

Malmgårdin kartanolinnan puiston kehitys 1800-luvulla ja puistoon vaikuttaneet suunnittelijat

Malmgård esimerkkinä 1800-luvun maisemapuistoista

Marie Hammarstjärna

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma

Maisemantutkimus

Kesäkuu 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

HAMMARSTJÄRNA, MARIE: Malmgårdin kartanolinnan puiston kehitys 1800-luvulla ja puistoon vaikuttaneet suunnittelijat, Malmgård esimerkkinä 1800-luvun maisemapuistoista

Pro gradu -tutkielma, 85 s.

Maisemantutkimus

Kesäkuu 2019

Tutkimuskohteena on Malmgårdin kartanolinnan puisto. Tutkimuksessa selvitetään puiston kehitystä ja puistomaisemaan vaikuttaneita suunnittelijoita 1800-luvulla. Tutkimus on tehty maisemantutkimuksen näkökulmasta, sillä kyseessä on historiallinen maisemantutkimus. Malmgårdin puistosta ei ole aikaisemmin kirjoitettu laajempaa tutkimusta. Tutkimus on monimenetelmällinen tutkimus, sillä tutkimusaineistona on käytetty paikalliskirjallisuutta- ja puutarhakirjallisuutta, olemassa olevia Märten Gabriel Steniuksen ja Anders Fredrik Rydbergin puistosuunnitelmia sekä vanhoja kuvia puistoalueesta ja kuninkaankarttoja. Ensisijaisena tutkimusaineistona on käytetty alkuperäisiä puistosuunnitelmia. Tutkimustulokset on saatu empiirisellä tutkimusmenetelmällä ja hyödyntäen kvalitatiivista tutkimusta. Tutkimusmenetelmä on myös selitettävää tutkimusta ja poikittaistutkimusta. Tutkimusaineistoa hyödyntämällä muodostui kuva Malmgårdin kartanolinnan puistoon vaikuttaneista henkilöistä ja puiston suunnittelutyylit. Puiston suunnitelmista tulee esille kummankin suunnittelijan Steniuksen ja Rydbergin oma suunnittelutyyli. Tarkastelussa tulee esille, kuinka puistosuunnitelmat kehittyivät maisemaympäristötekijöiden muuttuessa. Tutkimustuloksia voidaan käyttää hyväksi selvittäessä 1800-luvun suunnittelijoita ja puistoja Suomessa. Lisäksi tutkimustuloksia voidaan hyödyntää tehdessä Malmgårdin tilaan suuntautuvia muita tutkimuksia.

Asiasanat: puistosuunnittelijat, maisemapuisto 1800-luvulla, puisto- ja viljelysmaisema, pääpiha- ja metsäpuisto, puutarhurit- ja puutarhaharrastajat, tieyhteydet.

ALKUSANAT

Malmgårdin kartanolinna sijaitsee Pernajan kunnan alueella Loviisassa. Malmgårdin suurtilan on omistanut Creutz-suku jo 400 vuotta. Kartanolinnan rakennutti Porin ja Turun läänin kuvernööri Carl Mangnus Creutz vuosien 1880-1885 aikana. Kartanolinnan yhteyteen kuuluu maisemapuisto. Maisemapuistoon ovat vaikuttaneet puutarhuri Mårten Gabriel Stenius ja maisema-arkkitehti Anders Fredrik Rydberg. Puutarhuri Mårten Gabriel Steniuksen puistosuunnitelma tilattiin vuonna 1884 ja Anders Fredrik Rydbergin vuonna 1896. Malmgårdin maisemapuistoon kuuluu osana myös viljelymaisema. Puiston arvo on perustunut sen kasvilajiin, historiaan, viljaraan pelto- maisemaan ja merkittäviin käyttötapoihin. Malmgårdin kartanolinnan maisema on kuulunut jo 1800-luvulta lähtien osana Pernajan kunnan ja Loviisan kaupungin identiteettiä. Maisemapuiston suunnittelijat ovat tuoneet puistomaisemaan oman näkemyksensä, jossa näkyy lisäksi tilaajan oma kädenjälki. Steniuksen ja Rydbergin toteuttamat puistosuunnitelmat ovat saaneet vaikutteita englantilaisesta maisemapuistosta ja geometriasta. Malmgårdin maisemapuistosta kertoo se, että puisto jatkuu ilman rajausta metsäpuistoon ja sen ympärillä kasvavaan luontoon.

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
1.1 Tutkielman aihe ja aiheenvalinnan tausta	1
1.2 Tutkimuskysymys	3
1.3 Aikaisempi kartanoiden puistotutkimus ja tutkimuskirjallisuus	3
1.4 Tutkimusaineisto ja aineiston keruu	5
1.5 Aineiston analyysi ja tutkimusmenetelmät	7
2 Malmgårdin kartanolinnan historia	8
2.1 Creutz-suku Malmgårdin omistajana	8
2.2 Kartanolinnan suunnittelija	18
3 Alkuperäisen kartanon pihamaisema	22
3.1 Kartanon piha-alue	22
3.2 Creutz-suvun puutarhahaihmiset	24
4 Maisemapuistotyypistä Suomessa	29
4.1 Kartanoiden maisemapuistotyypit	29
4.2 Kartanopuutarhurit ja puutarhaharrastajat	36
4.2.1 Kartanopuutarhurit	36
4.2.2 Puutarhaharrastajat	39
5 Malmgårdin kartanolinnan puisto	42
5.1 Puistoselvityksien taustaa	42
5.2 Malmgårdin puistomaisema	45
6 Puiston suunnittelijat	50
6.1 Suunnittelijoiden valitseminen	50
6.2 Suunnittelun toteutuksesta	53
6.3 Mårten Gabriel Stenius	55
6.4 Anders Fredrik Rydberg	64
6.5 Puistosuunnitelmien toteutuksen analyysi	68
7 Yhteenveto	72
8 Loppusanat	78
Lähdeluettelo	80

1 Johdanto

1.1 Tutkielman aihe ja aiheenvalinnan tausta

Tutkimus sai alkunsa kiinnostuksesta suomalaisiin kartanomaisemiin ja arkkitehti Anders Fredrik Rydbergin puistosuunnitelmiin. Tutustuessani Louhisaaren uudistettuun hyötypuutarha-alueeseen ja maisemiin vuoden 2017 kesällä, minulla heräsi kiinnostus myös puiston suunnittelijaan Märten Gabriel Steniukseen, jonka vaikutus näkyy Rydbergin suunnitelman ohella edelleen Malmgårdissa. Olen työskennellyt aikaisemmin historiallisten kartanolintojen maisemasuunnitelmien parissa ja Malmgårdin kartanolinnan maiseman lähempi tutkiminen tuntui näin luontevalta ratkaisulta. Olen aina ollut kiinnostunut 1800-luvun kartanomaisemista ja kuinka niitä on kehitetty. Tutkimuksessa maisemaa tarkastellaan erilaisten näkökulmien kautta.

Pro gradu -tutkimus on rajattu keskittymään Malmgårdin kartanolinnan puistomaiseman kehitykseen 1800-luvulla ja puistoon vaikuttaneisiin suunnittelijoihin. Malmgårdin puistoa eikä siihen vaikuttaneita suunnittelijoita ole aikaisemmin juurikaan tutkittu ennen pro gradu -tutkimusta. Aihe on myös ajankohtainen, sillä vanhoja arvokkaita kartanomaisemia on tutkittu esimerkiksi Helsingin ympäristössä. Tarkoitus oli tutkia maisemaa 1800-luvun historiallisen muutoksen näkökulmasta ja kertoa 1800-luvun kartanomaisemasta.

Mirkka Lappalainen on kirjoittanut väitöskirjan Malmgårdin historiasta. Kirja kantaa nimeä *”Suku, valta, suurvalta. Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa”*. Pro gradu- tutkimuksen oli tarkoitus olla keskittymättä Creutz-suvun historiaan, jota on jo tutkittu. Sen sijaan tutkimus antaa informaatiota kartanolinnan ulkopuolisesta ympäristöstä, johon kiteytyy paljon puisto- ja maisemahistoriaa suunnittelijoiden kautta. Maisemantutkijalle Malmgårdin menneisyys ja nykytilanne tarjoavat huomionarvoisen tutkimuskohteen.

Tutkimus on kvalitatiivista, sillä työssä tutkitaan historiallisia tapahtumia. Lisäksi tutkimukseen on tulkittu tutkimuskirjallisuutta ja haastatteluita. Tietoteosten ja alkuperäisten puistosuunnitelmien pohjalta on pystytty tekemään luotettavia johtopäätelmiä. Avoimet ja syvälliset haastattelut ovat antaneet tutkimukseen entisten ja nykyisten omistajien näkemyksiä puistosta. Haastattelujen tulokset eivät aina perustu faktoihin vaan suullisen informaation eli kuultuihin tarinoihin. Tämän vuoksi on ollut erityisen tärkeää kerätä tietoa tieteellisistä tutkimuksista ja julkaisuista. Tutkimus tuo esiin sen, kuinka kansalliset kulttuurivirtaukset ovat yhdistyneet Suomen omaan kansalliseen perinteeseen¹.

Tutkimus etenee Malmgårdin historiasta kohti tutkimuskysymystä kohtaan. Tutkimuslöydöstä voidaan pitää tärkeänä, sillä se antaa alueesta uutta tietoa maisemana. Lisäksi tutkimuksesta on apua tehdessä alueesta inventointeja tai kun kartoitetaan alueen muuta historiaa ja kun alueen ympäristölle tehdään jatkosuunnittelua tai arvottamista. Tutkimusaineistona käytetyt puistosuunnitelmat löytyivät Loviisassa sijaitsevasta Almintalosta ja Loviisan kirjastosta. Kirjallisuutta ja haastatteluita koskevaa tutkimusaineistoa löytyi puolestaan Svenska litteratursällskapet i Finlandin arkistosta ja Porvoon kirjaston maaseutuosastolta. Lisätietoja tutkimukseen antoivat Malmgårdin omistajasuvun jäsenet.

Malmgårdin kartanolinnan puisto on poikkeuksellinen hieno Suomessa, kun tarkastellaan muita suomalaisia 1800-luvulta peräisin olevia suurtilojen puistoja. Malmgårdin alueen maisematekijät sekä toteutuneet kehitysvaiheet suunnittelussa ja valmiit puistosuunnitelmat kertovat Malmgårdin puiston kehittyneen 1800-luvun ajanmukaisesti. Malmgårdin omistajasuvun ja sen suunnittelijoiden suhde ympäröivään maisemaan on ollut hyötynäkökulmasta ja myös esteettisestä mielestä katsottua. Malmgårdin maisemaa on autettu kehittymään rauhallisesti. Puistosuunnitelmista käy selväksi, että maisemaa on haluttu tuoda Malmgårdiin lisää ja sitä on haluttu myös täydentää ja entistä maisemaa säilyttää. Malmgårdin maisemalla on ollut hyvä vuorovaikutus ihmisten toiminnan kanssa, joka on tehnyt alueesta mielenkiintoisen. Malmgårdin maisemalla onkin nykyään matkailua edistävä vaikutus. Ihmisen ja maiseman välinen vuorovaikutus takaa Malmgårdille tunnusomaisen maiseman säilymisen jatkossakin.

¹ Donner 2015, 18.

1.2 Tutkimuskysymys

Puiston kehitysvaiheet ovat seurausta ihmisen suhteesta ympäristöön. Puiston suunnittelulla osoitetaan se, mihin puiston rajat päättyvät. Suunnittelulla voidaan myös osoittaa omistajasuvun yhteiskunnallista asemaa, kunnioitusta luontoa kohtaan ja hyväsydämyyttä. On tärkeää ymmärtää, millaisia puistotyylejä Suomessa on käytetty ja ketkä puistoon ovat vaikuttaneet, jotta voimme ymmärtää ihmisen suhteen maisemaan.

Malmgårdin puiston menneitä vuosisatoja ei ole suurelta osin tutkittu. On kuitenkin tärkeää tutkia Malmgårdin puiston historiaa, sillä Malmgårdin puisto on erityislaatuinen, sillä ammattisuunnittelijoita ei käytetty vielä 1800-luvulla kovinkaan monessa suomalaisessa kartanossa. Kartanolinnan miljöölle antaa erityispiirteitä lisäksi kukkaistutukset, puukujanteet, hiekkakäytävät ja hyötypuutarha. Tutkimuksen pääkysymyksenä on tutkia puiston kehittymistä 1800-luvulla ja tutkia suunnittelijoiden merkitystä puistoon. Malmgårdin puistoon ei ole tehty muita suunnitelmia ennen 1800-lukua, joten 1800-luvulta peräisin oleva puisto ei siis edusta juurikaan eri aikakausien kerrostumia, vaan se on rakennettu 1800-luvun henkeen. Lähestymistapa maisemaa kohtaan suunnittelijoiden kautta on kiinnostava. Alakysymyksenä tutkitaan, millaista maisemapuistotyylä Suomessa käytettiin ja tutkimuksessa sivutaan omistajasuvun jäseniä, jotka olivat kiinnostuneita puistoharrastuksesta. Malmgårdin puistosuunnitelmat ovat olleet omistajasuvun tapa välittää luonnosta ja sen maisemasta. He ovat pystyneet suunnitelmien avulla esittämään oman aikansa elämää ja omaa elämäänsä maiseman avulla. Lisäksi tutkimuksen alakysymyksessä kuvataan puutarhurien vaikutusta kartanopuistoihin ja puistosuunnitelmiin sekä heidän tietään puutarhureiksi puutarhapistojen kautta. Samalla selvitetään aateliston ja porvariston kiinnostuksen syntyä puistoharrastusta kohtaan ja kuinka se ilmeni naisten ja miesten keskuudessa.

1.3 Aikaisempi kartanoiden puistotutkimus ja tutkimuskirjallisuus

Tutkimusta varten on tehty historiallinen selvitystyö Malmgårdin kartanolinnan historiaan pohjautuvia yleisteoksia ja tutkimuksia hyödyntäen. Kirjalliseen tutkimusaineistoon kuuluivat niin väitöskirjat, pro gradut, opinnäytteet ja muut yleisteokset Malmgårdin historiasta.

Aikaisempia samanlaisia puistotutkimuksia on tehty. Ranja Hautamäki on julkaissut maisema-arkkitehtuurin väitöskirjan *Kartanot kaupungissa*. Väitöskirja luo näkökulmia Helsingin kartanomaisemiin. Hautamäki on myös kirjoittanut *Portti Puutarhaan, Historiallisten puutarhojen inventointioppaan*. Inventointiopas antaa tietoa siitä, kuinka historiallisia puistoja ja puutarhoja tulisi inventoida, arvottaa ja mitä puistojen tutkimisessa tulisi huomioida. Lisäksi Eeva Ruoff on tulkinnut Malmgårdin puistoa ja sen suunnittelijoita kirjassaan *Vanhoja suomalaisia puutarhoja*. Käytän työssä Eeva Ruoffin tulkintaa Malmgårdista pohjana omalle tulkinnalleni.

Ruotsin maatalouskorkeakoulun professori Åsa Ahrland on käsitellyt tutkimuksessaan *Den osynliga handen* 1700-luvun puutarhureita. Hänen tutkimuksensa kuitenkin kytkeytyy suomalaiseen tutkimukseen ja kartanoiden omistajien kartano- ja puutarha-arkkitehtuuriin. Hänen tutkimuksensa ulottuu aina 1800-luvun alkuun. Tutkimuksessa hyödynnetään Åsa Ahrlandin näkökulmaa kartanon puutarhureista ja heidän vaikutuksesta kartanoympäristöön.

Tutkimus kytkeytyy vahvasti myös puutarhataiteeseen. Tämän vuoksi tutkimuskirjallisuutena on käytetty puutarhataiteesta kertovaa *Hortus Fennicusta*, joka antaa yleiskuvan maisemapuiston historiasta ja 1800-luvulla suosituista kasvivalinnoista ja puisto- ja puutarhaelementeistä. Teos antaa käsityksen siitä, miten maisema ja kulttuuri kohtaavat toisensa. Tutkimukseen on saatu lisäksi toista näkökulmaa 1800-luvun puistoista tutkimalla Turun yliopiston maisemantutkimuksen professori Maunu Häyrysen kirjoittamaa väitöskirjaa *Maisemapuistosta reformipuistoon, Helsingin kaupunkipuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1930-luvulle*. Näistä useista eri kirja lähteistä on voitu löytää tietoa historiallisista puistoista.

Luotettavinta tietoa tutkimuksessa on väitöskirjojen tarjoama tieto. Uusia tutkimuksia, jotka tulevat nykypäivään ei ole vielä tehty, joten tutkimuksessa on käytetty lehtitietoa, jossa on omistajien kreivi Johan Creutzin ja kreivi Henrik Creutzin haastatteluita. Lehtitiedot eivät täysin luotettavaa tietoa. Luotettavuutta lehtitiedoissa lisää se, että kyseessä on omistajien haastattelut. Luotettavimpana tutkimuskirjallisuutena voidaan pitää Maunu Häyrysen ja Ranja Hautamäen väitöskirjoja sekä Hannu Purhon, Laura Puolamäen ja Marie Öhmannin opinnäytteitä. Lisäksi suurimassa osassa tutkimuskirjallisuutta on kirjoittajina asiantuntevia henkilöitä. Tutkimuksessa on hyödynnetty Uudenmaanliiton julkaisuja ja RT-korttia, joiden tietoa voidaan pitää luotettavana.

1.4 Tutkimusaineisto ja aineiston keruu

Alkuperäislähteinä tutkimuksessa käytettiin Märten Gabriel Steniuksen ja Anders Fredrik Rydbergin saatavilla olevia puistosuunnitelmia, jotka löytyivät Loviisan kirjastosta ja Almintalon Malmgårdia koskevasta näyttelystä. Näyttely toteutettiin vuonna 2017 ja se kantoi nimeä *Kartanoiden puutarhat ja puistot*. Lisäksi Svenska litteratursällskapet i Finlandin kuva-arkistosta löytyi vanhoja kuunneltavia haastatteluita ja alkuperäisiä valokuvia. Vanhat haastattelut olivat karttojen ja suunnitelmien lisäksi tärkeää lähdeaineistoa. Vanhoja valokuvia Malmgårdin kartanolinnan sisätiloista löytyy aina 1800-luvun lopulta alkaen, mutta suurin osa puistokuvista on otettu vasta 1920- ja 1930-luvuilla. Valokuvia 1800-luvun puistosta ei juurikaan löytynyt Malmgårdin nykyisiltä omistajilta. Kuitenkin Malmgårdin maisemasta löytyi vanha maalaus, joka esittää alkuperäistä päärakennusta ja sen piha-alueita. Malmgårdin puistomaiseman varhaisia vaiheita tutkiessa on piirroksia ja maalauksia lisäksi tulkittava, kuten Ulla Creutzin maalausta Malmgårdin puistosta². Ulla Creutzin maalaus avaa sitä, millaisena omistajasuvun jäsen on nähnyt Malmgårdin puiston vuonna 1938.

Loviisan kaupungin ja erityisesti Porvoon kaupunginkirjaston arkistosta löytyi vanhoja kirjoja ja lehtimateriaalia Malmgårdin puistosta ja panimosta. Malmgårdista kertovaa kirjallisuutta löytyi lisäksi Loviisan ja Pernajan alueen paikallishistoriasta. Historiallisia karttoja alueesta saatiin kerättyä vieraillemalla Porvoon kirjaston maakuntaosastolla. Näistä erilaisista Malmgårdin historian, suunnittelijoiden ja lehtien julkaisuista muodostuu palapeli, jonka avulla voidaan selvittää Malmgårdissa tapahtuneita puistoa koskevia tapahtumia³.

Tutkimusta varten kävin haastatteluita Malmgårdin nykyisen omistajan Henrik Creutzin kanssa. Haastattelut koskivat Henrik Creutzin muistoja, jotka liittyivät Malmgårdin puiston historiaan. Tämän lisäksi osallistuin vuonna 2018 kesällä Malmgårdin kartanolinnassa näyttelykierrokseen, joka kertoi Malmgårdin kartanolinnan historiasta. Oppaana toimi kreivi Carl Johan Creutz. Malmgårdin kokonaiskuvan saamiseksi tutustuttiin vierailun yhteydessä Malmgårdin puistoon.

² Hautamäki 2000, 17.

³ Häyrynen et al. 2015, 29.

Malmgårdin suunnittelijoista Mårten Gabriel Steniuksesta ja Anders Fredrik Rydbergistä löytyi tietoja hakupalveluiden kautta ja Eeva Ruoffin kirjoittamasta kirjasta *Vanhoja suomalaisia puutarhoja*. Stenius ja Rydberg mainitaan kummatkin kirjassa *Vanhoja suomalaisia puutarhoja*. Mainintoja Steniuksesta löytyi Suomen kansallisbiografia verkkojulkaisusta ja monista huviloista kertovista kirjoista. Rydbergin töistä löytyi puolestaan tietoa Forssan kaupungin kaavoituksen sivuilta ja Itä-Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvityksestä.

On ollut hyvä, että alkuperäiset suunnitelmat ovat olleet saatavilla. Alkuperäiset suunnitelmat ovat varmempaa tietoa. Suunnitelmat eivät kuitenkaan anna tietoa siitä, mitä lopulta toteutettiin. Suunnitelmat antavat kuitenkin tietoa, miten suunnittelijat halusivat kehittää omalla ajallaan Malmgårdin kartanolinnan ympäristöä. Ensikäden lähteenä käytetyt suunnitelmat antavat luotettavampaa tietoa kuin kirjallisuus tai lehtitikkelit.

Yleiskuvan saamiseksi Malmgårdin alueesta ja sen maiseman laajuudesta, saatiin hyödyntämällä tutkimuksessa vanhoja karttoja. Karttoja löytyi kirjasta nimeltä *Kuninkaan kartasto*. Kuninkaan kartasto esittää 1700-luvun lopun maisemahistoriallista paikkatietokantaa. Kuninkaan kartaston tarkastelu auttaa havainnollistamaan maisemahistoriallisen kehityksen hahmottamista maisemassa. Kuninkaan kartaston pohjalta tehtyjen paikannusten tarkkuus on lähdeaineiston heikoin, sillä kartaston puutteet rajoittavat yleispätevien tulkintojen tekemistä. Tarkastelun tueksi on tarvittu muita maisemahistoriallisia lähteitä.⁴ Karttojen lisäksi informaatiota alueeseen kuuluvasta maisemasta saatiin Kansallisarkistosta ja Maanmittauslaitoksen maanmittausarkistosta⁵. Muita tutkimuslähteitä olivat historiallisten karttojen ohessa maastokartat, piirrookset, muistitieto, lehtileikkeet, taideteokset, valokuvat, maisemaselvitykset ja kirjalliset kuvaukset⁶.

⁴ Uudenmaanliitto 2011, 22.

⁵ Hautamäki 2000, 17.

⁶ RT 2013, 99-11119, 2013, 14.

1.5 Aineiston analyysi ja tutkimusmenetelmät

Tässä tutkimuksessa keskitytään tutkimaan Malmgårdin puistoa 1800-luvulla ja puiston suunnittelijoita. Aineisto on rajattu keskittymään vain Malmgårdin kartanolinnaa ympäröivään puisto- ja viljelymaisemaan ja siihen, kuinka suunnittelijat vaikuttivat puistoon, jotta tutkimuksesta on voitu tehdä tarkempi kokonaisanalyysi. *Suomen kartanoita* -kirjassa todetaan Malmgårdin olevan johdonmukaisemmin ja parhaiten säilynyt esimerkki kertaustyylistä ja uusrenessanssista, jotka antoivat oman leimansa arkkitehtuurille vuodesta 1870 aina 1890-luvun keskivaiheille⁷. Malmgårdin maisemaan jääneiden jälkien, vanhojen valokuvien, karttojen, piirrosten ja suunnitelmien avulla voidaan päätellä, millainen Malmgårdin maisema oli ennen.

Tutkimusmenetelmää valitessa on mietitty sitä, miten tutkimuskohteesta saisi parhaiten tietoa ja millä tekniikalla kohteesta saataisiin parhaiten aineistoa. Tutkimus on monimenetelmällistä ja tutkimusmenetelmä on kvalitatiivista, koska tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tarkemmin tutkimuskohdetta, kartanolinnan historian ja muiden eurooppalaisten, että suomalaisten tyyli-ihanteiden kautta. Tämän lisäksi tutkimuksessa pyritään ymmärtämään kohteeseen vaikuttaneita suunnittelijoita.

Sillä tutkimus on monimenetelmällistä, tutkimuksessa hyödynnettiin kotimaisia julkaisuarkistoja eli yhteiskuntatieteellistä tietoarkistoa ja Turun yliopiston tutkimusaineiston sisältämiä julkaisuarkistoja. Parhaimpia tutkimusaineiston lähteitä olivat tutkimuskirjallisuus, artikkelit, kuvat ja haastattelut. Avoimissa ja syvissä haastatteluissa omistaja sai kertoa vapaasti tietämyksestään ja käyttää omia termejä ja ilmaisutapojaan kerronnassa. Toisin haastatteluiden tulos jää periytyvän muistitiedon varaan.

⁷ Sinerjoki 2008, 265.

Tutkimusmenetelmä on myös selittävää tutkimusta, sillä tutkimusmenetelmä auttoi selittämään asiaa, jota haluttiin kuvata ja tutkimusmenetelmä edisti, että tutkimus ongelmat pystyttiin pitämään kuitenkin erillisinä käsitteinä ja samalla kyettiin selittämään asiakäsitteiden suhteita toisiinsa. Tutkimusanalyysi on lisäksi empiiristä tutkimusta, sillä työssä käytettiin valmiita aineistoja kuten satavilla olevia julkisia arkistoja, henkilökohtaisia arkistoja ja aikaisempia tutkimuksia. Tutkimuksesta käy ilmi, että se on lisäksi poikittaistutkimusta, sillä analyysi on kohdistettu tiettyyn aikaan, joka on 1700-luvun loppu ja 1800-luku. Aikajakauma on siitä syystä rajattu näin, että 1700-luvun lopulla on tapahtunut Malmgårdin kartanossa puiston ja ihmisten osalta tärkeitä tapahtumia. Kuitenkin tutkimuksen tärkein aikakeskittymä on 1800-luku, jolloin Malmgårdin uusi kartanolinna valmistui ja kaksi puistosuunnitelmaa toteutettiin. Tutkimusaineisto on rajattu kaikesta potentiaalisesta aineistosta, jotta aineiston koko ei ole liian suuri.

2 Malmgårdin kartanolinnan historia

2.1 Creutz-suku Malmgårdin omistajana

Malmgårdin pohjoisranskalaista ja hollantilaista uusrenessanssia edustava kartanolinna sijaitsee Pernajan kunnan alueella Loviisassa, Koskenkylänjoen varrella⁸. Malmgårdin tila on valtakunnallisesti ja maakunnallisesti huomionarvoinen kulttuuriympäristö. Kartanolinnan pihamaisema ja puisto muodostavat maisemallisesti arvokkaan kokonaisuuden.⁹ Malmgårdin tilan on omistanut Creutz-suku vuodesta 1614. Malmgård sai nykyisen nimensä vuonna 1630 ja toimi vuoteen 1880 herraskartanona.¹⁰ Kartanolinna ja siihen kytkeytyvä puisto ovat rakennettu lähelle Koskenkylän jokea sijaitsevaan vaihtelevaan maastoon¹¹. Kartanolinna rakennettiin pohjoisranskalaiseen ja hollantilaiseen renessanssityyliin, sillä tyyli vaikutti 1880-luvulla Suomen kaupunkirakennusten arkkitehtuuriin¹².

⁸ Creutz Johan.

⁹ Sinerjoki 2008, 265.

¹⁰ Creutz Johan.

¹¹ Jutikkala & Nikander 1939, 635.

¹² Jutikkala & Nikander 1939, 637.

Malmgårdin tähän päivään säilyneen kartanolinnan rakennutti 1880-1885 luvulla Suomen politiikassa vaikuttanut Porin ja Turun läänin kuvernööri Carl Magnus Creutz. Aikaisemmin päärakennuksena oli toiminut suurehko empiretyylinen rakennus, mutta Creutz piti vanhaa päärakennusta liian vaatimattomana suvulleen ja rakennutti 1800-luvun lopulla uuden palatsimaisen päärakennuksen.¹³

Malmgårdilla on Suomessa pitkä ja tapahtumarikas historia. Malmgårdin historia alkaa hetkestä, kun Puolan ratsuväki murskasi Ruotsin Kaarle IX armeijan Liivinmaalla Kirkholman taistelussa vuonna 1605. Tuolloin Ruotsin armeija koki pahan tappion Suomessa. Kuningas korvasi tuolloin miestensä urhoollisuuden läänittämällä leskille maata ja tiluksia.¹⁴ Malmgårdin kartanolinnan ensimmäinen omistaja olikin virolainen soteleski Catharina Hess von Wichdorff. Hän sai tilan lohdutuslahjana kuningas Kaarle IX:ltä, koska hänen miehensä Hans Vegesackin oli menehtynyt taistelussa isänmaan puolesta. Catharina oli näin ollen nopeasti rikastunut leski ja hän olikin tavoiteltu varakas aviopuoliso. Catharina omisti kolmekymmentä tilaa Pernajasta. Hän sai omistukseensa Kuuskosken kylästä läänityksen, johon kuului kahdeksan taloa.¹⁵

Catharina tutustui pian läänitykset saatuaan omistukseensa Malmgårdin naapurikartanon omistajaan Erengisle Creutziin. Erengisle Creutz oli entiseltä sukunimeltään Larsson. Erengisle Larsson oli käytännön koulutuksen saanut sotilas. Erengisle Larssonin isä oli Pernajan Sarvilahden herra, uusmaalaiseen aateliin kuulunut ja Sigismundia kannattanut Viipurin linnanvouti Lars Mårteninpoika. Lars Mårteninpoika teloitettiin, koska hän oli kannattanut Sigismundia. Lars Mårteninpojan kuoltua Erengisle Larsson ja hänen veljensä Matts Larsson perivät isänsä. Erengisle Larsson rakensi uransa Kustaa II Adolfin armeijassa Liivinmaalla 1620-luvulla ja Erengisle Larsson osallistui myös menestyksekkäästi sotiin Puolaa ja Venäjää vastaan nousseen luutnantiksi.¹⁶

¹³ Dahl & Gardberg 1994, 167.

¹⁴ Haikkonen & Teräväinen 2011, 183.

¹⁵ Sirén 1985, 11.

¹⁶ Lappalainen 2005, 104-106, 112, 117; Marjomaa 2001.

Kun Erengisle Larsson ylennettiin kapteeniksi, hän vaihtoi nimensä Ernest Creutziksi.¹⁷ Erengisle Larsson halusi ottaa esi-isiensä vaakunakilven nimen suvulle. Creutzien sukuvaakunassa esiintyy risti ja neljä tähteä sinisellä pohjalla, joka muistuttaa Skotlannin lippua ja Pyhän Andreaan ristiä¹⁸. Saavutustensa nojalla Ernest Creutz sai läänityksiä, joista tuli Creutzien taloudellisen vallan pohja. Nämä läänitykset Kustaa II Adolf vahvisti vuonna 1612¹⁹.

Malmgårdin omistaja Catharina Hess von Wichdorffin halusi avioitua Ernst Creutzin kanssa vuonna 1614. Tuolloin Ernest Creutz toimi maaherrana ja Sarvilahden säterin isäntänä. Ernest Creutz ja Catharina Hess von Wichdorff avioituivatkin vuonna 1614 Sarvilahden kartanossa kahden vuoden yhdessäolon jälkeen.²⁰ Catharinan omistamista taloista tuli hänen avioliittonsa kautta Malmgårdin tilan perusta. Häiden jälkeen neljän päivän päästä kuninkaan kirjaamossa leimattiin kirje siitä, että Ernest Creutz saa kymmenen tilaa Kuuskosken kylästä, näin ollen myös Catharina Hess von Wichdorffin läänityksen tilat siirtyivät Ernest Creutzin omaisuudeksi. Tästä asti Malmgårdin tila on ollut aina Creutz-suvulla. Ernest Creutz siirsi säterinsä Kuuskosken luona sijaitsevasta kylästä luoteeseen.²¹ Vaimonsa maille Ernest Creutz rakensi uuden päärakennuksen eli Malmgårdin kartanon osoituksena nousustaan paikalliseksi merkkimieheksi²².

¹⁷ Marjomaa 2001.

¹⁸ Haikkonen & Teräväinen 2011, 183; Lappalainen 2013.

¹⁹ Lappalainen 2005, 106; Lappalainen 2013.

²⁰ Haikkonen & Teräväinen 2011, 183.

²¹ Haikkonen & Teräväinen 2011, 183-184; Sirèn 1985, 13,15.

²² Lappalainen 2005, 104; Marjomaa 2001.

Malmgårdin kartanosta käytettiin alkujaan nimitystä Kuuskoski. Malmgård-nimi vaikiintui kuitenkin käyttöön jo 1630-luvulla (myöhemmin vuoden 1928 maakirjoissa Malmgårdin tilasta on kuitenkin käytetty lisäksi nimeä Malma).²³ Ernest Creutz hankki lisäksi omistukseensa Kuuskosken ja Veckabyn tilat (itse säterin lisäksi 18 tilaa) sekä osia Pålbölen ja Tetomin kylistä. Ernest Creutz sai vuonna 1615 loputkin Kuuskosken tilat läänityksenä. Läänitys muutettiin lahjoitukseksi Kustaa II Adolfin määräyksellä kymmenen vuotta myöhemmin.²⁴

Puolan sodan aikana Ernest Creutz lainasi lähes viisituhatta taateria kruunulle sodan varustelua varten. Kyseinen toimenpide muutti Creutzin hallintaoikeuksia maihinsa. Läänitetty alue takasi hänelle oikeuden kerätä alueen talonpojilta verot. Lahjoitettuun maahan hän sai tuolloin rajattoman omistuksen ja käyttövallan. Lahjoitusmaita ei kuitenkaan voinut myydä ja kruunulla oli oikeus lunastaa maa takaisin. Lisäksi talonpojilla oli perintöoikeus tiloihinsa.²⁵

Heinäkuussa vuonna 1615 Ernest Creutz sai jalkaväen lippukunnan päällikön nimityksen ja myöhemmin hän osallistui armeijan uudelleen organisointiin. Ernest Creutz nimitettiin aikanaan myös Karjalan rykmentin everstiluutnantiksi. Hän osallistuikin Riian kaupungin valtausyritykseen vuonna 1621. Ernest Creutzin ura kehittyi ylhäisen suojelijan Jacob de Gardien tuella. Vuonna 1625 Creutz kirjoittautui vastaperustettuun Ruotsin ritarihuoneeseen ja sai lisäksi everstin arvon. Puolaa vastaan käydyn sodan aikana hän toimi Tarton käskynhaltijana ja myöhemmin 1631 hänet nimitettiin Norlannin ja Pohjanmaan käskynhaltijaksi. Ernest Creutz oli aikanaan Suomen aatelin johtohenkilöitä pyrkien kehittämään elinkeinoja, tervanpolttoa ja kalastusta. On arveltu, että hän kuoli matkalla Tukholmaan toukokuussa vuonna 1634.²⁶

²³ Haikkonen & Teräväinen 2011, 185.

²⁴ Lappalainen 2005, 106, 136-137; Sirén 1985, 15.

²⁵ Haikkonen & Teräväinen 2011, 184.

²⁶ Lappalainen 2005, 108, 114, 118-119, 130-131, 140.

Ernest Creuzilla ja hänen puolisolla Catharina Hess von Wichdorffilla oli kaksi poikaa. Ernest Creutzin kuoleman jälkeen vuonna 1635 hänen vanhin poikansa Lorenz Creutz peri isänsä kotitilan Sarvilahden kartanon ja nuorempi pojista Ernest Johan Creutz sai omistukseensa Malmgårdin. Malmgård oli koottu läänityksistä. Malmgårdiin kuului tuolloin maita Kuuskosken, Veckabyn, Tetomin, Pålbölen kylistä ja erillisiä tiluksia Pyhtään Munapirtistä ja Pernajasta Rosendalhin talo.²⁷ Kuningas Kaarle XI aikana Ernest Johan Creutz nimitettiin Turun hovioikeuden presidentiksi. Hän toimi Turun hovioikeuden presidenttinä aina kuolemaansa asti.²⁸

Molemmat pojista Lorenz Creutz ja Ernest Johan Creutz nimettiin 1650-luvulla vapaaherroiksi ja heistä tuli valtaneuvoston jäseniä²⁹. Ernest Johan Creutz, joka oli korotettu vapaaherran arvoon vuonna 1654 toimi maaherrana, vuorikollegion johtajana, korkeissa tuomarinviroissa ja valtaneuvoksena. Ernest Johan Creutz omisti Siuntion Sjunbbyn kartanon ja Ruotsissa sijaitsevia kartanoita. Ernest Johan Creutz oli naimisissa kolme kertaa. Hän nai Anna Silfersparren vuonna 1646. Annan kuoltua Ernest Johan Creutz meni uusiin naimisiin vuonna 1669 Kristina Possen kanssa. Kristina kuoli vuonna 1673. Hänen kuoltuaan Ernest Johan Creutz avioitui Maria Silberhielmin kanssa.³⁰ Ernest Johan Creutz kuoli vuonna 1684 Turussa.³¹ Hänen maalliset jäännöksensä siirrettiin Turun tuomiokirkosta Pernajan sukhautaan. Yksikään Ernest Johan Creutzin pojista ei jatkanut sukua ja Creutzin suuri omaisuus hajosi tyttärien avioliiton myötä.³² Tuon ajan reduktio oli kohdistunut Malmgårdiin. Malmgård palautettiin kruunulle.³³

²⁷ Haikkonen & Teräväinen 2011, 184; Siren 1985, 18.

²⁸ Lappalainen 2005, 107.6

²⁹ Siren 2003, 66.

³⁰ Lappalainen 2005, 211-212, 305; Marjomaa 2001.

³¹ Lappalainen 2005, 307.

³² Marjomaa 2001.

³³ Haikkonen & Teräväinen 2011, 185; Marjomaa 2001.

Malmgårdista ja Tetomista tuli jakopalkkalaitoksen mukaisia ratsutiloja. Näin kartano sai kuitenkin jäädä suvun haltuun.³⁴ Malmgård kuului kaikesta huolimatta edelleen kruunulle ja oli velvollinen suorittamaan omaisuudestaan veroa. Malmgårdista tuli näin kolminkertainen verollinen säteriratsutila. Malmgårdin kolme ratsumiestä palvelivat Uudenmaan ja Hämeen läänin ratsurykmentissä ja Porvoon komppaniassa. Muut kartanoon kuuluneet tilat määrättiin säteritilan argumenteiksi.³⁵ Ernest Johanin Creutzin leski Maria Silberhielmin onnistui palauttamaan Malmgårdin kartanon pojalleen Ernest Johan Creutzille, jolta kartano siirtyi suvun toisen haaran haltuun³⁶.

Ernest Johan Creutz nuorempi (1675-1742) ja hänen äitinsä Maria Silfverhielm myivät Malmgårdin Lorentz Creutz nuoremmalle³⁷. Vuonna 1727 Malmgårdiin asettui asumaan omistajan serkku kreivi Carl Creutz ja näin Malmgårdin ja Tetomin tila siirtyi kreivillisen sukuhaaran hallintaan³⁸. Malmgård on ollut Carl Creutzin ajoista asti kreivillisen Creutz-suvun kantatila. Carl Creutz joutui Pultavan taistelun jälkeen sotavangiksi Siperiaan. Hän omaksui tuona aikana pietistisen vakaumuksen.³⁹ Kun Carl Creutz pääsi viimein vapaaksi, hänet ylennettiin majuriksi. Carl Creutz kuului karoliinipietismin johtohahmoihin ja hänen aikanaan Malmgårdista tuli liikkeen tukikohtia.⁴⁰ Tuona aikana perhe eli Malmgårdissa yksinkertaista ja vaatimatonta elämää⁴¹.

³⁴ Haikkonen & Teräväinen 2011, 185; Sirén 2003, 66.

³⁵ Haikkonen & Teräväinen 2011,185.

³⁶ Haikkonen & Teräväinen 2011,185; Marjomaa 2001.

³⁷ Haikkonen & Teräväinen 2011, 185; Sirén 1985, 21.

³⁸ Haikkonen & Teräväinen, 2011, 185.

³⁹ Sirén 2003, 68.

⁴⁰ Lappalainen 2003.

⁴¹ Sirén 2003, 68; Tarkiainen 1997.

Carl Creutz kuoli vuonna 1740 ja hänen leskensä Barbro Helena Wrede kuoli vuonna 1759. Malmgårdin otti nyt haltuun heidän vanhin poikansa Johan Carl Creutz. Johan Carl Creutz lunasti itselleen perinnöksi kaikki kahdeksantoista Kuuskosken ja Veckaby:n tilaa ja kolme Tetomin kylän tilaa. Näin Malmgårdin ja Tetomin suurtila sai tärkeät maa-alueet takaisin ja tilanomistaja alueisiin täyden omistajuuden. Johan Carl Creutz sai myös avioliittonsa kautta Pernajan Idalaxin ja Lapinjärven Porlammin kartanon omistukseensa. Myöhemmin tultaessa 1800-luvulle Malmgårdin suurtilalla valitsi rauhalliset olot.⁴²

Vuonna 1851 Carl Magnus Creutz otti Malmgårdin suvun haltuunsa. Carl Magnus Creutz kuului valtiopäivien ritariston ja aatelin vapaamieliseen ryhmittymään. Hän myös toimi pitkään Turun ja Porin läänin maaherrana, mutta oleskeli kesäisin Malmgårdissa.⁴³ Carl Magnus Creutz oli opiskellut historiaa Helsingin Aleksanterin yliopistossa ja myöhemmin hän opiskeli Ruotsissa maanviljelystieteitä. Opiskeluaikana Carl Magnus Creutz tapasi puolisonsa Hortensa Morsingin. Carl Magnus Creutz kirjoitti myös väitöskirjan, joka julkaistiin 1849 ja hänet vihittiin filosofian tohtoriksi vuonna 1850. Tämän jälkeen hän siirtyi hoitamaan Malmgårdin tilaa.⁴⁴ Filosofian tohtori Carl Magnus Creutz toimi Turun ja Porin maaherrana ja hän oli myös liberaali poliittinen vaikuttaja. Hän oli Aleksanteri II:n johtaman modernisaation instrumentti. Carl Magnus Creutz oli voimakkaasti mukana poistamassa aatelissäädyltä heidän oikeuksiaan. Carl Magnus Creutzilla arvellaan olleen vaikutusta siihen, että Snellmanin aloite suomen kielen saamisesta viralliseksi hallintokieleksi hyväksyttiin. Hän työskenteli kaiken muun ohella keisarin kamarieherrana ja toimi hänen neuvonantajanaan. Neuvonantaja oli kunniaavirka, mutta viralla oli vain tunnusmerkkinen arvo.⁴⁵

⁴² Sirén 2003, 68.

⁴³ Sirén 2003, 68-69.

⁴⁴ Hanski 2000.

⁴⁵ Paappanen 2014.

Carl Magnus Creutz rakennutti Malmgårdin vanhan puisen päärakennuksen tilalle suuren linnamaisen ”corps de logis” kivirakennuksen. Kivirakennus poikkeaa muista tuon ajan linnamaisista rakennuksista Suomessa.⁴⁶ Uuden päärakennuksen suunnitteli porvoolainen arkkitehti Frans Anatolius Sjöström⁴⁷. Suunnittelutyö aloitettiin vuonna 1880 ja rakennustyötä toteutettiin 1882-1885 välisenä aikana⁴⁸. Uuteen päärakennukseen suunniteltiin laaja pohjakerros ja kaksi asuinkerrosta. Huoneita kartanolinnassa on yhteensä 40. Rakennuksen ulkoasuun on otettu mallia ranskalaisesta ja hollantilaisesta uusrenessanssista, johon sisältyy myös hieman gotiikkaa. Kartanolinnan seinät on tehty punaisesta tiilestä, jonka tuotanto materiaali saatiin Pernajan alueelta. Linnan ikkunanpuitteet ja listat on päällystetty stukilla. Monet ovat pitäneet Malmgårdin kartanolinnaa aikansa vaikuttavimpana kartanolinna rakennuksena Suomessa.⁴⁹ Asuinneiloita on kartanolinnassa 2000. Kartanolinnassa näkyy hyvin kertaustyyli ja uusrenessanssi, jotka vaikuttivat suomalaisten tyyli-ihanteisiin 1800-luvun lopulla. Kartanolinnan keskellä on kuutiomainen osa, joka sopii hyvin kartanolinnan pituuteen ja siihen tehtyihin koristeisiin. Kartanolinnan korkea aumakatto on tehty tasapainottamaan julkisivun pituutta.⁵⁰ Kapeat tornit puolestaan muistuttavat 1600-luvun ranskalaista arkkitehtuuria.⁵¹ Malmgårdin kartanolinnassa on saatu tasapainotettua ulko- ja sisäpuoli paremmin kuin muissa uusrenessanssi rakennuksissa Suomessa. Kartanolinnan puitteet paljastavat sen, että Carl Magnus Creutz sai toteutettua suunnitelmansa näyttävästä kartanolinnasta Creutz-suvun kantakartanona.⁵²

⁴⁶ Sirén 2003, 69.

⁴⁷ Dahl & Gardberg 1994, 167; Haikkonen & Teräväinen 2011, 185; Sirén 1985, 154, 156.

⁴⁸ Dahl & Gardberg, 1994, 167.

⁴⁹ Sirén 2003, 69.

⁵⁰ Dahl & Gardberg 1994, 168.

⁵¹ Haikkonen & Teräväinen 2011, 185.

⁵² Dahl & Gardberg 1994, 168.

Carl Magnus Creutzin jälkeiset Malmgårdin omistajat osallistuivat hekin aktiivisesti tilan asioiden hoitoon. Gustaf Philip Creutz, omisti kartanon vuosina 1893-1913. Hän oli Pernajan kunnan johtomiehiä taistelussa venäläistä sortopolitiikkaa vastaan.⁵³ Gustaf Philip Creutz oli Bobrikovin vastustaja ja hänet poikansa Carl-Gustaf Creutzin kanssa karkotettiin maasta puolensadan muun aatelisen kanssa. Heidän uskottiin voivan vaarantaa Suomen turvallisuus. Gustaf Philip Creutz ja Carl-Gustaf Creutz pakenivat Ruotsiin. Malmgårdin menetykseuraamuksen välttämiseksi Gustaf Philip Creutz kirjoitti Askolin omistajan kanssa sopimuksen kartanon ostosta. He sopivat yhdessä, että kun Creutzit tulevat takaisin Suomeen heillä on oikeus lunastaa kartanolinna itselleen kartanolinnan myyntihintaan. Gustaf Philip Creutz lunasti Malmgårdin takaisin kolmen vuoden jälkeen, jolloin Bobrikov oli jo kuollut.⁵⁴

Malmgårdin omisti Carl-Gustaf Creutz vuosina 1918-1950. Hän huolehti kartanolinnan lampputilojen sekä torppien erottamisesta ja työskenteli paikallisen terveydenhuollon kehittämiseksi. Hänen poikansa Carl-Johan Creutz oli kartanon omistajana vuosina 1950-1991. Hän toimi kunnanvaltuuston puheenjohtajana ja hoiti monia muitakin luottamustehtäviä elinkeinoelämän ja maanpuolustustyön piireissä.⁵⁵ Carl-Johan Creutz syntyi 1913 ja kuoli 93-vuotiaana. Carl-Johan Creutzin kuollessa vuonna 2007, hänet kuljetettiin hevosvankkureilla Pernajan keskiaikaiseen kivikirkkoon, jossa hänet siunattiin haudan lepoon Creutzin aatelissuvun lipun alla. Carl-Johan Creutzia jäi kaipaamaan hänen vaimonsa Nan Baumgartner.⁵⁶

⁵³ Sirén 2003, 69.

⁵⁴ Paappanen 2014; Sirén 1985, 76.

⁵⁵ Sirén 2003, 69.

⁵⁶ Heikkinen 2007. A5.

Carl-Johan kertoi vuonna 1971 tehdyssä haastattelussa siitä, kuinka 1920- ja 1930-luvuilla heillä oli joulukuusia alakerran ruokasalissa, isossa salissa ja kirjastossa. Carl-Johan Creutz oli noin kuusivuotias, kun hän tuli asukkaaksi kartanolinnaan. Hän oli asunut ennen Helsingin Bulevardin kerrostalossa. Muutos kartanolinnaan ei nuorena vaikuttanut Carl-Johan Creutzin tottumiseen uuteen ympäristöön. Lapsena hänen mielipaikkansa olivat ullakko ja kellari. Perhe ei asunut koko kartanolinnassa vaan isoäiti asui alakerrassa ja muut perheestä kartanolinnan yläkerrassa. Carl-Johan Creutzilla oli usein leikkikaverina serkku, joka asui isoäidin luona. Carl-Johan Creutz kertoo siitä, kuinka puistossa oli leikkipaikkoja monissa ontoissa ja vanhoissa puissa. Vanha ontto kuusi (*Picea abies*) oli hänelle mieluisa leikkipaikka. Puun onkaloon mahtui tuolloin muutama lapsi.⁵⁷

Carl-Johan Creutzin kuoltua hänen poikansa Johan Creutz otti vastuun Malmgårdista.⁵⁸ Johan Creutz edustaa 12 omistajasukupolvea. Johan Creutz järjesti 1990-luvulla kartanolinnan yritystoimintaa uudelleen. Aikaisemmin Malmgårdissa oli monia eri tuotannonaloja, mutta nyt Malmgård halusi keskittyä metsätalouteen ja lihakarjan kasvatukseen. Samalla Malmgård siirtyi luonnonmukaiseen viljelyyn. Kesällä vuonna 2003 Malmgård aloitti vastaanottamaan matkailuryhmiä ekoturismien merkeissä.⁵⁹ Malmgårdissa tapahtui vuonna 2013 sukupolvenvaihdos ja nykyiset omistajat ovat valtiotieteiden maisteri Henrik Creutz ja hänen Lontoossa asuva investointipankkiirina toimiva veli Fredrik Creutz. Kreivi Johan Creutz on eläkkeellä, mutta toimii edelleen Malmgårdissa neuvonantajana ja historian kertojana matkailutapahtumissa.⁶⁰ Kreivi Johan Creutz harrastaa sukututkimusta ja edistää toiminnallaan matkailua⁶¹. Malmgårdin toimintaan kuuluu edelleen maanviljely ja viljelysmaata tilalla on 500 hehtaaria. Liiketoimintaan kuuluu myös edelleen turismi.⁶²

⁵⁷ Creutz Carl-Johan haastattelu 1971.

⁵⁸ Sirén 2003, 69.

⁵⁹ Sirén 2003, 69-70.

⁶⁰ Quinian 2013.

⁶¹ Paappanen 2014.

⁶² Quinian 2013.

Malmgårdin liiketoiminta koostuu erityisesti kolmesta osasta Malmgård brändin alla. Näitä ovat oluttuotanto, viljamakasiini, viljojen ja marjojen jatkojalostus, puoti, matkailu ja jälleenmyynti.⁶³ Maataloutta Henrik Creutz johtaa yhdessä veljensä Fredrik Creutzin kanssa⁶⁴. Henrik Creutzin vastuuna on huolehtia kartanolinnasta ja Malmgårdin liiketoiminnasta⁶⁶. Creutz-suku on omistanut Malmgårdin tilan jo 400 vuotta ja Malmgård on Suomen suurikokoisimpia luomutiloja⁶⁷.

2.2 Kartanolinnan suunnittelija

Frans Anatolius Sjöström (1840-1885) oli kotoisin Turusta. Sjöström työskenteli Turussa arkkitehti G.T.Chiewitzin toimistossa vuosina 1859-1861. Chiewitz innoitti hänet opiskelemaan arkkitehdiksi. Sjöström opiskeli Tukholman *Vapaiden taiteiden akatemiassa* vuonna 1861 ja hän valmistui arkkitehdiksi vuonna 1868.⁶⁸

Tukholman Kuninkaallinen taideakatemia oli Suomalaisten arkkitehtiopiskelijoiden keskuudessa arvostettu. Taideakatemiassa opetti taiteen ja rakennustaiteen asiantuntijana arvostettu professori Fredrik Wilhelm Scholander. Hänen tunnetuimmat oppilaansa olivat Frans Anatolius Sjöström, Theodor Höijer ja Jac. Ahrenberg. Opintojen pääpaino oli muodollisessa koulutuksessa, mutta arkkitehdit täydensivät teknisiä opintojaan ulkomailla. Helsingin teknillinen reaalikoulu, muutti Polyteknilliseksi ja arkkitehtuuria nimitettiin opettamaan Frans Anatolius Sjöström. Arkkitehtuuri oli Suomessa 1870-luvulta aina 1880-luvulle selkiytymätön. Sjöström ja Höijer ottivat asemansa pääkaupungin yksityisyrittäjien arkkitehtina.⁶⁹

⁶³ Toffer-Kares 2016, 45.

⁶⁴ Paappanen 2014.

⁶⁶ Paappanen 2014.

⁶⁷ Creutz Johan.

⁶⁸ Soiri-Snellman et al. 2001, 194.

⁶⁹ Häyrynen et al. 1989, 78.

Useat 1870- ja 1880-luvulla suunnitellut ja toteutetut kartanot voidaan yhdistää arkkitehti Frans Anatolius Sjöströmiin (1840-1885). Sjöström oli Suomen johtava arkkitehti ajalla, joka jäi arkkitehti Chiewitzin kuoleman 1862 ja arkkitehti Theodor Höijerin 1880-luvun suuruuden ajan väliin. Sjöströmin merkittävin suunnitelmatyö oli Pernajassa sijaitseva Malmgård. Malmgård oli aikansa upein kartano, kuten ennen olivat olleet aikanaan näyttävimpinä kartanoina Louhisaari, Fagervik ja Vuojoki.⁷⁰

Paikallishistorian tutkija Olle Sirén on esittänyt kolme syytä, jonka vuoksi Carl Magnus Creutz halusi rakennuttaa suuren kartanolinnan. Ensimmäinen syy oli se, että kartanon piti olla edustava ja sen tuli korostaa omistajan asemaa Suomen virkamieshierarkiassa. Toinen syy on se, että kartanon täytyi tuoda esille omistajan taidetta ja kulttuuria kohtaan tuntemaa kiinnostusta. Kolmantena syynä on esitetty se, että kartanolinnasta täytyi tulla Malmgårdin suurtilaa vuodesta 1614 hallinneen suvun muistomerkki. Sjöström oli keskustellut Carl Magnus Creutzin kanssa suunnitelmatyöstä jo vuonna 1874, mutta työt aloitettiin kuitenkin vasta kahdeksan vuoden jälkeen. Malmgårdin kartanolinna valmistui vuonna 1885, mutta se oli vasta vuonna 1888 muuttovalmis.⁷¹

⁷⁰ Gardberg et al. 1989, 64.

⁷¹ Gardberg et al. 1989, 64.

Kansainvälinen uusrenessanssi oli tehnyt suunnitellussa läpimurron. Tämän vuoksi arkkitehdit eivät enää halunneet suunnitella epäsymmetrisiä pohjaratkaisuja. Ainoita poikkeuksia olivat maalle rakennetut kesähuvilat. Näin ollen Malmgårdiin tehtiin symmetrinen, kaksikerroksinen rakennus, jonka alle rakennettiin sisustettu kellarikerros.⁷² Pääjulkisivulle tuli viisitoista ikkuna-akselia ja näistä viisi muodostui parillisista ikkunoista, jotka tulevat esiin ulkonevista nurkkatorneista ja kapeasta keski-osasta, joka on tornimainen.⁷³ Pihan puoleinen torni on kapeampi, mutta nurkkatornit ovat leveämpiä. Nurkkatorneilla on yhteys siipirakennuksiin, jotka puolestaan saavat aikaan pääoven eteen U-kirjaimen muotoisen piha-alueen. Kartanolinna sisäänkäyntiä reunustaa neljä joonialaista pylvästä, jotka kantoivat altaania. Kartanolinnan pääoven vieressä oli kaksi soturipatsasta. Ulospäin työntyvien tornien näyttävyyttä korostaa katot, joissa on kattoratsastajia. Kartanolinnan julkisivu on punatiiltä, jota Sjöström kutsui alankomaalaiseksi renessanssiksi. Yhteen Sjöströmin alkuperäiseen luonnokseen on suunniteltu goottilainen rakennus, mutta Carl Magnus Creutz on halunnut pysyä renessanssissa. Tämä johtui siitä, että Carl Magnus Creutzilla oli liberaalipoliittinen asenne ja uusrenessanssi toi esille liberaaleja ajatuksia, kun taas profaani gotiikka merkitsi konservatiivista ja feodaalista yhteiskuntanäkemyttä.⁷⁴

Kartanolinnassa on kolme kerrosta. Ensimmäisessä kerroksessa sijaitsee taloustitat ja henkilökunnan asunnot, ensimmäisessä pääkerroksessa sijaitsee perheen asunnot ja edustustilat. Leveät ja näyttävät portaat vievät yläkertaan, jossa on 22 metrin pituinen juhlasali.⁷⁵

⁷² Gardberg et al. 1989, 64.

⁷³ Gardberg et al. 1989, 64-65.

⁷⁴ Gardberg et al. 1989, 65.

⁷⁵ Gardberg et al. 1989, 65.

Ainoa Malmgårdin kartanolinnan kanssa hyvin identtinen rakennussuunnitelma on Joroisten järvikylän eversti Nils Grotenfeltin rakennuttama puutalo. Puutalo rakennettiin vuonna 1882. Rakennuksen yhteys Malmgårdin kartanolinnaan, johtuu siitä, että sen suunnitteli Frans Anatolius Sjöströmin veli Alfred Sjöström. Sjöströmin muita suunnitelmia olivat esimerkiksi Piikkiön kunnassa sijaitseva Raadelman kartano ja Pernajalla sijaitseva Sarvilahden kartanolinna. Sarvilahden 1600-luvun kartanolinna vaurioitui tulipalossa vuonna 1880 ja Sjöströmin tehtävä oli sisustaa rakennus uusrenessanssityyliseksi. Malmgårdin kartanolinna lukeutuu aikansa arkkitehtuurin parhaimpiin suorituksiin. Ainoastaan Tampereen Haanpään kartano, joka rakennutettiin vuonna 1885 ranskalaiseen uusrenessanssityyliin Idmanin perheelle pääsee lähimmäksi Malmgårdin kartanolinnaa monumentaalisuudellaan.⁷⁶

⁷⁶ Gardberg et al. 1989, 65.

3 Alkuperäisen kartanon pihamaisema

3.1 Kartanon piha-alue

Kuva 1. Alkuperäinen kartano ja piha vuonna 1878, Rud. Åkerblomin öljymaalauus. Kuva: Malmgårdin kartanolinna. Marie Hammarstjärna 2017.

Malmgårdin alkuperäinen puinen päärakennus oli kaksikerroksinen empirerakennus. Rakennusta oltiin rakennettu jo 1600-luvulla. Kartanon lopullinen ulkoasu valmistui kuitenkin 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa. Vaaleankeltainen väri on vuodelta 1830. Ennen tätä rakennukset oli maalattu lähinnä punaisiksi.⁷⁷ Alkuperäinen rakennus oltiin rakennettu harjanteen koillisreunalle ja kartanon yhteyteen kuului yksinkertainen puutarha⁷⁸. Rakennusta reunusti kaksi mansardikattoista siipirakennusta. Sisätiloissa oli kaakeliuunit ja puulattiat. Sisustuksessa suosittiin vaaleita värejä ja kuvioina vaihtelivat kukat, perhoset ja linnut.⁷⁹ Alkuperäisen päärakennuksen ympäristöstä ei ole olemassa montaa kuvaa. Rud. Åkerblomin öljymaalauksesta käy ilmi, että alkuperäisen päärakennuksen sisääntulopihalla oli keinuaita, koristepylväs ja vielä 1800-luvulla aurinkotelta, jossa naisväki ja vieraat seurustelivat ja nauttivat ulkoilmasta.⁸⁰

⁷⁷ Vainio-Korhonen 2008, 56.

⁷⁸ Ruoff 2001, 166.

⁷⁹ Vainio-Korhonen 2008, 56.

⁸⁰ Ruoff 2001, 166.

Aurinkoteltan ympärillä on ollut monivuotisia istutuksia, jotka ovat ympäröity suurilla simpukankuorilla. Suuret koristeelliset simpukat olivat aikoinaan tulleet laivojen mukana niiden painolastina. Nämä upeat simpukat saivat huomiota aatelisten keskuudessa ja tulivat nopeasti suosituksi. Suuria simpukoita käytettiin paljon Suomen suurimpien kartanoiden puistoissa.⁸¹ Vanhat simpukat ovat olleet loistava maisemallinen puutarhaelementti. Malmgårdissa simpukoita on jäljellä yli 100 kappaletta.⁸² Simpukat kertovat 1700- ja 1800-luvun rokokootyylisestä, jonka ihannoitiin levisi Suomeen Ranskasta⁸³.

Alkuperäisen kartanon taakse oltiin rakennettu hedelmätarha, jonka takana kasvoivat pääasiassa koivut (*Betula*), mutta myös muutama jalopuu. Alkuperäisen päärakennuksen aikana Malmgårdin kartanolla oli muun ohella humalatarha (*Humulus lupulus*). Humalatarhaa tarvittiin oluen panemiseen. Humalanviljely väheni vasta 1800-luvun lopulla, kun panimot siirtyivät käyttämään lähinnä maahantuotua suurelta osalta saksalaista humalaa. Tiedetään myös, että kartanon toiselle takametsäharjanteelle oltiin rakennettu näkötorni 1700-luvun lopulla. Metsästä kehittyi puistometsä ja näkötornista pystyi katselemaan peninkulman laajuista aukeaa. Venäläisen sotapäällystön käskystä näkötorni oli purettava Suomen sodan päätyttyä, sillä näkötornin ei haluttu tulevan vihollisen kiintopisteeksi.⁸⁴ Sophie Creutzin ja Jan Adolf Creutzin nuoruudessa kartanoalueella asuivat omistajaperheen ja heidän palvelijoidensa lisäksi pehtori, kolme muonamiestä, mylläri, puutarhuri, laivuri, laivamies, neljä käsityöläistä, 20 lampuotia ja 15 torpparia perheineen ja heidän palkolliset. Kreivillistä perhettä palvelivat kotiopettajan lisäksi emännöitsijä, kamarineitsyt, puutarhuri, lakeijat, piijat ja rengit.⁸⁵

⁸¹ Öhman 2015, 16.

⁸² Creutz Henrik haastattelu 30.5.2019.

⁸³ Ruoff 2001, 191.

⁸⁴ Ruoff 2001, 166.

⁸⁵ Vainio-Korhonen 2008, 29-30, 55.

3.2 Creutz-suvun puutarhahaimiset

Kapteeni Jan Adolf Creutz tunnetaan Creutz-suvun innokkaimpana puutarhaharrastajana. Hän vaikutti Malmgårdissa 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa. Hän syntyi 1755 Malmgårdin alkuperäisen päärakennuksen aikana. Hänen vanhempansa olivat kreivi Johan Carl Creutz ja vapaaherratar Eva Sofia von der Pahlen.⁸⁶ Jan Adolf Creutz oli Creutz-suvun perheen kolmas lapsi. Hänen isosiskonsa oli Helena Sophie. Helena Sophie oli Jan Adolf Creutzin syntymän aikana kolmevuotias. Heillä oli lisäksi vain vuoden ikäinen veli Carl Fredrik ja 1757 syntynyt pikkusisko Eva Christina. Perheen viimeinen lapsi Anna Lovisa kuoli jo vauvana vuonna 1761.⁸⁷

Kaikki perheen lapset olivat saaneet samanlaisen koulutuksen. Lapsista Jan Adolfilla ja Helena Sophiella oli yhteinen innostus puutarhanhoitoon, hyötyajatteluun, kasveihin ja kasvitieteeseen. Helena Sophie Creutz olikin yksi Jan Adolf Creutzin puutarhaharrastuksen innokkaimpia tukijoita.⁸⁸ Helena Sophie ja Jan Adolf Creutz olivat hyvin kiinnostuneita kasveista, maataloudesta ja hyötyajattelusta. He olivat ihmisiä, joita kiinnosti laadukas lehmänrehu ja uudet hedelmälajikkeet.⁸⁹ Hyötyajattelu oli 1700-luvulla ja 1800-luvun lopulla ajankohtainen, sillä hyödynaikakauden talouspolitiikan mukaan valtakunnasta yritettiin saada mahdollisimman omavarainen, jotta hintavia ylellisyustuotteita ei olisi tarvinnut ostaa ulkomailta⁹⁰.

⁸⁶ Vainio-Korhonen 2008, 21.

⁸⁷ Vainio-Korhonen 2008, 32.

⁸⁸ Vainio-Korhonen 2008, 57.

⁸⁹ Vainio-Korhonen 2008, 243.

⁹⁰ Lounatvuori & Knaps 2005, 132.

Jan Adolf Creutz ja Helena Sophie Creutz olivat saaneet opetusta kasveista Malmgårdin hyötypuutarhassa, jota hoiti tuolloin palkattu puutarhuri. Suomessa oli jo Creutzien nuoruudessa satavilla yhä enemmän monipuolisia maustekasveja ja vihannesten siemeniä kuten tilliä (*Anethum graveolens*), persiljaa (*Petroselinum crispum*), meiramia (*Origanum majorana*), laventelia (*Lavandula angustifolia*), salviaa (*Salvia*), basilikaa (*Ocimum basilicum*), iisoppia (*Hyssopus officinalis*), sitruunamelissaa (*Melissa officinalis*), porkkanaa (*Daucus carota*), punajuurta (*Beta vulgaris*), kaaleja (*Brassica oleracea*), sipulia (*Allium*), selleriä (*Apium graveolens*), purjoa (*Allium porrum*), palsternakkaa (*Pastinaca sativa*), pinaattia (*Spinacia oleracea*), kurkkua (*Cucumis sativus*), parsaa (*Asparagus officinalis*), lehtimangoldia (*Beta vulgaris*), endiiviä (*Cichorium endivia*), salaatteja (*Lactuca*) ja herneitä (*Pisum sativum*). Malmgårdin tuolloisen hyötykasvipenkkejä reunustivat runsaat kukkaistutukset, kuten ritarinkannukset (*Delphinium*), samettikukat (*Tagetes*), kehäkukat (*Calendula*), malvat (*Malvaceae*), orvokit (*Viola tricolor*), akileijat (*Aquilegia*) ja neilikat (*Syzygium aromaticum*).⁹¹

Sophie Creutz huomasi aikoinaan, kuinka luonnosta oli tullut valistusajan ihmisille uudenlainen tutkinnan ja ihailun kohde, sillä luontoon suunnattiin uutta tieteellistä, että esteettistä mielenkiintoa⁹². Tieteen tutkijat jakoivat uutta kasvitietoa luokkiin ja lahoihin järjestelyiksi siitinjärjestelmiksi. Uusi tiede teki myös kunnianhimoisia viljelykokeita. Ruotsissa Carl von Linnén johdolla oli yritetty jalostaa teetä (*Camellia sinensis*), silkkiäispuita (*Morus*), riisiä (*Oryza sativa*), saframia (*Crocus sativus*) ja banaanintaimia (*Musa sapientum*) hyötykasveiksi, jotka kestäisivät Pohjois-Euroopan ilmastoa. Samalla perustettiin yhä enemmän hyötypuutarhoja, jotka olivat kartanopuistojen tärkeimpiä osia.⁹³

⁹¹ Vainio-Korhonen 2008, 49.

⁹² Vainio-Korhonen 2008, 205.

⁹³ Vainio-Korhonen 2008, 206.

Jan Adolf Creutz eteni aikuisena sotilasurallaan kapteeniksi. Jan Adolf Creutz oli kuitenkin koko elämänsä ajan kiinnostunut puutarhasta, kasvinjalostuksesta ja maataloudesta. Jan Adolf Creutzin puutarhanhoitoa ja kasvinjalostusta koskevat kirjat ovat edelleen Malmgårdissa. Kirjoihin lukeutuu ainutlaatuinen kokoelma Carl von Linnén kirjojen ensipainoksia. Kirjat hankki Jan Adolf Creutz asuessaan vielä alkuperäisessä päärakennuksessa. Kirjat siirrettiin myöhemmin uuden päärakennuksen kirjastoon.⁹⁴ Jan Adolf Creutz hankki Tukholmasta vuonna 1783 Ruotsissa tutuksi tulleen Carl von Linnén latinankielisen *Linnén Ruotsin eläimistö, Fauna Svecica* ensipainoksen. Kirjan sisälle on kirjoitettu ostopaikka ja hinta⁹⁵. Carl von Linné oli Uppsalan yliopiston kasvitieteen professori. Hän oli 1700-luvulla kuuluisa luonnontutkija. Carl von Linné kehitti taksonomiajärjestelmän ja hänen vaikutuksensa näkyi suomalaisessa luonnontutkimuksessa. Hänen tunnetuin oppilaansa oli suomalainen Pehr Kalm. Muita Carl von Linnén ajatuksista kiinnostuneita olivat Kalevalan luoja Elias Lönnrot ja kirjailija Zacharias Topelius.⁹⁶ Creutz-suvun puutarhaharrastaja Jan Adolf Creutz oli hänkin luultavasti kiinnostunut Carl von Linnén uusista ajatuksista puutarhan saralla hankkiessaan arvokkaita Carl von Linnén ensipainoksia.

⁹⁴ Vainio-Korhonen 2008, 243.

⁹⁵ Linnei 1761, kansiaukeama.

⁹⁶ Öhman 2015, 37.

Muidenkin kirjojen sisäkanteen, jotka Jan Adolf Creutz hankki, on merkitty ostopäivämäärä, -paikka ja hinta. Tämän lisäksi kirjoista löytyy Jan Adolf Creutzin ex libris, jonka sisällä on Malmgårdin kirjaston leima ja Creutzien sukuvaakuna, sinisellä pohjalla on risti vinosti ja neljä kuusisarkaista tähteä.⁹⁷

Helena Sophie Creutz osti vuonna 1797 aikana Malmgårdiin tuliaisiksi Saksasta kukkien siemeniä ja keltaisten, punaraitaisten tulppaanien sipuleita (*Tulipa*). Äidilleen Helena Sophie oli istuttanut ruukkuun keltaisen villiruusupensaan (*Rosaceae*). Helena Sophie halusi ottaa Suomeen myös kahta kukkalajia, jotka kukkisivat aikaisin keväällä. Kukat olivat eräänlaisia pienikokoisia tulppaaneja, jotka olivat keltaisia. Lisäksi hän osti pieniä violetinvärisiä kukkia, joiden lehdet olivat pyöreät ja pieniä sinisiä kukkia. Kukkien arvo oli se, että ne olivat kevään ensimmäisenä kukkivat kukat. Helena Sophie toivoi voivansa pakata mukaan myös pienen määrän vihreä-valkoraidalista ruohoa. Tuliaisiksi Jan Adolf Creutzille, Helena Sophie hankki hyönteis- ja siemennäytteitä. Helena Sophie oli varma, että Jan Adolf Creutz ihastuisi hänen kokeiluksi ostamaansa hyvänlaatuisen lehmänrehuun.⁹⁸ Kartanonomistajien innokkuus hyötypuutarhaviiljelyyn oli suurimmillaan 1700- ja 1800-luvulla⁹⁹. Se ilmeni nimenomaan onnistuneina ja epäonnistuneina uusien hedelmien ja kasvien viljelykokeiluina¹⁰⁰. Helena Sophien kaltaiset kasvinmetsästäjät ovat Carl von Linnén ajoista lähtien tuoneet uusia kasveja mukanaan eri mantereille, tällaiset uudet kasvit yleistyivät vähitellen Suomessa¹⁰¹.

⁹⁷ Vainio-Korhonen 2008, 243.

⁹⁸ Vainio-Korhonen 2008, 244.

⁹⁹ Häyrynen et al. 2015, 29.

¹⁰⁰ Ruoff 2001, 51.

¹⁰¹ Ruoff 2001, 53.

Jan Adolf Creutz oli naimaton vielä kesällä 1796, jolloin hän oli 41-vuotias. Vanhoista kirjeistä on kuitenkin löytynyt viittaus Jan Adolfin mahdollisesta kihlauksesta ja avioliitosta.¹⁰² Jan Adolf Creutzin kuollessa kohtaukseen 1804, hänet haudattiin poikkeuksellisesti Willman-nimisen suvun hautaan. Jan Adolf Creutzin vanhoista puutarhanhoitoa koskevista kirjoista on saatu vinkkejä esimerkiksi mekaanisesta rikkaruohontorjunnasta. Nykyään Malmgårdissa on hyödynnetty kirjoja myös kasvinviljelyssä, sillä Malmgårdissa viljellään muinaisviljoja, kuten spelttiä (*Triticum spelta*) ja emmeriä (*Triticum dicoccon*).¹⁰³

Toinen Creutz-suvun luontoharrastaja oli Helena Sophien ja Jan Adolfin isän veli Gustav Philip Creutz. Gustav Philip Creutzista tuli Ruotsin, Pariisin ja Madridin suurlähettiläs.¹⁰⁴ Hän vietti Malmgårdissa lapsuutensa ja varhaisnuoruutensa. Gustav Philip Creutzista tuli Ruotsi-Suomen kuuluisa luonnonrunoilija. Gustav Philip Creutzin runelmiin kuuluivat *Sommarkväde* ja luonnontunnelmasta kertova paimenrunoelma *Atis och Camilla*. Gustav Philip Creutz toi runossaan *Sommarkväde* ensimmäisenä esille Ruotsi-Suomessa raunioiden ja goottilaisten rakennusten merkityksen romanttisena maisemaelementtinä. Gustav Philip Creutzin kevään muodikkaat runot tulivat kuuluisiksi Tukholmassa.¹⁰⁵ Ennen Ruotsiin lähtöään Gustav Philip Creutz oli myös kirjoittanut runon *Daphne*, joka kertoo siitä, kuinka maalaistyttö saapuu Tukholmaan ja alkaa viettämään aikaansa Tukholman seurapiireissä¹⁰⁶.

Gustav Philip Creutzin saavutuksien takana oli Sotkamon kirkkoherra ja kirjailija Johan Frosterus, joka oli toiminut Gustav Philip Creutzin nuoruudessa opettajana. Johan Frosterus tunnetaan ensimmäisenä suomenkielisen luonto-opin kirjoittajana ja hän oli lisäksi taitava runoilija ja tulkitsi hyvin luonnontunnetta kirjallisuudessaan.¹⁰⁷

¹⁰² Vainio-Korhonen 2008, 225.

¹⁰³ Creutz Henrik haastattelu 13.9.2017.

¹⁰⁴ Vainio-Korhonen 2008, 27.

¹⁰⁵ Ruoff 2001, 121, 166.

¹⁰⁶ Tarkiainen 1997.

¹⁰⁷ Vainio-Korhonen 2008, 28.

Maaherra ja kreivi Carl Mangnus Creutz oli hänkin kiinnostunut kartanonsa maisemasta. Hän oli kuitenkin sitä mieltä omistajuutensa aikana, että kartano ja sen puutarha olivat liian vaatimattomia. Tämän vuoksi hän antoi arkkitehti Sjöströmille tehtäväksi suunnitella uuden linnamaisen päärakennuksen, joka valmistui 1800-luvulla. Uuden kartanolinnan valmistuessa Carl Magnus Creutz tilasi entisen puutarhan tilalle puisto-suunnitelman, sillä hän halusi uuden kartanolinnan yhteyteen toteutettavan maisemapuiston. Alkuperäinen päärakennus siirrettiin puolikilometriä itään päin uudesta kartanolinnasta ja se aloitti toimintansa kansakouluna.¹⁰⁸

Kartanot kasvoivat 1700-luvun aikana ja kartanoista muodostui ajan kanssa suurtiloja ostojen ja uudisraivauksen aikaansaamana¹⁰⁹. Kuninkaan kartaston digitoitujen pelto- ja niittyalueiden tarkempi tutkiminen on avannut näkymiä 1700-luvun maatalousmaisemaan. Peltoalat kasvoivat 1700-luvun alkupuolella. Peltoalan kasvusta huolimatta maatalouden maisemarakenne oli hyvin samanlainen kuin 1500-luvulla. Talojen läheisyydessä olivat pihapellot, rintapellot ja kauempana ulkopellot.¹¹⁰ Kartanoiden puiston olemassaoloon, kuntoon ja hoitoon on vaikuttanut se, asuiko omistajaperhe pysyvästi kartanossa¹¹¹. Kartanoiden puistohistoria on Suomessa rikasta 1700-luvun puolestavälistä lähtien¹¹².

4 Maisemapuistotyylisiä Suomessa

4.1 Kartanoiden maisemapuistotyylisiä

Puistot ja puutarhat, jotka suunniteltiin 1800-luvulla ovat rakennettuja kulttuuriympäristöjä. Kulttuuriympäristöjä pidetään nykypäivänä arvokkaina ja kulttuuriympäristöt tahdotaan säästää seuraaville sukupolville. Puistojen ja puutarhojen kehitykseen on vaikuttanut historialliset kehityslinjat, joita ovat kartanotalouden vakiintuminen ja 1800-luvulla alkanut modernisaatio.¹¹³

¹⁰⁸ Creutz Carl-Johan haastattelu 1971.

¹⁰⁹ Uudenmaan liiton julkaisu E114 2012, 47.

¹¹⁰ Uudenmaan liiton julkaisu E 113 2011, 9,112.

¹¹¹ Seppänen et al. 2015, 42.

¹¹² Ruoff 2001, 74.

¹¹³ Häyrynen et al. 2015, 29.

Puistoja ja puutarhoja koskee Firenzen kansainvälinen julistus. Julistuksen mukaan historiallisella puistolla ja puutarhalla tarkoitetaan rakennus- ja puutarhakulttuurin aikaansaannosta, jolla on historiallista ja esteettistä merkitystä. Historialliset puistot ja puutarhat ovat tietoisien suunnittelun sekä muokkauksen tuloksena syntyneitä kokonaisuuksia, joiden perustamisesta on kulunut aikaa. Historiallisia puutarhoja ovat vanhat pienet puutarhat ja myös laajat puistot sekä ”kansanpuutarhat”.¹¹⁴

Suomessa 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa maisemaa hallitsi englantilainen maisemapuisto ja empiretyyliset istutukset. Maisemapuisto hallitsi aina 1800-luvun loppuun.¹¹⁵ Jokaista vapaamuotoista puutarhasuunnittelua kutsuttiin ennen ”englantilaiseksi” tyyliksi, koska tyyli haluttiin erottaa geometrisesta tyylistä, jota kutsuttiin ”ranskalliseksi tyyliksi”.¹¹⁶ Maisemapuistotyylin alkuun vaikutti runous, filosofia ja estetiikan uudet liikkeet. Englannin valistusaika ja klassismi vaikuttivat myös tyyli-suunnan syntyyn. Vielä 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa ihmisillä oli romanttinen käsitys, jonka mukaan maisemaa tuli rakentaa kuten maalausta.¹¹⁷ Rakentamisessa tavoitteena oli mukaila luonnonmuotoja ja näin puistoihin yritettiin luoda vapaata luontoa jäljittelevää maalauksellista näkymää. Maiseman kiinnekohtana oli usein huvimaja, silta tai veistos.¹¹⁸

Maisemapuistoa alettiin käyttämään yhä enemmän, koska se oli taloudellisesti hyödyllisempi ratkaisu luoda puistomaisema¹¹⁹. Lisäksi uudet 1800-luvun kasvit antoivat tuon ajan suunnittelulle uusia ulottuvuuksia. Maisemapuistossa käytettiin samaa puulajia hyvin usein läpi puiston. Tämä tehtiin siitä syystä, etteivät monet uudet puulajit vaikuttaisi puistotyyliin kielteisesti ja jotta kasvi harvinaisuudet eivät ottaisi liikaa näkyvyyttä puistoissa.¹²⁰

¹¹⁴ Hautamäki 2000, 6.

¹¹⁵ RT 2013, 99-11119, Infra 23-710115.

¹¹⁶ Häyrynen et al. 2001, 14.

¹¹⁷ Lounatvuori 2004, 58.

¹¹⁸ Uino 1989, 68.

¹¹⁹ Lounatvuori 2004, 58.

¹²⁰ Sinisalo 1997, 170.

Kartanopuistojen maisemalle ominaista olivat aaltoilevat ruohokentät, mutkittelevat käytävät ja polut, puu- ja pensasryhmät sekä lisäksi koristeistutukset, hiekkakäytävät, kalusteet ja koristeet. Kartanomaisemassa esiintyi lisäksi usein tuotantomaisema eli kartanomaiseman hyötypuutarhat, peltoviljelmät ja talouspihan tapahtumat. Nämä asiat kertovat kartanomaiseman tuotannollisesta ominaisuudesta.¹²¹

Maisemapuistot levisivät nopeasti Suomessa. Maisemapuiston nopeaan leviämiseen vaikuttivat ihmisten kiinnostus kasviharrastukseen ja siihen liittyvä innokkuus. Tämä sai aikaan sen, että ihmiset ostivat enemmän erilaisia uusia kasveja.¹²² Maisemapuiston leviäminen toi myös kukkien käytön takaisin puistosuunnitteluun ja näin kuvioistutuksia käytettiin yhä enemmän 1800-luvun puistomaisemassa. Toisena nopean leviämisen syynä oli 1800-luvun alussa muodissa ollut kiinnostus tyylihistoriaan, jonka perustana oli taidehistorian tuntemus. Maisemapuistojen ihannekuvina ovat olleet italialaiset myöhäisrenessanssin puistot ja puutarhat villiintyneessä ulkonäössään.¹²³ Euroopan ja Suomen puistotyyleille olikin tunnusmerkillistä maisemapuiston ja muotopuutarhan yhteentörmäys.¹²⁴ Näin maisemassa alettiin korostaa rakennuksen lähiympäristön ja puiston välillä olevaa eroa.¹²⁵

Suomessa puistonhoitoon alettiin kiinnittämään enemmän huomiota jo 1700-luvulla, jolloin Suomen pahimmat katovuodet ja sodat olivat loppuneet. Puutarhanviljely edelsi maisemapuistoa. Puutarhaviljelyä edisti Turun Akatemia, jonka kautta puutarhaviljely levisi eripuolille Suomea kartanoiden ja pappiloiden välityksellä. Lisäksi kartanoiden yhteyteen perustettiin hyötypuutarhoja. Hyötypuutarhojen yhteyteen kytkettiin 1800-luvun alussa englantilaistyyllisiä maisemapuistoja.¹²⁶ Suomessa hyötypuutarhat ja koristepuutarhat eivät välttämättä rajaudu toisistaan irrallisiksi puiston ja puutarhan osiksi¹²⁷.

¹²¹ Hautamäki 2000, 304.

¹²² Sinisalo 1997, 136.

¹²³ Sinisalo 1997, 136.

¹²⁴ Sinisalo 1997, 136.

¹²⁵ Uino et al. 1989, 68.

¹²⁶ Häyrynen et al. 2015, 29.

¹²⁷ RT 2013, 99-11119, Infra 23-710115.

Ennen maisemapuiston perustamista puistoon rakennettiin kalmilainen ruutujakoinen hyötypuutarha, jossa oli usein hedelmäpuita. Kalmilaista hyötypuutarhaa seurasi puiston rakennus. Puistojen rakentamisessa käytettiin saatavilla olevia taimia ja usein puisto oli suunnitellut kartanon omistaja puutarhuri apunaan.¹²⁸ Puistoista tuli yleisiä 1800-luvulla kaikissa Suomen kartanoissa. Tuolloin englantilainen maisemapuisto oli hallitseva, mutta samalla se myös monipuolistui. Kasvivalikoimat laajenivat ja useat kartanot rakensivat omia kasvihuoneita. Kartanoiden hyötypuutarhat toimivat puolestaan usein kauppapuutarhoina. Kauppapuutarhoilla oli kartanon talouteen mittava merkitys, mutta tavallisen suomalaisen työväen keskuudessa puistonhoito koettiin ajanhaaskaukseksi. Aatelisto puolestaan ymmärsi hyödyntää hyötypuutarhan ja näin aatelisto yhdisti hyötytarhojen tuoton tilan talouteen.¹²⁹

Maisemapuutarha kehittyi paljon 1800-luvulla. Tuolloin suosittiin klassista ja monimuotoista. Maisemasuunnitelmissa tämä näkyi puiden, pensaiden ja kukkaistutusten määrän kasvuna. Ihmiset kiinnostuivat yhä enemmän 1800-luvulla eksoottisista ja erilaisista puulajeista. Suomalaiset käyttivät maisemasuunnitelmissa aivan uusia puulajeja kuten pihoja (*Abies*), lehtikuusia (*Larix*) ja sembramäntyjä (*Pinus cembra*). Suosittuja olivat myös erilaiset vesielementit kuten lammikot, suihkukaivot ja veistokset.¹³⁰

Suomessa puistojen veistokset olivat pienempiä ja vaatimattomampia kuin Etelä-Euroopassa. Veistoksien tarkoitus oli lähinnä saada katseenvangitsija puistoon ja olla vastakohta maiseman vehreydelle. Kartanoiden salongeissa ja puistoissa alettiin käyttämään kukkajalustoja ja kukkauurnia.¹³¹ Suomessa kuten myös muualla Euroopassa suosittiin lisäksi lampia, terasseja, paviljonkeja, ruusutarhoja ja näköalatorneja¹³².

¹²⁸ Häyrynen et al. 2015, 29.

¹²⁹ Donner 2006, 90.

¹³⁰ Rosengren et al. 2001, 57.

¹³¹ Rosengren et al. 2001, 58.

¹³² Häyrynen et al. 2015, 30.

Istutusten muodoissa käytettiin 1800-luvulla paljon pyöreää muotokieltä. Ympyrän keskelle istutettavat kasvit olivat hyvin usein daalioita (*Dahlia hortensis*), risiinejä (*Ricinus communis*), traakkipuita (*Dracaena*), palmuja (*Arecaceae*) ja muita korkeita kasveja. Ympyrän ulkokaareen istutettiin matalampia kukkia kuten astereita (*Aster*), leukoijia (*Matthiola*) ja orvokkeja (*Viola*). Matalia kukkia istutettiin hyvin tiheästi muutamana sisäkkäisenä kehänä. Usein 1800-luvulla laivojen painolastin mukana tulleet merisimpukat otettiin puutarhassa käyttöön ja kukkaistutukset ympäröitiin tai reunustettiin koristeellisilla simpukoilla. Näin on käynyt myös Malmgårdissa. Malmgårdissa simpukat ovat edelleen nähtävissä päärakennuksen edustalla sijaitsevan istutusympyrän reunoilla. Simpukoiden tilalla saatettiin käyttää punaisia valuraudasta valmistettuja korallireunuksia tai terrakotta- ja sementtikiviä. Suurissa puistoissa suosittiin puolestaan varjostavia puita. Puut varjostivat puistoa kesähelteellä. Kukkapenkkiin sijaan näihin puistoihin suunniteltiin lehtiryhmiä.¹³³

Urheiluharrastukset kuten voimistelu, uinti ja purjehtiminen tulivat suosituksi 1800-luvulla. Kartanoiden maisemasuunnittelussa otettiin ihmisten urheiluinnostus huomioon yhä enemmän. Kartanoiden puistoihin rakennettiin voimistelunurmikkoja, pieniä nurmipintaisia tenniskenttiä, keilaratoja ja krokettikenttiä. Rantojen lähelle ilmestyi koristeellisia venevajoja ja uimahuoneita. Malmgårdin puistossa sijaitsi myös tenniskenttä, mutta se rakennettiin asfalttista vasta 1930-luvulla ja se oli käytössä 1950-luvulle asti.¹³⁴

Lehtimajat olivat Suomessa myös suosittuja kartanopuistoissa aina 1700-luvulta lähtien. Varakkaat perheet omistivat yleensä lehtimajan tai huvimajan. Lehtimajojen koko riippui puiston koosta.¹³⁵ Ennen lehtimajat istutettiin pihlajista (*Sorbus*), koivuista, lepistä (*Alnus*) ja tuomista (*Prunus padus*). Lehtimajojen idea oli peräisin Ranskasta, jossa vallitsi rokokoonajan puutarha- ja puistosuunnittelu, jota on kutsuttu ”vihreän salongin ideaksi”. Suomessa lehtimajat perustettiin kasveilla, jotka löytyivät helpoiten.¹³⁶

¹³³ Ruoff 2001, 191.

¹³⁴ Ruoff 2001, 191.

¹³⁶ Ruoff 2001, 161-162.

Suomen kartanoiden puistoissa suosittiin humalamajoja erityisesti siitä syystä, että humalaa sai ilmaiseksi, sillä tuolloin humalaa viljeltiin muutenkin paljon. Humalamajat syrjäyttivät syreenimajat (*Syringa vulgaris*), jotka humalamajojen ohessa saivat kartanoiden keskuudessa suosiota.¹³⁷ Lehtimajoja tehtiin myös joskus kuusista, pähkinä (*Corylus avellana*) - ja siperianhernepensaista (*Caragana arborescens*) Kartanopuistoissa saattoi olla myös lehtisaleja, joiden lajina käytettiin lehmuksia (*Tilia*), pihtoja ja vaahteroita (*Acer platanoides*). Lehtimajoissa käytettiin kalusteina penkkejä, pöytiä ja joskus jopa keinoja. Lehtimajat oli rakennettu maa-alueita korkeammalle, jotta lehtimajaan ei jäisi lammikoita sateella. Lehtimajan pohjan kuului olla hiekoitettu ja rikkaruohoton.¹³⁸

Lehtimajojen ohella kartanot rakensivat huvimajoja. Kartanoiden huvimajat olivat Suomessa yksinkertaisia ja ne suunnitteli paikallinen puuseppä. Telttamaiset rakennukset (*aurinkotelat*), parasollit ja kiinalaiset tatit olivat uusia puisto elementtejä 1800-luvun alussa. Huvimajat olivat 1800-luvulla tärkeä seuraelämän paikka, jossa ihmiset kokoontuivat yhteen ja viettivät esimerkiksi kihlajaisjuhlia. Tuon ajan arkkitehdit saivat mainetta suunnitellessaan kartanoille huvimajoja. Huvimajat suunniteltiin koristeellisiksi ja nikkarityylillä. Huvimajojen ikkunat olivat usein värillistä lasia.¹³⁹

Lehtimajojen ja huvimajojen ohella 1800-luvun puolella välissä ilmestyi puistoihin kukkatarhoja. Kukkatarhat yleistyivät, koska uudet kasvilajikkeet ja uusia värejä otettiin myyntiin Suomen kasvimarkkinoille. Suunnittelijat ja myös puutarhaharrastajat alkoivat käyttää puistoissa uusia lajikkeita ja värillisiä istutusryhmiä. Vuonna 1841 järjestettiin Suomen ensimmäinen puutarhanäyttely, jonka tarkoitus oli esitellä uusia kukkia ja kasvilajikkeita. Kukkien kasvatusta pidettiin vielä 1800-luvulla naisten harrastuksena, mutta myös moni mies oli kiinnostunut kasveista.¹⁴⁰

¹³⁷ Creutz Henrik haastattelu 30.5.2019; Ruoff 2001, 31.

¹³⁸ Ruoff 2001, 161.

¹³⁹ Ruoff 2001, 162.

¹⁴⁰ Ruoff 2001, 162.

Uusia kasvilajikkeita viljeltiin niin kotipuutarhaan kuin myös lääketarkoitukseen. Uusien lajikkeiden siemeniä suomalaiset pystyivät ostamaan kotimaisista siemenliikkeistä, joita oli Turussa, Helsingissä ja Viipurissa.¹⁴¹ Suomalainen kirjailija Zachris Topelius korostaa *Luonnonkirjassa*, että hyviä ihmisiä asuu siellä, missä kasvatetaan kukkia. Suomen porvaristo suosi kukkia, jotka eivät olleet kovin näyttäviä. Porvaristo suosi maahumalaa (*Nepeta glechoma*) ja takiaista (*Arctium*), koska kasvit ovat monivuotisia ja niitä ei tarvitse hoitaa. Lisäksi takiaisen ajateltiin olevan arkkitehtonisen näköisiä. Kukkatarhat olivat suosiossa maaseutukartanoissa pitkään.¹⁴²

Suomen porvaristo alkoi suosia 1800-luvun lopulla kuvioistutuksia ja lehtiryhmiä yhä enemmän. Porvariston kuvioistutukset vaativat vuosittain jopa tuhansia laivoissa sekä kasvihuoneissa viljeltyjä kasveja. Näiden kasvien lisäksi valikoimaan lisättiin eksoottisia ruukkukasveja kuten agaaveja (*Agave*), palmuja ja traakkipuita.¹⁴³ Suomeen puistojen ja puutarhojen maisematyyli vaikutteet ovat tulleet lähinnä Keski-Euroopasta, Englannista ja Ruotsin kautta. Ruotsin kautta kiersivät klassinen muotupuutarha ja englantilainen maisemapuistotyyli. Kansanomaiset koristepuutarhat tulivat yleiseksi vasta 1800-luvun aikana. Suomessa hallitsi 1800-luvulla saksalaisen ja pohjoismaisen maisemapuistotyylin yhdistelmä. Tähän yhdistelmään kuuluivat porvariston suosimat kuvioistutukset, mutta istutuksien kasvit tilattiin kuitenkin usein Venäjältä, koska Venäjältä tulleet kasvit sopivat paremmin Suomen ilmastoon.¹⁴⁴ Saksasta tullutta tyyliä kutsuttiin Lenné-Meyerscher Schule. Tyylin luoja oli Berliinin ensimmäinen kaupunginpuutarhuri Gustav Meyerin, joka julkaisi *Lehrbuch der schönen Gartenkunst* kirja-teoksen, joka inspiroi tyylistuuntaa.¹⁴⁵

Kartanoiden puistomaisemaan panostettiin lähinnä vain taloudellisesti ansiollisina aikoina, tuolloin kartanoiden puistot viheriövät runsaina. Sotien ja nälänhädän aikana puistot kuitenkin jäivät huolehtimatta, puutarhakalusteet kuluivat hoitamattomuutta ja puisto saattoi kasvaa umpeen. Puiston kuntoon vaikutti sekin, asuivatko kartanon omistajat kartanossa jatkuvasti.¹⁴⁶

¹⁴¹ Ruoff 2001, 164.

¹⁴² Ruoff 2001, 165.

¹⁴³ Ruoff 2001, 191.

¹⁴⁴ Ruoff 2001, 164.

¹⁴⁵ Häyrynen 1994, 49.

¹⁴⁶ RT 2013, 99-11119, Infra 23-710115.

4.2 Kartanopuutarhurit ja puutarhaharrastajat

4.2.1 Kartanopuutarhurit

Suomessa puistoja ja puutarhoja suunnittelivat 1800-luvun alkupuolella vielä usein kartanopuutarhurit. Kartanopuutarhurit termiä ei Suomessa yleensä käytetä, mutta tässä tutkimuksessa sivutaan vain kartanoiden puutarhureita, joten termin käyttö on perusteltua. Kartanopuutarhurit olivat kartanoiden hyötypuutarhojen ja kartanopuistojen hoitajia.¹⁴⁷ Usein kartanopuutarhuri oli myös puiston suunnittelija ja perustaja. Puistoissa käytetty maisemasuunnittelu hajosi 1800-luvulla tekniseksi ja muodolliseksi, että historiallisiksi osa-alueiksi, jolloin puistosuunnitteluun vaikutti yleensä suunnittelija ja puutarhuri yhdessä. Usein puutarhuri vaikutti kuitenkin maisemasuunnitteluun enemmän, jolloin suunnittelussa otettiin huomioon enemmän tekniikkaa ja puistonhoitoa kuin puistotyylejä.¹⁴⁸ Puutarhurin ohella monet naiset perustivat ja huolehtivat kartanon puistosta. Naiset olivat yleensä puutarha harrastelijasuunnittelijoita. Asukkaiden vanhoissa muistelmissa, pitäjähistoriassa ja puutarha-alan julkaisuissa kerrotaan, että ensimmäisten puistojen ja puutarhojen perustajat olivat kartanopuutarhurin ohella yleensä lukkarin vaimo, nimismiehen vaimo, kapteenin leski tai postinhoitajatar.¹⁴⁹

Puutarhuri oli käsityöläisammatti, jonka opit puutarha-apulainen omaksui työskennellessään kokeneen puutarhamestarin johdolla puutarha-apulaisena tai puutarharenkinä¹⁵⁰. Yleensä puutarhurilla oli perhe ja koko perhe osallistui työntekoon¹⁵¹. Puutarhurin ammatti periytyi hyvin usein isältä pojalle¹⁵². Åsa Ahrlandin mukaan kasvuympäristö puutarhurin perheessä vaikutti pojan ammatinvalintaan¹⁵³. Puutarhurin vaimolla ja tyttärillä oli oma työroolinsa sadonkorjuussa ja rikkaruohojen kitkemisessä, jota tekivät myös nuoremmat pojat. On kuitenkin ollut epätarkkaa määrittää, millainen perheen, renkien ja puutarha-apulaisten tarkka tehtäväjako oli.¹⁵⁴

¹⁴⁷ Seppänen et al. 2015, 40-41.

¹⁴⁸ Purho 2005, 36.

¹⁴⁹ Sinisalo 1997, 169.

¹⁵⁰ Ahrland 2006, 43.

¹⁵¹ Ahrland 2006, 44.

¹⁵² Ahrland 2006, 321.

¹⁵³ Ahrland 2006, 89.

¹⁵⁴ Seppänen et al. 2015, 87, 89.

Puutarhurin perhe asui puutarhamestarin asunnossa, jonka sijainti oli lähellä hyötypuutarhaa. Usein puutarhurin oppipoika asui hänkin yhdessä puutarhurin perheen kanssa.¹⁵⁵ Åsa Ahrlandin teoksessa on kerrottu, että puutarhurinasunto oli usein lähellä hyötypuutarhaa ja kasvihuonetta, jotta puutarhuri pystyi huolehtimaan riittävästi kasveista¹⁵⁶.

Puutarhurit olivat arvostettuja ammattilaisia ja osaavilla puutarhureilla oli kysyntää. Åsa Ahrlandin mukaan herrasväki painotti työhakuilmoituksissa, että puutarhurilla tuli olla työkokemuksen ohella kunnioittava käyttäytyminen ja käyttäytymistä korostettiin enemmän kuin puutarhurin taitavuutta. Toivottavaa oli myös ruotsin kielen hallinta. Lisäksi puutarhurin tehtävään kuului kartanonomistajan puutarhaideoiden toteuttaminen.¹⁵⁷ Puutarhuri huolehti myös kartanon puistosta ja hyötypuutarhasta. Puutarhurin vastualueeseen lukeutuivat muun ohella kasvihuoneet ja puiston muiden rakennusten pitäminen kunnossa. Puutarhurin tärkein tehtävä oli valvoa, että sato korjattiin talteen. Kasvihuoneiden pito tuli kartanoille kalliiksi, sillä talvella uuneja täytyi lämmittää ympäri vuorokauden niin, ettei kasvihuoneen lämpötila päässyt laskemaan, mutta lämpö ei myöskään saanut kohota liikaa. Kasvihuoneiden edellytyksenä oli, että kartanolla oli puutarhuri, joka huolehti myös tästä asiasta. Kasvihuoneet olivat 1800-luvulla jo valurauta- ja lasirakennelmia, kuitenkin vasta 1800-luvun lopulla ymmärrettiin, että valolla oli suuri merkitys kasvien kasvamiselle.¹⁵⁸

Malmgårdissa oli 1800-luvulla oma puutarhuri. Puutarhurin nimi ei ole jäänyt tietoon, mutta hän asui ennen rakennuksessa lähellä kasvihuonetta.¹⁵⁹ Hannu Purhon diplomityössä kerrotaan, että kartanot kilpailivat hienoilla puistoilla keskenään. Kartanoihin hankittiin myös monesti puutarhuri Ruotsista.¹⁶⁰ Ruotsista tulleet puutarhurit olivat aloittaneet usein uransa lounaissaomalaisen kartanon palveluksessa ja siirtyneet vähitellen työskentelemään itään päin¹⁶¹.

¹⁵⁵ Ahrland 2006, 141.

¹⁵⁶ Ahrland 2006, 322.

¹⁵⁷ Seppänen et al. 2015, 90-91.

¹⁵⁸ Seppänen et al. 2015, 87, 89.

¹⁵⁹ Creutz Henrik haastattelu 13.9.2017.

¹⁶⁰ Seppänen et al. 2015, 89.

¹⁶¹ Häyrynen et al. 2015, 30.

Puutarhurit olivat liikkuvaisia. He muuttivat usein ja vaihtoivat palveluspaikkaa samaan aikaan kuin kartanon piijat ja rengit. Puutarhuri oli saman kartanon palveluksessa yleensä vain vuodesta muutaman vuoteen, mutta osasta puutarhureita tuli tärkeitä palvelijoita ja he pysyivät saman kartanon palveluksessa kymmeniä vuosia. Suomessa oli 1700- ja 1800-luvuilla pulaa puutarhureista ja tämän vuoksi suuri osa puutarhureista saapui Ruotsista.¹⁶² Suomi yritti lisätä puutarhureita 1700-luvulla kahdesti perustamalla puutarhakouluja, mutta ihmiset eivät olleet vielä tuolloin kiinnostuneet puutarhaopetuksesta. Suomen ensimmäinen puutarhakoulu perustettiinkin 1840-luvulla Kupittalle Turkuun. Peruskoulutusta antavia puutarhakouluja perustettiin enemmän 1850-luvulta lähtien, jolloin puutarhurien kysyntä lisääntyi, koska tuolloin kartanoiden lisäksi kaupungit alkoivat palkata puutarhureita.¹⁶³ Samoihin aikoihin nuoret alkoivat matkustaa hakemaan puutarhakoulutusta ulkomailta. Opetusta haettiin lähinnä Ruotsista (*kuninkaallinen tiedeakatemia Experimentalfältet*), Venäjältä Pietarista (*keisarillinen kasvitieteellinen puutarha*), Saksasta (*Köstrizin ja Dahlmenin puutarhakoulut*) ja Tanskasta (*kuninkaallinen maatalouskorkeakoulu*).¹⁶⁴ Suomessa Aurora Karamzin tuki puutarhureita ja hänen puutarhaansa käytettiin puutarhaopetukseen. Tunnetuimpia oppilaina voidaan pitää Grauffin veljeksiä ja Mårten Gabriel Steniusta.¹⁶⁵

Puutarhureilla ei ollut Suomessa 1800-luvun alussa monipuolisesti töitä, joten usein puutarhurit työllistyivät kartanoihin tai ruukinkartanoihin¹⁶⁶. Malmgårdin kartanolinan puistoa hoidettiin jatkuvasti puutarhurin toimesta 1800-luvulla¹⁶⁷. Puiston hoitotoimet kertovat ajalle tyypillisistä arvotuksista¹⁶⁸. Malmgårdin puiston toinen suunnittelija Mårten Gabriel Stenius oli ensimmäisiä suomalaisia puutarhurimiehiä, jotka lähtivät oppimaan lisää maisemasta, sen suunnittelemisesta ja hoitamisesta kouluun ulkomaille ja hankkimaan ulkomailta työkokemusta puutarha-alalta¹⁶⁹.

¹⁶² Seppänen et al. 2015, 92.

¹⁶³ Seppänen et al. 2015, 93.

¹⁶⁴ Kivilaakso 2010.

¹⁶⁵ Häyrynen et al. 2001, 26.

¹⁶⁶ Seppänen et al. 2015, 40.

¹⁶⁷ Creutz Henrik haastattelu 5.3.2018.

¹⁶⁸ Sinerjoki 2008, 279.

¹⁶⁹ Häyrynen et al. 2001, 26.

Suomen vähäisen puutarha-arkkitehtuuri koulutuksen vuoksi oli suomalaisten tilattava suunnitelmia ulkomaalaisilta suunnittelijoilta, kuten ruotsalaiselta maisema-arkkitehti Anders Fredrik Rydbergiltä. Stenius huomasi Suomen puutteen puutarhaopetuksessa ja avasi tämän vuoksi oman puutarhakoulun, jotta myös Suomeen saataisiin puutarhalalle koulutettua henkilökuntaa.¹⁷⁰

4.2.2 Puutarhaharrastajat

Puutarhaharrastus oli puolestaan levinnyt Suomessa pääasiassa porvariston ja aateliston välityksellä. Maisemapuistoista oli tullut porvariston ja aateliston sosiaalisen kilpailun väline. Puutarhaharrastuksen leviämiseen vaikutti lisäksi Kustaa III:n poliittisen lähipiirin puutarhataiteellinen harrastus ja Turun Akatemian vaikutuspiirissä syntyneet ”miniatyrimaisemapuutarhat”.¹⁷¹ Suomessa suurimpia puutarhaharrastajiaryhmiä olivat omakotitalojen omistajat ja maanviljelijät, jotka omistivat suurtiloja¹⁷².

Ulkomailta Saksasta ja Ruotsista tuli Suomeen myös aatelisija, jotka perustivat Suomeen puistoja ja toivat omalta osaltaan uutta kiinnostusta maisemapuistoja kohtaan¹⁷³. Ihmisten huomiota puistoja kohtaan lisäsi porvariston ja aateliston ohella myös maanmiesseurojen ja marttojen toiminta, joka pyrki lisäämään puutarhakirjallisuutta. Maanviljelysseurojen ohjelmaan puutarhanhoito kuului vuodesta 1861. Tämä on osaltaan lisännyt tietoutta puutarhan ja puistonhoidon kiinnostusta kohtaan.¹⁷⁴ Puiston suunnitteluohjeita Suomessa annettiin vasta vuonna 1860, jolloin ilmestyi kirja *Kasvitarha rahvaan hyödyksi*. Kirjassa puistosta ja puutarhasta puhutaan lähinnä hyötykasvi-maana.¹⁷⁵ Kirjasta ilmestyi toinen suomennos nimeltä *Kasvitarha, sen hyöty ja arvo taloudessa*. Toisessa suomennoksessa hyötypuutarha on muutettu maisemapuistoksi.¹⁷⁶

¹⁷⁰ Häyrynen et al. 2001, 26

¹⁷¹ Häyrynen et al. 2001, 20.

¹⁷² Gardberg et al. 1989, 68

¹⁷³ Häyrynen et al. 2001, 20, 23.

¹⁷⁴ Donner et al. 2015, 15.

¹⁷⁵ Eneroth 1860, 1.

¹⁷⁶ Schübeler 1884, 90-92.

Puistojen luonne muuttui 1800-luvulla keskieurooppalaisen koristepuutarhan suuntaan, jolloin suosittiin laajoja ruohokenttiä ja niiden yhteyteen kuuluvia katseenvangitsijoita eli teppichryhmiä ja kukkarabatteja. Näistä koristekasvi uutuuksista saivat puistoharrastajat tietoa esimerkiksi saksalaisen *Boothin ja Wagnerin* taimitarhojen katalogeista ja kirjaston ranskalaisesta *Manuel du Jardinier des Primeurs* -botanisesta puutarhakatalogista. Puistoharrastajat ja puutarhurit pystyivät myös täydentämään omaa kasvilajistoaan vaihtamalla taimia ja siemeniä toisten puistoharrastajien kanssa.¹⁷⁷ Suomen koulujen mukaan puutarhan ja mehiläishoidon tuli kuulua koulun opetusohjemaan. Tämä on osaltaan vaikuttanut nuorten ja heidän vanhempiensa innostukseen kasviharrastusta kohtaan.¹⁷⁸ Lisäksi Suomessa on myötäilty usein kirjallisuuden mukana tulleita maisemavaikutteita¹⁷⁹.

Puutarhaharrastus on ollut 1800-luvulla yleistä maaseudulla sijaitsevilla kartanoissa. Varakkaat aateliset olivat kiinnostuneita myös kuvioistutuksien ja lehtiryhmien tekemisestä omaan puistoon ja puutarhaan.¹⁸⁰ Aatelisnaiset puolestaan eivät usein osanneet oikeinkirjoitusta, korulauseita ja muodikkaita kirjallisuussitaatteja niin hyvin kuin muodollista koulusivistystä opiskelleet saman säätyiset miehet 1700-luvulla. Nuorille naisille opetettiin klassisia kieliä, kuten latinaa ja kreikkaa, mutta heillä ei vielä ollut korkeasta asemasta huolimatta pääsyä julkisiin kouluihin, yliopistoihin ja sotilasakatemioiden. Naisia valmennettiin tuolloin ainoastaan avioliittoa varten, kuitenkin nuorten naisten kasvatuksessa panostettiin raamatun, antiikin kertomusten ja kirjallisuuden tuntemukseen. Tällä tavoin aateliskulttuuri ja siihen liittyvä harrastus historiaan, moraaliin, kulttuuriin, maantieteeseen ja puisto- ja puutarhatietouteen avautuivat myös naisille.¹⁸¹ Nuoret naiset kirjasivat merkkkausliinoin luontoaiheita kuten kyyhkyjä, metsäkauriita, koiria ja kukkia. Naisten kirjaamalla koristeilla oli usein myös symbolinen tarkoitus naisen elämässä. Lisäksi naiset saivat maisemavaikutteita maisemaisista tapeteista, tauluista ja kiinalaisista posliiniesineistä. Esineisiin oltiin kuvattu puita, kiviä ja kalliota. Maalaukset herättivät ihastusta ja keskustelua naisväessä.¹⁸²

¹⁷⁷ Lounatvuori 2004, 93.

¹⁷⁸ Kouluhallitus 1919, 153.

¹⁷⁹ Luostarinen 1951, 15.

¹⁸⁰ Ruoff 2001, 165.

¹⁸¹ Vainio-Korhonen 2008, 49-50.

¹⁸² Ruoff 2001, 81; Vainio-Korhonen 2008, 52.

Puistot olivat olleet osa 1800-luvun naisten seuraelämää, tämän vuoksi monet naiset olivat puistojen ja puutarhojen harrastelijasuunnittelijoita, vaikka heillä ei koulutusta puutarhahoitoon olisi ollutkaan. Esimerkiksi kreivitär Fredrika Lovisa de Geer halusi, että Håkansbölen kartanolle istutetaan tammikuja. Tuon ajan uudet kasvit puolestaan kulkivat kotiopettajatarien ja papinrouvien mukana uusille paikoille.¹⁸³

Monet aatelismiehet olivat hekin kiinnostuneita luonnosta. Usein naisista poiketen miehet harrastivat lähinnä metsästystä, josta he saivat turkiksia ja hyönteiskokoelmia, kuten esimerkiksi Carl Erik Mannerheim, joka vieraili myös Uppsalassa kuuntele-massa luonnontutkija Carl von Linnén luennon kasviopista. Kuitenkin uudet kasvit ja Carl von Linnén oppien mukana tuoma kiinnostus luonnontutkimukseen saivat myös aatelismiehiä innostumaan puutarhaharrastuksesta, kuten kävi Malmgårdin kapteeni Jan Adolf Creutzille, joka oli kiinnostunut hyötypuutarhasta, kasveista, hyönteisistä ja maataloudesta.¹⁸⁴ Aatelismiesten täytyi osoittaa huomiota puistoon toisestakin syystä kuin vain harrastuksen vuoksi. Maisemapuistojen rakentaminen kartanolle oli osoitus eurooppalaisesta sivistyksestä ja aatelismiesten ajatusten kansainvälisyydestä. Aate-lismiehen täytyi noudattaa kosmopoliittisia ajatuksia ja tuoda ne näkyviin ympäristös-sään, jotta hänen katsottiin voivan viettää aikansa ja elämänsä kartanossa ruhtinaalli-
sesti.¹⁸⁵

¹⁸³ Ruoff 2001, 158-159.

¹⁸⁴ Leikola 24.9, 1.

¹⁸⁵ Lounatvuori 2004, 65.

5 Malmgårdin kartanolinnan puisto

5.1 Puistoselvityksien taustaa

Puisto- ja puutarhakohteita ei Suomessa ole järjestelmällisesti tehty käsittämään rakennusperintö- ja kulttuuriperintöinvestointeja, joten usein puistojen ikärakenne ja nykytila eivät ole arkistojen tiedoissa, myöskään puistoista tehdyt inventoinnit ja suunnitelmat eivät ole aina täysin tarkkoja. Yleensä suunnitelmat keskittyvät enemmän rakennusperintöön. Suomessa puistot ja puutarhat eivät kuulu rakennusperintö- ja kulttuuriperintöinvestointeihin. Puistosta saadut tiedot ovat osittain sattumanvaraisia kuvailuja puistosta, kuten on käynyt myös Malmgårdissa. Jos tutkittaisiin rakennuksia, voitaisiin järjestelmällisesti kertoa rakennuksen suunnittelija, rakennustyyppi ja antaa tarkempi iänmääritys.¹⁸⁶ Paljon tietoja Malmgårdin menneisyydestä on hävinnyt ja se, mitä on jäänyt jäljelle, on lähinnä miespuolisen eliitin tuottamaa ja heidän elämästään kertovaa aineistoa, lukuun ottamatta naispuolisten perheenjäsenten kirjeitä.¹⁸⁷ Miespuolisten jäsenten esilletuomisella on luotu Suomessa kansallista identiteettiä eli nostettiin esiin valtiollisia kohtalonhetkiä, kansan vaiheita ohjanneita suurmiehiä, kuninkaita, keisareita, upseereita ja valtiopäiville kokoontunutta poliittista eliittiä. Nykyään Suomen historiaan kuuluvat lisäksi naisten ja lasten elämä, ihmisten arki, ympäristö ja tunteet. Suomen historiaan ja Suomen poliittiseen historiaan kuuluvat nykyään naisten kirjoittamat päiväkirjat ja runot. Paikallinen henkilöhistoria, naishistoria, perhehistoria, arjenhistoria, tunteidenhistoria ja lasten historia voivat nykyään olla kansallista ja poliittista.¹⁸⁸

Malmgårdin puistosta ei ole aikaisemmin tehty inventointia. Syynä tähän on ollut yleensä puiston inventointivaiheessa toteutetut valinnat. Inventointien valinnat johtuvat kummankin sekä inventoijan ja inventointityön tilaajan taustasta, että resurssipuulasta. Osittain valinnat johtuvat myös pohjatietojen puutteesta tai vaikeasta saatavuudesta. Inventointeja tehdään arkkitehti- tai rakennushistoriallisella koulutuksella.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Häyrynen et al. 2015, 26.

¹⁸⁷ Vainio-Korhonen 2008, 19.

¹⁸⁸ Vainio-Korhonen 2008, 15.

¹⁸⁹ Häyrynen et al. 2015, 26.

Arkkitehti- ja rakennushistoriainventoija inventoi puistoalueita sillä ajatuksella, että arvokkaasti suunniteltu kulttuuriympäristö on samanlainen kuin arkkitehtien suunnittelema ympäristö, rakennukset, rakennetut ympäristöt ja asemakaavat. Tämä näkyy edelleen monissa inventointikohteista tehdyissä selvityksissä ja tutkimuskirjallisuudessa. Näissä tutkimuksissa on rajauduttu siihen, mitä arkkitehdit tekevät. Inventoija vetoaa usein käytettävien aineistojen puutteeseen, mutta todellisuudessa ongelmana on, ettei inventoija ole perillä ympäristön muista osista paitsi rakennusten suunnitteluhistoriasta ja suunnittelijoista. Vaikka puistoista löytyisi erilliselvityksiä ja erillistutkimuksia näitä ei osata usein etsiä ja hyödyntää. Usein myös puiston historiaa ja sen suunnitelmia ei lähdetä selvittämään, jos tieto ei ole helposti saatavilla.¹⁹⁰

Kansallinen historiantutkimus on yleensä kohdistunut nykyisen Suomen alueeseen, mutta Creutzit toimivat paljon laajemmalla maaperällä. Suomen aatelistolla oli verisiteiden vuoksi yhteyksiä silloisten valtakuntien rajojen yli. Creutzeilla oli sukulaisia Ruotsissa, Britanniassa ja Baltiassa, kuten myös nykyisen Venäjän alueella. Lisäksi suuri osa Suomen upseeristoa palveli jonkin aikaa urallansa sotilastehtävissä Ruotsin liittolaismaassa Ranskassa. Ranskassa vietetty aika laajensi heidän maailmankuvaansa. Esimerkiksi Gustav Philip Creutzin luoma ura sai huipennuksensa, kun Gustav Philip Creutzista tuli Ruotsin Ranskan suurlähettiläs Pariisiin. Näin Creutzin sukupöytäkirjassa opittiin tuntemaan eurooppalaisia tyylivirtauksia ja ajankohtaisia keskustelunaiheita. Osa uusista tyyleistä kantautui Suomeen osaksi myös Yhdysvaltojen vapaussodan synnyttämänä. Yhdysvalloista kantautui aiheeksi demokratiabuumi, tasavaltainen radikalismi, uusi kohtelias ja tunteikas tapakulttuuri, kiinnostus salaseuroihin ja salonkeihin, kuten myös hyötyajattelu ja luonnon ihailu.¹⁹¹

¹⁹⁰ Häyrynen et al. 2015, 26.

¹⁹¹ Vainio-Korhonen 2008, 17.

Puistojen hahmottamista maisemaympäristönä voi olla vaikea tulkita, sillä useissa puistokohteissa on useita suunnitelmavaiheita. Lisäksi puistoissa on välillä kausia, jolloin puisto on täysin vailla hoitoa. Hoidon puuttuessa kasvillisuus pääsee kehittymään omanlaisekseen. Vanhojen puistojen kasvillisuudessa on myös oma ongelmansa. Kasvit muodostavat erilaisia erityisarvoja. Kasvien arvojen määrittäminen on hankalaa, jos suunnittelijalla ei ole riittävää osaamista kasveista. Kuitenkin Suomen puisto- ja puutarhatutkimus edistyy erilaisten alan julkaisuiden, selvitysten ja opinnäytteiden kautta.¹⁹² Malmgårdin kartanolinna ja sen puisto on mainittu Suomen sisäministeriön yhteenvedossa. Yhteenvedossa Malmgård mainitaan valtakunnallisesti merkittävänä kulttuurihistoriallisena ympäristönä.¹⁹³

Historiallisesta maisemaympäristöstä, josta etsitään säilyneitä ja tuon ajan historialle ominaisia piirteitä puhutaan nimellä autenttinen. Malmgårdin puiston autenttisuutta on hankala määrittää, sillä puistomaisema on muuttunut luonnonprosessien tuloksena enemmän kuin esimerkiksi rakennukset kuten Malmgårdin kartanolinna. Maisemassa kasvillisuus muuttuu, joka hankaloittaa sekin autenttisuuden määrittämistä, sillä kasvit vaihtuvat ja istutuksia on uusittava ajoittain. Kasvien istutusmuoto on myös saattanut osaltaan vaihtua, joka hankaloittaa istutusmuodon alkuperäisyyden tunnistamista. Kasville on ominaista, että sen, joka ikinen kasvuvaihe on autenttinen.¹⁹⁴

¹⁹² Häyrynen et al. 2015, 26.

¹⁹³ Itä-Uusimaa 2017, 261.

¹⁹⁴ Hautamäki 2015, 126-127.

5.2 Malmgårdin puistomaisema

Malmgårdin suurtila sijaitsee Pernajanlahden läheisyydessä, Koskenkylän jokilaakossa. Maisema-alue koostuu Pernajanlahden rantojen viljelyksistä, ruovikkoisista rantakosteikoista, kumpareisista saaristomaisemista ja kaartuilevan metsäreunan rajaamasta viljelykäytössä olevasta Koskenkylänjokilaaksosta, jossa joen varteen on tiivistynyt nauha- ja ryhmäkyläasutus. Jokilaakson vanhaa rakennuskantaa edustaa Malmgårdin kartanolinna, jonka rakennukset ja puisto periytyvät 1800-luvulta. Malmgårdia lähellä sijaitsee etelärannikon pisimpiin merenlahtiin lukeutuva Pernajanlahti. Se on ollut aikoinaan merkittävä vesireitti ja sen länsirannalla on ollut lukuisia kartanoita jo 1500-luvulta lähtien. Suuromistuksen ansiosta Pernajan alueen viljelykset ja rannat ovat säilyneet yhtenäisinä ja niiden kulttuuripiirteet ovat edelleen perinteisiä.¹⁹⁵

Malmgårdin kartanolinnan puiston uusiminen tuli ajankohtaiseksi, kun uutta kartanolinnaa oltiin rakentamassa. Malmgårdin puisto nimettiin Malmgårdin uuden kartanolinnan mukaan, kuten 1800-luvulla monet kadut, puistot ja kaupunginosat saivat usein nimensä alueella sijainneesta kartanosta.¹⁹⁶ Malmgårdin kartanolinnan rakentaja Carl Magnus Creutz tilasi Steniukselta vuonna 1884 ja Rydbergiltä vuonna 1896 puistosuunnitelman. Steniuksen suunnitelma toteutettiin vuosien 1884-1886 aikana ja Rydbergin suunnitelma 1890-luvulla. Puistosuunnitelmien tilaaja Carl Magnus Creutz oli ammatiltaan historiantutkija ja hän arvosti kotimaata Suomea, että omaa kotiseutuaan Pernajaa. Hän oli lisäksi kiinnostunut Suomen menneestä historiasta. Carl Magnus Creutz kirjoitti väitöskirjan Naantalin luostarin alkuvaiheista. Carl Magnus Creutz kirjoitti lisäksi sukulaisensa G.P.Creutzin elämäkerran. Muun ohella hän toimi Turun tuomiokirkon ja Pietari Brahen muistopatsaan pystyttämisen hyväksi. Näin hän alun alkaen kiinnostui uudistamaan Malmgårdin alkuperäisen puisen päärakennuksen uudeksi uusrenessanssityylin kartanolinnaksi ja samaan aikaan hän halusi uusia kartanolinnan yhteyteen kuuluvan puiston.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Uudenmaan liiton julkaisuja E 114-2012, 112.

¹⁹⁶ Hautamäki 2015,126.

¹⁹⁷ Ruoff 2001, 166.

Uusi kartanolinna valmistui vuonna 1885. Uusi kartanolinna rakennettiin hiukan enemmän etelään päin alkuperäisen kartanon paikalta.¹⁹⁸ Uuden kartanolinnan lounaispuolelle suunniteltiin puisto.¹⁹⁹ Puisto suunniteltiin päättyvän etelärinteelle Koskenkylän jokeen.²⁰⁰ Märten Gabriel Steniuksen puistosuunnitelmaa ei toteutettu sellaisenaan, vaan uusi suunnitelma tilattiin Anders Fredrik Rydbergiltä.

Steniuksen ja Rydbergin puistosuunnitelmat eroavat toisistaan, koska Rydbergin suunnitelmassa on toteutettu kartanolinnan eteläpuolen julkisivulle terassi, portaat ja puistoon on suunniteltu suora pääakseli, joka jatkuu aina kartanolinnan pohjoispuolen maantieltä aina etelään jokirotkon reunalle. Puistossa tietä reunusti lehmuskäytävä, joka oli nelirivinen.²⁰¹ Puistoa kuitenkin laajennettiin myöhemmin ja siitä tuli yksi Suomen suurimmista puistoista²⁰². Puisto oli 1860-luvulla vain yhden hehtaarin suuruinen, mutta kasvoi 1890-luvulla 11 hehtaariin. Myöhemmin 1930-luvulla puistoa oli suurennettu 22 hehtaariin.²⁰³ Itse omistaja Carl Magnus Creutz oli myös istuttanut Kuuskosken kylän tien laidoille koivuja vuonna 1850. Carl Gustaf Creutz korvasi 1900-luvulla Carl Magnus Creutzin istuttamat koivut tammilla (*Quercus robur*), joita Carl Gustaf Creutz piti sopivampana alueelle. Malmgårdin puisto oli yksi parhaiten hoidettu puisto Suomessa 1800-luvulla.²⁰⁴

Yleensä kartanolinna rakennettiin tilan maisemallisesti parhaalle paikalle. Tärkeää oli, että maisemanäkymät olivat yhteydessä toisiinsa. Näin on käynyt myös Malmgårdissa. Malmgårdin kartanolinna ja sen erityislaatuinen puistomaisema sijaitsevat lähellä vesistöä ja kulkureittejä, nähtävissä on lisäksi laaja viljelymaisema. Suomessa maaseutuelämänmuoto, mitä myös Malmgårdissa harjoitettiin, on aina ollut yhteydessä luontoon. Näin luonto on määrittänyt ja osaltaan myös edellyttänyt maaseutu ja luontomaisemaan sopivia rakennuksia ja rakenteita. Suomen maaseutumaisemia leimasi tämän vuoksi se, kuinka paljon tilalla oli rakennuksia, kuten myös Malmgårdissa on käynyt.²⁰⁵

¹⁹⁸ Ruoff 2001, 166.

¹⁹⁹ Jutikkala & Nikander 1939, 638.

²⁰⁰ Ruoff 2001, 166.

²⁰¹ Ruoff 2001, 168.

²⁰² Jutikkala & Nikander 1939, 638.

²⁰³ Sirén 1985, 175.

²⁰⁴ Jutikkala & Nikander 1939, 638.

²⁰⁵ Purho 2005, 32.

Malmgårdissa on nähtävissä neljä selvää rakennuskokonaisuutta, joka erottuu maise-
masta. Näitä kokonaisuuksia ovat miespiha eli kartanolinnan asuinpiha, työväen ta-
louspiha (talouspihan rakennukset 1800-luvun jälkipuolelta), jossa olivat myös karjan
navetat, hevostalli ja meijeri. Kolmanteen kokonaisuuteen kuului mylly. Neljäs koko-
naisuus koostui hyötypuutarhasta, kasvihuoneesta ja puutarhurin pajasta. Kasvihuone
rakennettiin, koska Malmgårdissa haluttiin hyödyntää kasvien tarjoama hyöty kotita-
loudessa ja lisäksi kasvit tarjosivat taloudellisia etuja. Kasvihuoneet olivat vielä hyvin
uusi asia 1800-luvun alussa. Kasvihuoneita oli lähinnä varakkaammilla ihmisillä.
Usein kasvihuoneissa viljeltiin myös eksoottisempia uusia kasveja, kuten sitrushedel-
miä (*Citreae*), viikunoita (*Ficus carica*), rypäleitä (*Vitaceae*) ja trooppisia kukkia (*Or-
chidaceae*). Malmgårdin puisto painotti 1800-luvulla hyötynäkökohtia ja taloudellista
tavoitetta. Hyötytarha oli uutuus ja varakkuuden tarjoama kuriositeetti.²⁰⁶

Malmgårdin kartanoalue ei ole juurikaan muuttunut 1800-luvulta. Suomessa on vuo-
sien saatossa muuttunut monien kartanoalueiden ympäristö. Tämä on johtunut karta-
noalueiden muutoksesta ja lähiympäristön liikennejärjestelyistä. Liikennejärjestelyt
ovat aiheuttaneet sen, että rakennuksille ajetaan toisia teitä pitkin kuin ennen ajettiin.
Etupihasta on saattanut tulla takapiha ja asuinpihasta etupiha.²⁰⁷

Malmgårdin kartanolinnalle johti lehtipuukujanne, joka istutettiin 1850-luvulla. Si-
säätulopihalle puolestaan suunniteltiin ulkoasultaan epäsymmetrisiä ruohokenttiä.
Ruohokentille suunniteltiin pensaita ja kukkia. Ruohokentät aikaansaivat sen, että
puistoa käytettiin enemmän perheen keskuudessa.²⁰⁸

²⁰⁶ Lounatvuori 2004, 102.

²⁰⁷ Purho 2005, 32.

²⁰⁸ Jutikkala & Nikander 1939, 637.

Malmgårdin puiston puolelle suunniteltiin 1840-luvulla Steniuksen johdolla epäsymmetrisiä puistokäytäviä. Kuitenkin uuden Rydbergin suunnitelman jälkeen 1890-luvulla puiston viheralueet oli jaettu toisistaan keskeltä leikkaavalla puistokäytävällä. Puiston akseli alkaa jo pääpihalta. Pääpihalla katse kiinnittyy kuitenkin käytävän sijaan pihan suureen suihkulähteeseen. Pääakseli antaa suunnitelmille järjestyksen omaista tunnelmaa. Käytävien tarkoitus ei ole olla koristeellisia vaan käytävien tarkoitus on luoda yhteyksiä rakennusten välillä. Kartanon portaille asti johtaa lisäksi hiekkainen puistotie. Suomessa puistoon johtava tie on yleensä rakennettu kulkemaan hiekan varjoon jäävän päärakennuksen vierestä, jolloin pihamaan kokonaisuus ei rikkoudu. Näin on suunniteltu myös Malmgårdissa. Puistosta pääsee toisiin rakennuksiin ja myös takaisin puistoon rakennuksen toiselta sivulta kulkevasta käytävästä.

Puiston puoleiselta pihalta kulkee portaat kartanolinnan terassille. Terassilta avautuu näkymät maisemapuistoon, joka näkyy myös Malmgårdin kartanolinnan sisäpuolelta. Malmgårdin puiston terassi on ollut 1800-luvulla omistajien oleskelupaikka. Se on rakennettu niin, että puiston maisema, viljelyspellot ja metsäpuisto antavat katsojalle runsaan tunteen puiston vehreydestä ja siitä, kuinka luonto liittyy puiston yhteyteen. Tärkeää oli myös nähdä terassilta viljelyspellot, koska omistaja saattoi esittää maansa vaurautta tällä tavoin muille vierailleen.

Malmgårdin puiston suunnittelussa on otettu huomioon se, että kartanolinna toimi 1800-luvulla ympärivuoden ja osa toiminnasta sijoittui näin ollen ulkotiloihin. Tämä asia on otettu Malmgårdissa huomioon erityisesti suunnittelemalla riittävän leveitä teitä, jotta tilan viljelyksillä käytetyt tarvikkeet olisi helppo kuljettaa pelloille ja luomalla hyviä kulkuyhteyksiä puistosta päärakennukselle ja sivurakennuksille. Puiston kulkuteitä ovat reunustaneet suuret ennen marmorileijonat.²⁰⁹

²⁰⁹ Jutikkala & Nikander 1939, 637.

Malmgårdin puistoon liittyy metsäpuisto, joka on noin kymmenen hehtaarin suurinen. Metsäpuisto on kartanolinnan eteläpuolella. Metsäpuistossa on polkuja arviolta kaksi kilometriä.²¹⁰ Metsäpuistosta on suunniteltu virkistyspaikka herrasväelle. Metsäpuistoon suunniteltiin istuinpaikkoja, jossa herrasväki saattoi nauttia virvokkeita tai katsella ympäristöä. Malmgårdin metsäpuistossa on ollut luonnostaan paljon sieniä isäntävään kerättäväksi. Malmgårdin puiston yhteyteen on rakennettu myös näkötorni 1700-luvun lopulla. Tuolloin puistoa kutsuttiin puistometsäksi. Näkötorresta pystyi katsomaan peninkulmien kokoista aluetta. Venäläisen sotapäällystön käskystä näkötorni oli purettava. Tämä johtui siitä, että Suomessa käydyn sodan jälkeen eivät viholliset voineet käyttää näkötornia koordinaattimerkkinä. Samaa aikaa puiston koivikkoa raivattiin ja tilalle istutettiin jalopuita.²¹¹

Puiston takana ei ole ollut suuria istutuksia, mutta aatelisnaisten suosimissa roomalais-tyylisissä kukkauurnissa, joissa esiintyy Venus, on ollut kesäisin kukka-asetelmia ja kaktuksia (*Cactaceae*). Istutukset ovat luoneet alueelle yhtenäisen maiseman. Kukka-asetelmien lisäksi puiston takana on ollut pieni vesiallas patsaineen. Altaan patsas esittää poikaa, joka pitelee kiinni kalasta.

Puiston pensaiden ja puiden tarkoitus on ollut puolestaan antaa kartanolle suojaa ja viihtyisyyttä. Puut antavat lisäksi varjoa kesähelteellä, mutta niitä ei ole suunniteltu liian tiheään, joten aamu- tai ilta-auringon säteet pääsevät lämmittämään puistoa. Pensasaita kasvaa puiston sivulla ja sen tarkoitus on rajata puisto hyötypuutarha-alueesta. Pensasaita antaa suojaa ja suuret puut varjostavat muuten hyvin laajaa viheraluetta. Kartanolla oli käytössään myös hedelmätarha. Hedelmätarha sijaitsi kartanon takana, mutta hiukan sivummalla kartanolinnasta ja sen puistosta. Hedelmätarhan sivuilla ja takana kasvoivat koivut ja muutama jalopuu.²¹²

Malmgårdin puisto on rakennettu näyttävän maiseman äärelle. Puisto-alueen halki kulki eräs Koskenkylän lisäjoki, jyrkkärinteinen puro. Purolle antoivat maisemaa puiston tuuheaksi kasvaneet sananjalat (*Pteridium aquilinum*) ja runsaat lehtiholvit. Nämä maisemaelementit antoivat purolle lähes satumaisen tunnelman.²¹³

²¹⁰ Jutikkala & Nikander 1939, 637.

²¹¹ Ruoff 2001, 166.

²¹² Jutikkala & Nikander 1939, 637.

²¹³ Jutikkala & Nikander 1939, 638.

6 Puiston suunnittelijat

6.1 Suunnittelijoiden valitseminen

Suunnittelijoista, jotka vaikuttivat 1800-luvulla yksityisissä kartanoissa, on saatavissa tietoa, mutta vain niukasti. Tämä johtuu siitä, että yleensä kartanonomistajat itse suunnittelivat puiston tai mahdollisesti tilan omat puutarhurit.²¹⁴ Tiedot Suomen kaupunkien puistoista on myös hyvin hajanaista²¹⁵. Tietoa vanhoista suomalaisista- ja ulkomaalaisista suunnittelijoista on kerättävä eri lähteistä, koska usein tietoja ei ole säilynyt paljon, vaan tieto saattaa jäädä suuntaa-antavaksi²¹⁶.

Alkuperäisiä suunnitelmia on olemassa Malmgårdissa kaksi. Toisen suunnitelman on suunnitellut Mårten Gabriel Stenius ja toisen Anders Fredrik Rydberg. Yleensä yksityisten kartanoiden puistosuunnitelmat ovat hävinneet omistajavaihdoksien yhteydessä, tulipaloissa ja erilaisissa elämäntapahtumissa. Usein suunnitelmia ei oltu edes piirretty paperille.²¹⁷ Olemassa olevista Steniuksen ja Rydbergin suunnitelmista ei voida tulkita suoraa, että suunnitelma olisi toteutunut puistossa täysin suunnitelman mukaan. Tämä johtuu siitä, että vaikka Steniuksen ja Rydbergin suunnitelmat ovat tallalla, emme voi todistaa täysin sitä, mitä puistoon lopulta toteutettiin ja mitkä muutokset jätettiin pois. Emme pysty myöskään arvioimaan täysin varmasti sitä, mitä kaikkia asioita puistosta on ajan saatossa ehtinyt hävitä.²¹⁸

Malmgårdin kartanolinnan puisto on säilynyt lähes ennallaan ilman suuria muutoksia. Suurin muutos ajoittuu 1920- ja 1930-luvuille, jolloin puiston metsäpuistoa suurennettiin vielä lisää entisestään ja puiston kokonaispinta-alaksi tuli 22 hehtaaria. Kuitenkaan suuria muutoksia ei 1800-luvun puistosuunnitelmaan verrattuna ole tapahtunut.

²¹⁵ Donner et al. 2006, 29.

²¹⁶ Donner et al. 2006, 90.

²¹⁷ RT 2013, 99-11119, Infra 23-710115.

²¹⁸ Häyrynen et al. 2015, 30.

²¹⁹ Häyrynen et al. 2015, 29.

Suunnittelijat Stenius ja Rydberg olivat aikansa suuria suunnittelija nimiä. Suunnittelutyössä käytettiin yleensä aikakauden parhaita arkkitehteja, puisto- ja puutarhasuunnittelijoita. Tavallisesti suunnittelun pohjatyö oli lähes aina ammattilaisen tekemä. Steniuksella ja Rydbergillä kummallakin oli suunnittelutoimisto Suomen tuolloisessa pääkaupungissa Turussa, josta käsin he tekivät töitä aina Itä-Suomeen asti.²²⁰

Todennäköisesti Stenius valittiin Malmgårdin puistosuunnittelijaksi osittain suomalaisuutensa vuoksi, sillä Stenius oli 1800-luvulla ensimmäisiä tunnettuja puisto- ja puutarha suunnittelijoita Suomessa. Stenius valittiin myös Turun arvostetun Vartiovuorenpuiston suunnittelijaksi, joka on edes osaltaan auttanut hänen uraansa ja valikoitumista suunnittelemaan Malmgårdin kartanolinnan puistoa. Jo Valtiovuoren puistosuunnitelman aikana hän työskenteli yhdessä arkkitehti Sjöströmin kanssa. Rydberg puolestaan valittiin mitä todennäköisimmin suunnittelijaksi, koska hänen ajateltiin tuovan suomalaiseen puistoon uusia vaikutteita ulkomailta.²²¹ Rydberg oli luultavasti tutustunut Carl Magnus Creutzin Turussa, jossa Carl Magnus Creutzilla oli paljon tuttavuuksia ja kontakteja. Rydberg myös suunnitteli samaan aikaan 1800-luvulla Porvoon kaupungintalon ympäristöä ja on saanut tästä kiitosta, joka on mitä luultavimmin kantautunut myös lähistöllä asuneen Carl Magnus Creutzin tietoisuuteen.²²² Steniuksen tekemä puistosuunnitelma haluttiin luultavasti muuttaa lisäksi siitä syystä, että Stenius ei käyttänyt suunnitelmissaan yhtä paljon geometrista ja suoraviivaista puistotyylä, kuten Rydberg oli tottunut käyttämään. Steniuksen laatiman puistosuunnitelman muutoksiin vaikutti sekin, etteivät tilaaja Carl Magnus Creutz ja kartanon suunnittelija Sjöström halunneet piilottaa kartanolinna valtaviensa pensasistutusten taakse, kuten Stenius oli suunnitellut, vaan he halusivat tuoda kartanoa esiin. Rydbergin valintaan vaikutti sekin, että Malmgårdissa tapahtuneessa elokuisessa myrskyssä puisto kärsi maisema- ja kasvivaurioita, jolloin uusi puistosuunnitelma tuli ajankohtaiseksi.²²³

²²⁰ RT 2013, 99-11119, Infra 23-710115.

²²¹ RT 2013, 99-11119, Infra 23-710115, 3.

²²² Creutz Henrik haastattelu 13.9.2017.

²²³ Ruoff 2001, 166.

Suomessa puutarhakoulutusta oli 1800-luvulla tarjolla vain rajallisesti. Turun Akatemia antoi puistotyyli-, viljely- ja kasvitietoutta suomalaisille suunnittelijoille, kuten Mårten Gabriel Steniukselle heidän opiskellessa oppilaitoksessa. Suomessa puisto-suunnittelun perusteet opeteltiin puutarhakouluissa vakiintuneesti jo 1800-luvulla. Suomalaiset suunnittelijat saivat uutta tietoutta matkustaessa ulkomaille ja lukemalla kirjallisuutta.²²⁴ Suurilla tiloilla kuten Malmgård oli Steniuksen lisäksi varallisuutta palkata myös ulkomaalainen suunnittelija Anders Fredrik Rydberg. Usein suunnitelmiin saatiin lisäksi vaikutteita suunnitelman tilaajalta. Tilaajan ideoihin vaikuttivat usein henkilökohtaiset intressit, ulkomaan matkat, kirjallisuus ja tilaajan lähipiiristä saadut vaikutteet.²²⁵ Puistot ja puutarhat rakentuvat vuosisatojen ajan.

Malmgårdin maisema on siis rakentunut useasti eri aikakausien arvojen ja menettelytapojen mukaisesti. Muotoutuminen näkyy näin ollen myös Malmgårdin maisemassa monikerroksisuutena. Anders Fredrik Rydbergin ja Mårten Gabriel Steniuksen käyttäminen suunnittelijoina oli tilaajalle varma valinta hyvästä ja tyylipuhtaasta lopputuloksesta. Steniuksen ja Rydbergin suunnitelmat ovat toimineet aikanaan esimerkkinä muille alan suunnittelijoille, puistoharrastajille ja kotipuutarhureille. Eurooppalaisten tyylien mukainen puisto- ja puutarhasuunnittelu palveli tilaajaa esteettisesti ja toi samalla suomalaisiin ilmasto-olosuhteisiin sopivampia kasvilajikkeita. Yhteiskunnan ja kotitalouden kehityksen muutokset näkyvät suunnittelijoiden toteutuneissa suunnitelmissa. Malmgårdin suunniteltumaisema kertoo menneisyydestä ja siitä, miten maiseman rakentuminen on ollut Creutz-suvulle tärkeä tavoite. Suvun jäsenet ovat vuorollaan osallistuneet maiseman ennallistamiseen, muodostumiseen ja kehitykseen.²²⁶ Malmgårdin kulttuurimaisema elää ja kehittyy edelleen ihmisten vaikutuksesta. Tilan maisema hengittää samassa rytmissä ja edustaa ulkoapäin ihmisten tarkoituksenmukaisia toimia ja aikeita. Ihmisten vaikutus maisemaan on ollut suuri.²²⁷

²²⁴ RT 2013, 99-11119, Infra 23-710115, 3.

²²⁵ RT 2013, 99-11119. Infra 23-710115, 4.

²²⁶ Grahn & Sivula 2008, 266.

²²⁷ Grahn & Sivula 2008, 279.

6.2 Suunnittelun toteutuksesta

Malmgårdin kartanolinnan suunnittelussa oli otettava huomioon se, että kartanoalueen rakennukset ja piha-alueet ovat muuttuneet vuosien kuluessa. Rakennusten maisema ja rakennusten ympäristö on käyty läpi tarkasti ennen suunnittelemista. Puiston rakennuspaikan ovat määrittäneet yleensä maaperä, kulkuyhteydet, alueen pienilmasto ja miten pienilmasto asettuu alueelle sekä maiseman ympäristö, materiaalit ja muut alueen rakenneratkaisut.²²⁸

Malmgårdin puiston suunnittelijoiden on täytynyt aloittaa työnsä ensin mittaamalla tuleva puistoalue. Alustavaan mittaussuunnitelmaan merkittiin yleensä ylös puistossa esiintyvät puu- ja pensaskasvillisuudet, kivet ja mäet. Mittaustyö tehtiin sen vuoksi, että paperilta, jonka näkee ylhäältäpäin sopivassa mittakaavassa, saa paljon selkeämmän kuvan puistoalueesta kuin luonnossa katsottuna silmän korkeudelta ja sen näkökulmasta tulevaa puistoaluetta. Malmgårdin suunnittelijoiden on ollut lähdettävä siitä perusperiaatteesta, että puiston ratkaisun tulee olla yksinkertainen toteuttaa ja Malmgårdin omia maastonmuotoja ei saa turhaa muuttaa.

Luonnollista maisemaa suunnitellessa luontoa on haluttu pitää esikuvana. Luontoa ei ole haluttu turmella turhaan, vaan suunnitelmissa on haluttu löytää puiston linjojen rauhallinen olemus. Puiston suunnittelijat eivät kuitenkaan halunneet lisätä puistoon liian suuria vastakohtia, koska ne olisivat vaikuttaneet lopulliseen suunnitelmaan epäedullisesti. Rakennuksen läheisyyteen suunnittelijat suunnittelivat hienompia kasveja kuin kauemmas.²²⁹ Kartanolinnojen suunnittelijoille oli ominaista se, että puistot tehtiin symmetrisesti päärakennuksen ympärille.²³⁰

²²⁸ Purho 2005, 31.

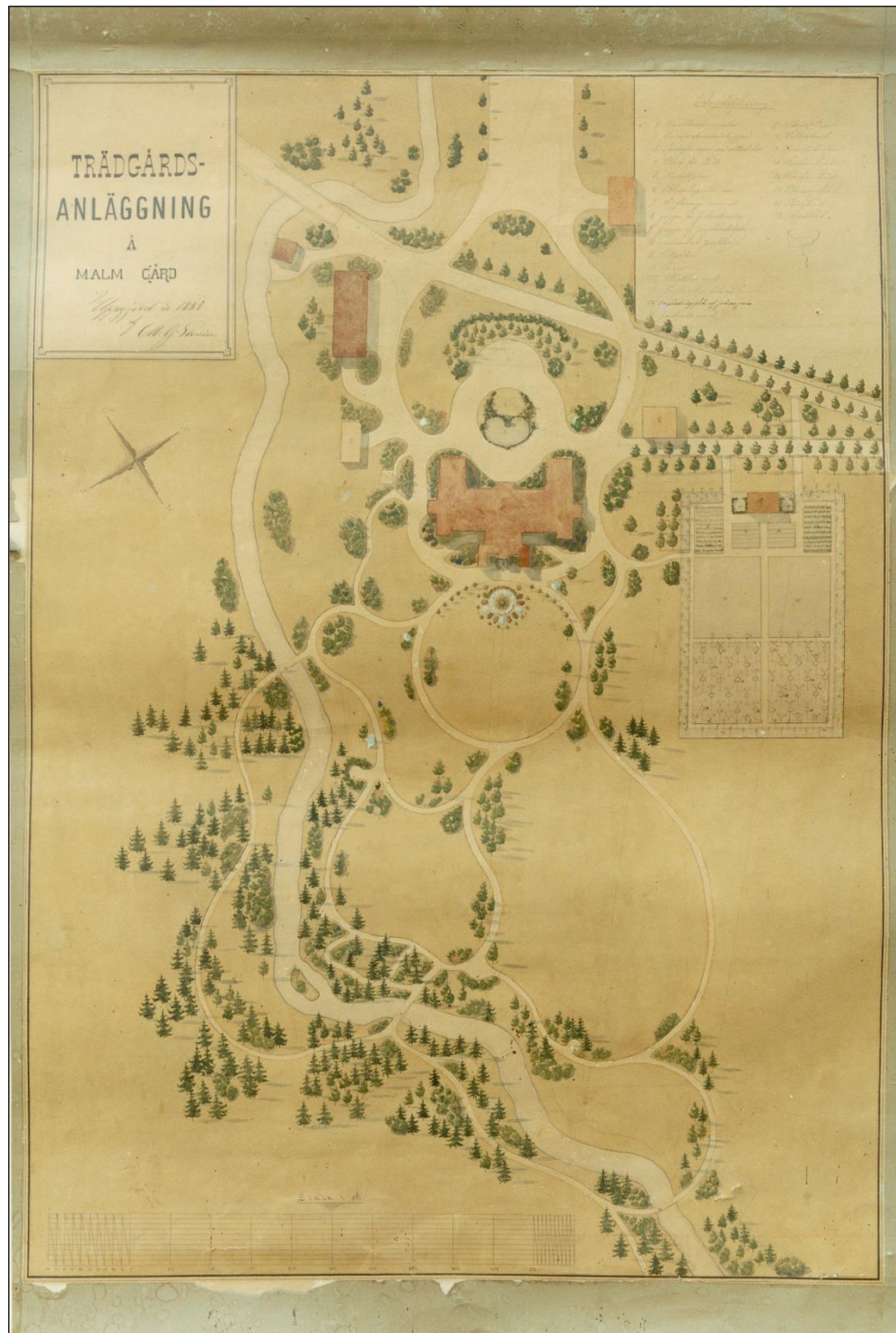
²²⁹ Olsson 1947, 11.

²³⁰ Purho 2005, 36.

Puutarha-arkkitehti Anders Fredrik Rydberg käytti puistosuunnitelmassa samaa ”corps de logis” tyyliä kuin kartanolinnan suunnittelija Sjöström oli käyttänyt suunnitellessaan uutta kartanolinnaa. Märten Gabriel Steniuksen ja Anders Fredrik Rydbergin suunnitelmissa puiston järjestymiseen on vaikuttanut pääasiassa rakennusten sijoittelu. Esimerkiksi leveitä kulkureittejä on tehty helpottamaan liikkumista ja suurempi piha-aukio on muutettu pienemmäksi suurella suihkulähteellä ja istutuksilla, sillä liian suuri piha-aukio saattaa olla epäkäytännöllinen ja se on vaikea suunnitella viihtyisäksi. Kasveilla on tuotu rajausta rakennuksiin ulkoapäin. Puita ja pensaita ei ole istutettu liian tiiviisti luukuunottamatta pensasaitaa, sillä liian täysi puisto ja pääpiha kadottavat luonteensa ja tarkoituksensa, jos näkyvissä on liian paljon kaikkea. Tämä on myös syy siihen, ettei 1800-luvulla suosittu liian paljon uusia kasvilajeja pihapiirissä.

Malmgårdin kulkureitit ovat olleet hankala osa puistosuunnitelmaa, sillä suunnittelussa on huomioitava ensisijaisesti se, kuinka kulkuneuvoilla voidaan ajaa portaitten eteen. Lisäksi on huomioitava pienemmät rakennukset ja niiden käytävät. Puiden ja pensaiden tarkoituksena on, ettei piha näyttäisi vain hajanaiselta nurmialueelta. Puut ja pensaas antavat pihalle lisäksi suojaa.

6.3 Mårten Gabriel Stenius

Kuva 2. Mårten Gabriel Steniuksen puistosuunnitelma vuodelta 1884. Kuva: Loviisan kirjasto. Marie Hammarstjärna 2019.

Papin poika Mårten Gabriel Stenius (1841-1906) oli kotoisin Kontionlahdelta. Steniuksen isä kuoli varhain ja Steniuksen oli perheen varattomuuden vuoksi lähdettävä opiskelemaan. Stenius opiskeli farmaseutiksi, jolloin hän pääsi ensimmäistä kertaa tutustumaan lääkekasvitarhoihin. Steniuksen into kasveja kohtaan näkyi ulospäin ja hänen esimiehensä apteekkari C.A.Åkerman kannusti Steniusta hakemaan lisäoppiin Tanskan maatalouskorkeakouluun (*Den kongelige Veterinaer og Landbohøjskole*), jossa Stenius pystyi opiskelemaan lisää puutarhatiedettä. Tanskassa Stenius opiskeli puutarha-arkkitehdiksi. Tanskassa Kööpenhaminassa Stenius tapasi kuvanveistäjä opiskelijan Johannes Takasen. Johannes Takanen vaikutti merkittävästi Steniuksen esteettisen näkemyksen syntyyn. Stenius valmistui 1871 *candidatus hortulanukseksi*.²³¹

Tanskan kuninkaallisessa taideakatemiassa opetettiin lähinnä saksalaista tyyliä. Gustav Meyerin kirja julkaistiin Tanskassa, joten voidaan arvella, että myös Stenius luki opiskeluaikanaan *Lehrbuch der schönen Gartenkunst* kirjateosta ja sai kirjasta vaikutteita omaan suunnitteluunsa, sillä tyylin piirteet näkyvät Steniuksen suunnittelussa samanlaisena lähiympäristön symmetriana, kuvioistutuksien käyttönä, käytävien sijoitteluna ja laajoina ruohokenttinä. Gustav Meyerin maisematyyllissä luonnollisuus oli keskeistä. Luonnollisuutta ei kuitenkaan ymmärretty alkuperäisluonnon säilyttämisinä vaan maiseman muokkausta ohjailevana periaatteena. Tyylin lähtökohtana oli kohdealueen luonnonolot, joita tuli vahvistaa ja korjata, jotta maisemasta saisi maalaussellisen vaikutelman. Jos alueella ei ollut pittoreskia vesipintaa tai kalliota tuli sellainen tehdä alueelle. Yksityisissä puistoissa vaikutelman keskipiste oli päärakennukset, joista avautuivat tärkeimmät näkymät. Meyerin mukaan puiston suunnittelun olennainen osa oli lyhyt nurmikko, jonka taustalla olivat puuryhmät ja koristekasvit. Tiet olivat puolestaan tärkeitä oppaita, jolla saatiin katsoja tarkastelemaan maisemaa halutusta ja optimaalisesta näkökulmasta. Tärkeää oli ensimmäinen näkymä, mutta karttamaisia yleisnäkyviä tuli välttää eikä teissä saanut olla kaavamaisia toistoja. Myöskään samaa näkymää ei saanut toistaa useasti ja liian nopeasti. Ajoteiltä tuli avautua laajat yleisnäkyvät ja pienempien tielinjausten tuli seurata maisemanmuotoja. Mielenkiinnottomille alueille lisättiin istutuksia ja nurmikenttien paloittelua tuli välttää ja ei saanut muodostaa täydellistä symmetriaa.²³²

²³¹ Häyrynen 2007.

²³² Häyrynen 1994, 106-107.

Meyerin mukaan ”täydellinen puutarhataiteilija” ei koskaan sijoittanut kasveja kasvu- paikkavaatimusten ohjeiden mukaan vaan otti huomioon visuaalisia ominaisuuksia. Ominaisuuksien mukaan taiteen avulla kyettiin jäljittelemään luonnon monimuotoisuutta kasvien muodossa ja ryhmityksessä. Ryhmän ”maalauksellinen arvo” ei ollut riippuvainen kasviyksilöstä vaan sen monimuotoisuudesta ja kontrasteista. Tärkeää oli kasvin sijoittelu epäsäännöllisesti, korkeuden vaihtelut, volyymi ja runsas haaroittuminen. Ryhmän painopisteenä on latvus, jonka ei toivottu olevan keskilinjalla. Lajiyhdistelmien tuli olla luonnollisia ja toivottavaa oli, että yksi laji hallitsi muita. Havupuita ei tullut sekoittaa lehtipuihin ja vain yhtä pensaslajia ei tullut käyttää jatkuvasti. Yksittäisiä kasveja oli toivottavaa sijoittaa ryhmien eteen antamaan syvyyttä. Uudistuksissa oli käytettävä teiden varsilla nopeakasvuisia puita, joista saatiin teiden viereen verhoistutuksia.²³³

Steniuksen valmistuttua puutarhatieteiden kandidaatiksi (*Havebrugscandidatexamen*) vuonna 1871 Aurora Karamzin suositteli Steniusta Pietarin kasvitieteelliseen puutarhaan, josta Stenius saikin työpaikan. Steniuksen esimiehenä toimi Pietarin kasvitieteellisen puutarhan professori Regelin.²³⁴ Stenius työskenteli Pietarin kasvitieteellisen puutarhan lisäksi myös, Edouard Regelin Pomologitieteellisessä puutarhassa ja Carl-August Freundlichin taimistoissa. Stenius sai tuolloin vaikutteita laajoista ruohokentistä, joita reunustivat kukkaistutukset.²³⁵ Tanskassa Stenius sai vaikutteita saksalais-”lennäläis-meyeriläisestä”-maisematyylistä. Lisäksi puutarhataiteesta saattoi lukea tuon ajan ruotsinkielisestä ammattikirjallisuudesta kuten Daniel Muulerin *Trädgårdskonst* (1858) ja Anders Lundströmin *puutarhanhoidon käsikirjoista* (1830-1840 luvuilta).²³⁶

²³³ Häyrynen 1994, 110.

²³⁴ Soiri-Snellman et al. 2001, 194.

²³⁵ Häyrynen 2007.

²³⁶ Soiri-Snellman et al. 2001, 195.

Stenius halusi kuitenkin palata Suomeen keväällä vuonna 1872 ja hänestä tulikin puutarhasuunnittelija, kauppapuutarhuri ja Haagan huvilakaupungin perustaja.²³⁷ Stenius oli aktiivinen toimija myös erilaisissa puutarha-alan järjestöissä. Stenius on ensimmäinen koulutuksen saanut suomalainen puutarhasuunnittelija. Steniusta kuvaillaan tarkokkaaksi ja aloiterikkaaksi puutarhuriksi, joka toi esimerkiksi Suomeen ensimmäisen nykyaikaisen kauppapuutarhurin ammatin. Vuonna 1873 Stenius oli perustanut Suomen suurimman kauppapuutarhan ja siemenkaupan Alkärrin huvilalle, joka sijaitsi lähellä vanhaa luterilaista hautausmaata. Stenius oli vuokrannut kaupan tilat huvilalta ja vuokrasuhteen ollessa epävakainen Stenius valitsi liikkeen pääpaikan läheltä Backaksen kaupunkia. Steniuksella oli kilpaileva yritys, jonka omisti puutarhuri Johan Erik Zetterman. Zetterman myi erilaisia meloneja (*Cucumis melo*) ja monivuotisia kukkia (*Asteraceae*). Suomessa oli myös vuonna 1840- ja 1850-luvuilla syntyneitä pienempiä kauppapuutarhoja, joilla oli kasvihuoneita, mutta ne eivät olleet yhtä suuria yrityksiä kuin Steniuksen kauppapuutarha.²³⁸

Stenius perusti Backakseen suuren puutarhan, kasvihuoneen ja muita laitoksia. Hän halusi tukea uusilla rakennuksilla kauppapuutarhan tuotantoa. Steniuksen erikoisuus oli taimitarhat, joissa hän kasvatti ruukkuruusua (*Rosa canina*). Stenius hoiti 20 vuotta kauppapuutarhojaan, kunnes uusia vastaavia yrityksiä perustettiin yhä enemmän ja puutarha-alalle tuli näin enemmän kilpailua. Stenius päätti antaa kaikki laitokset ja kiinteistöt uudelle yhtiölle, joka kantoi nimeä *Aktiebolaget M.G.Stenius*. Stenius toimi hetken yhtiön toimitusjohtajana, mutta luopui tehtävästä ja otti vastuulleen vain yhtiön kiinteistöjenhoidon.²³⁹ Vuonna 1886 Stenius osti Pikku-Huopalahden kylästä Backaksen tilan²⁴⁰.

²³⁷ Soiri-Snellman et al. 2001, 194.

²³⁸ E.Roos 1950, 17.

²³⁹ E.Roos 1950, 17.

²⁴⁰ E.Roos 1950, 18.

Steniuksen merkittävimpinä töinä voidaan pitää Turun Valtiovuoren puistosuunnitelmaa vuodelta 1872. Hän myös perusti yhdessä opiskelukaverinsa Fredrik Paludanin kanssa Paludan & Stenius nimisen puutarhasuunnittelutoimiston. Suunnittelutoimiston kautta Stenius toteutti Louhisaaren, Malmgårdin, Marielundin ja Viurilan kartanoiden puistosuunnitelma toimeksiannot.²⁴¹ Steniuksen ja Paludanin yhteistyö kesti vain kolme vuotta, sillä Paludan halusi palata takaisin Tanskaan ja aloittaa työt Rosenborgin linnanpuutarhurina. Tämän jälkeen Stenius siirtyi Turusta Helsinkiin.²⁴²

Valtionvuorenmäen suunnitelma oli uudelle suunnittelijalle tärkeä tehtävä vuonna 1872²⁴³. Stenius sai käyttää uusia hankkimiaan koulutustaitoja Valtionvuoren suunnitelmassa. Valtionvuoren suunnitelman toteutti Stenius, mutta häntä avusti arkkitehti Sjöström. Stenius valittiin luultavasti suunnittelemaan Valtiovuorta, koska hän oli ennen työskennellyt C.A.Åkermanin apteekissa ja Åkerman oli puolestaan tehnyt suuren lahjoituksen Valtionvuoren puiston suunnitteluun. Lisäksi Åkerman tiesi, että Steniuksella oli puistosuunnitelmaan vaadittava koulutus.²⁴⁴

Steniuksen puistosuunnitelma aloitettiin nopeasti. Suunnittelu ja sen toteutustyö olivat suuri työ, joten Stenius kutsui avukseen tanskalaisen puutarhuri Fredrik Paludanin. Juuri Fredrik Paludanin kanssa hän myöhemmin perusti suunnittelutoimiston.²⁴⁵ Valtionvuoren suunnitelman tehtävänä oli suunnitella ”mäkipuisto”, josta oli hyvä yleisnäkymä kaupunkiin. Valtionvuorenmäen suunnitelmassa puistoa ympäröivät tontit. Lisäksi Stenius oli suunnitellut puutarhoja yksityisten pihojen tonteille.²⁴⁶

²⁴² Häyrynen 2007; Soiri-Snellman et al. 2001, 196.

²⁴³ Ruoff 2001, 194.

²⁴⁴ Soiri-Snellman et al. 2001, 196.

²⁴⁵ Soiri-Snellman et al. 2001, 195.

²⁴⁶ Soiri-Snellman et al. 2001, 194.

Steniukselle oli ominaista Valtiovuorenmäen suunnitelmassa pitkät puukujanteet, jotka yhdistyivät puistoon²⁴⁷. Steniuksen suunnitelmassa näkyy myös hienosti muotoiltuja puistoalueita. Valtiovuoren suunnitelmassa on kolme huvilatonttia, jonne on suunniteltu kuvioistutuksia ja kasvimaita. Stenius säilytti Valtiovuorenmäen suunnittelussa jo jotain olemassa olevaa, kuten esimerkiksi hiekkakäytävät ja kävelytien puistoistutukset. Kuitenkin Stenius teki suunnitelmassa puiston kallioon uusia kierteleviä puistokäytäviä ja tekolampia. Steniuksen suunnitelmassa on myös lehtipuiden reunustama puistokatu, joka johtaa puistoon. Steniuksen suunnittelemat polut toteutettiin lähes tarkkaan vuoden 1884 löytyneen kartan mukaan.²⁴⁸ Stenius käytti Valtiovuoren suunnitelmassa lehti- ja havupuita sekä pensaita. Näillä kasvivalinnoilla hän halusi pehmentää puiston maisemaa. Stenius suunnitteli puista ja pensaista ryhmiä, jotka oli helppo sijoittaa vapaasti ryhmiin nurmialueille, jota reunustivat puistokäytävät.²⁴⁹ Puita saattoi sijoittaa myös vapaasti eripuolille mäkeä²⁵⁰. Valtiovuoren tähtitornin luokse Stenius suunnitteli kuvioistutuksia, jota olivat esimerkiksi, ovaalit, tähdet, viuhkat ja ympyrät²⁵¹. Valtiovuorenmäen suunnittelu oli Steniuksen ensimmäinen suuri työ Suomessa.

Louhisaaren omistaja Carl Robert Mannerheim halusi uudistaa Louhisaaren kartanon lähimmän puistoalueen osana muun kartanon ympäristön uudistamista. Steniuksen perustama Paludan & Stenius saivat Louhisaaren puistosuunnitelman toimeksiannon vuonna 1874. Suunnitelma koski ainoastaan kartanon lähiympäristöä. Carl Robert Mannerheimin mielestään puisto oli ennen uutta suunnitelmaa vanhanaikainen ja villiintynyt, vaikka kartanolla oli palkattuna kokopäiväinen puutarhuri ja puutarharenkejä.²⁵²

²⁴⁷ Soiri-Snellman et al. 2001, 194.

²⁴⁸ Soiri-Snellman et al. 2001, 196.

²⁴⁹ Soiri-Snellman et al. 2001, 195.

²⁵⁰ Soiri-Snellman et al. 2001, 196.

²⁵¹ Soiri-Snellman et al. 2001, 194.

²⁵² Lounatvuori & Knaps 2005, 144.

Louhisaassa tehtävänä oli uudistaa vanhaa puistoa nykyaikaan ja avata puiston maisemia ottaen vaikutteita saksalaisvaikutteisesta maisemapuistosta²⁵³. Suunnitelmassa puistosta poistuivat aidat ja kartanon piha avautui suoraa puistoon. Paludan & Steniuksen suunnitelma oli hyvin vapaamuotoinen.²⁵⁴ Puutarhan ympärille on suunniteltu pensaita. Pääpihaa ei ole kuitenkaan rajattu pensasaidalla vaan pihan maisema avautuu suoraa puistoon. Hyötypuutarhoissa Stenius on käyttänyt geometriska korttelijakoa.²⁵⁵ Osa puistosta noudattaa kuitenkin vanhempaa 1700-luvulta peräisin olevaa järjestystä. Puistossa näkyy kahtiajakoa, hedelmäpuu kortteleita ja puistikko, joka on suunniteltu vapaamuotoisesti. Louhisaassa puiston vapaamuotoisuus hallitsee Steniuksen suunnitelmaa. Nurmikentillä on Steniuksen suunnitelmille tunnusomaisia mutkittelevia- ja kaartuilevia hiekkakäytäviä. Hän myös käyttää Louhisaaren suunnitelmassa samaa suunnitelmatapaa kuin Vartiovuoren suunnitelmassa eli suunnitelmassa on vapaamuotoisesti aseteltuja puita, pensaita ja pensas- ja puu ryhmiä. Puut olivat lähinnä lehti- ja havupuita. Uusina kasvivalintoina hän käytti kirjavalehtisiä ja riippuvia puita vaihtelevasti eri puistoalueilla. Stenius käytti Louhisaaren työssä lisäksi näyttävää kuvioistutusta. Louhisaaren suunnitelmassa kuvioistutus on pyöreäkukkaistutus, tapetti-ryhmä. Pyöreän ympyrän aiheena oli kruunu. Kruunun tarkoitus oli kertoa kartanolinnan omistajan kreivillisestä arvosta.²⁵⁶ Louhisaassa oli Carl Ludvig Engelin suunnittelema kasvihuone, jossa kasvatettiin eksoottisia kasveja. Tämän lisäksi Louhisaassa oli hedelmäpuita, kuten omena (*Malus*)-, kirsikka (*Prunus*)- ja päärynäpuita (*Pyrus communis*).²⁵⁷

²⁵³ Frodelius et al. 2001, 245.

²⁵⁴ Lounatvuori & Knaps 2005, 145.

²⁵⁵ Lounatvuori & Knaps 2005, 144.

²⁵⁶ Lounatvuori & Knaps 2005, 145.

²⁵⁷ Frodelius et al. 2001, 244.

Louhisaaren puisto toteutettiin osittain Paludanin ja Steniuksen puistosuunnitelman mukaisesti, mutta toteutuksessa tehtiin joitakin muutoksia. Louhisaaren puiston viimeistelyä ja sen ylläpitoa valvoi vapaaherratar Wilhelmina Mannerheim. Wilhelmina Mannerheimin aikana kartanolla oli töissä puutarhureita ja puutarharenkejä. Paludanin ja Steniuksen puistosuunnitelman työt keskeytyivät aina talouden ollessa tiukalla, mutta jatkuivat aina talouden niin salliessa.²⁵⁸ Hyöty- ja koristekasveja tilattiin Louhisaareen Ruotsista, Lyypekistä ja Pariisista²⁵⁹. Louhisaareen ei kuitenkaan lopulta toteutettu kuvioistutusta. Sen sijaan puistoon toteutettiin värikkäitä kukkalavoja ja piparkakun muotoisia kukkapenkkejä nurmikentille istutettuna.²⁶⁰

Paludan & Stenius suunnitteli myös Marielundin huvilatilalle puistosuunnitelman vuonna 1874. Suunnitelman mukaan päärakennuksen eteen on tehty kuvioistutus, joka on liljanmuotoinen. Kukkaistutuksen sivulle on suunniteltu lisäksi lilja-aiheiset kukkanauhut. Huvilan toisella puolella on samanlainen lilja-teemainen kolmiomainen kukkapenkki. Päärakennuksen lähellä olevat puut on suunniteltu istutettavaksi ryhmiin, mutta puuryhmistä erottuu yksilöitä, jotka ovat keltaisia, hopeita ja tummanpunertavia. Väreillä on pyritty saamaan puuryhmiin vaihtelua ja suunnittelemalla ryhmiin riippamuotoisia ja pystykasvuisia lajikkeita. Huvilan hyötypuutarhaan on suunniteltu kirsikka-, luumu-, päärynä- ja omenapuita.²⁶¹

Malmgårdin kartanolinnan toimeksiannon Märten Gabriel Stenius sai vuonna 1884. Toimeksiantajana toimi Carl Magnus Creutz.²⁶² Puiston uuden suunnitelman aloituksen aikana uusi päärakennus oli lähes valmis. Steniuksen suunnitelma toteutettiin vain osittain sen valmistuttua.²⁶³

²⁵⁸ Lounatvuori & Knaps 2005, 145.

²⁵⁹ Frodelius et al. 2001, 245.

²⁶⁰ Lounatvuori & Knaps 2005, 146.

²⁶¹ Ruoff 2001, 193.

²⁶² Ruoff 2001, 167.

²⁶³ Ruoff 2001, 168.

Malmgårdin puistosuunnitelman tilaajaa ei miellyttänyt Steniuksen suunnitelmassa käyttämä maisemapuistotyylly ja samaa aikaa suunnitelman valmistuessa Malmgårdissa oli käynnissä uusia rakennusjärjestelyitä, jotka vaikuttivat siihen, että tarvittiin uusi puistosuunnitelma, jossa huomioitaisiin uudet rakennukset. Osaltaan myös puiston uusi suunnitelma tuli tarpeeseen, koska elokuussa vuonna 1890 Malmgårdissa oli kova myrsky, joka aiheutti tuhoja metsäpuistolle. Uusi suunnitelma tilattiin Andreas Fredrik Rydbergiltä. Malmgårdin päärakennuksen ympärille Steniuksen suunnitelmassa oltiin suunniteltu tiheitä pensasistutuksia. Pensasistutukset olisivat kuitenkin peittäneet toteutuessaan kartanolinnan kokonaan pensaiden taakse. Sen vuoksi pensasistutukset rakennuksen edestä jäivät lopulta istuttamatta.²⁶⁴ Lisäksi Stenius suunnitteli puistoon kaarevia teitä, jotka eivät tuoneet tarpeeksi esille kartanolinnaa kokonaissuunnitelmassa. Tie, joka kulki joenrannan vieressä, on kuitenkin jäänyt Steniuksen suunnittelemaksi.²⁶⁵

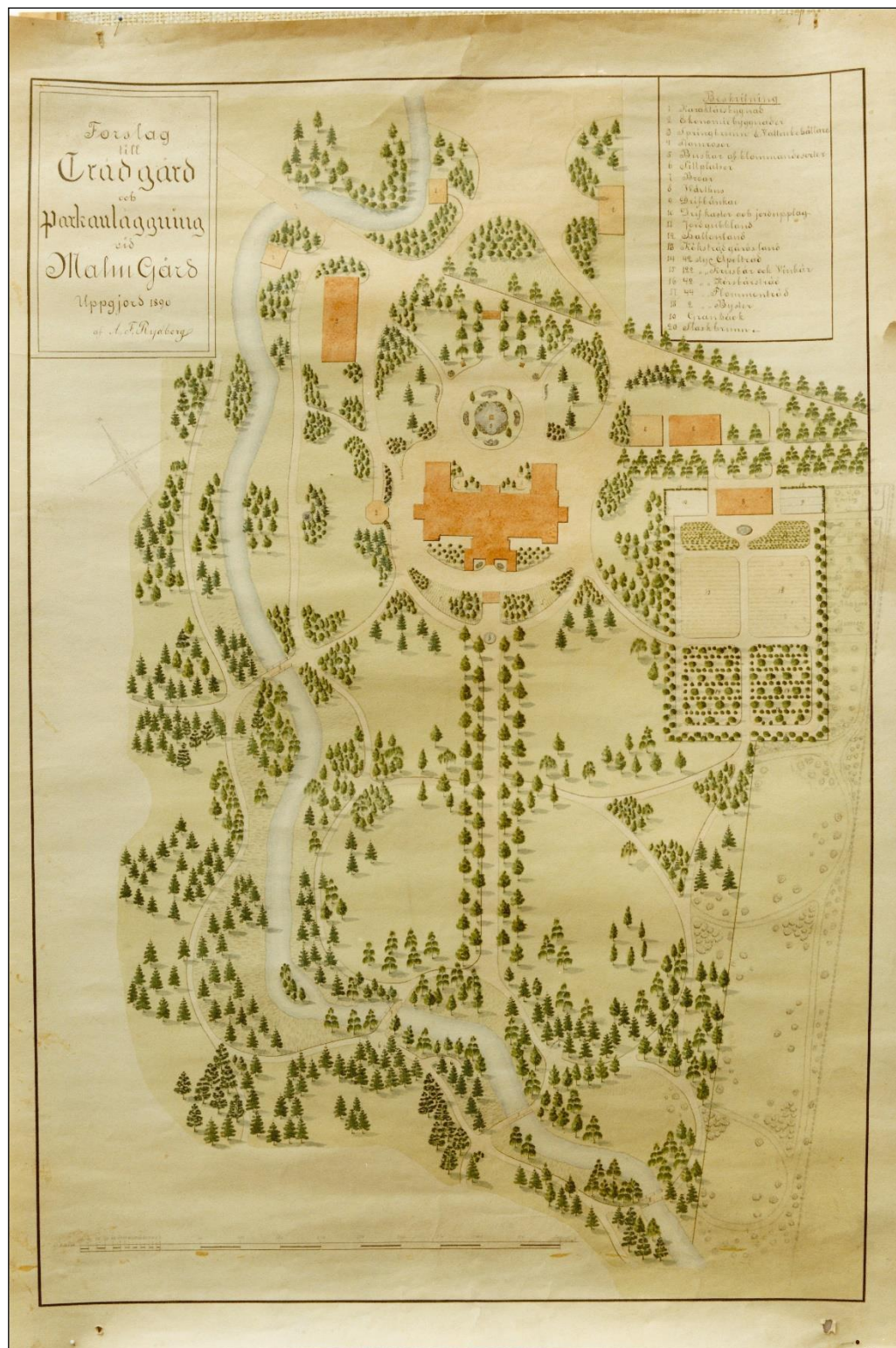
Malmgårdin kartanolinnan suunnittelija Sjöström vaikutti osaltaan siihen, ettei Steniuksen suunnitelmaa toteutettu kokonaan vaan uusi suunnitelma tilattiin ruotsalais-syntyiseltä Rydbergiltä. Sjöström oli itsekin opiskellut ulkomailla arkkitehtuuria kuten Rydberg 1860-luvulla ja hän oli myös tottunut käyttämään geometriaa suunnitelmissa. Geometriaa, joka enteili seuraavalla vuosisadalla suosioon tullutta suoraviivaista muotopuutarhasuunnittelua.²⁶⁶

²⁶⁴ Ruoff 2001, 168.

²⁶⁵ Ruoff 2001, 169.

²⁶⁶ Ruoff 2001, 168.

6.4 Anders Fredrik Rydberg

Kuva 3. Anders Fredrik Rydbergin puistosuunnitelma vuodelta 1890. Loviisan kirjasto. Marie Hammarstjärna 2019.

Ruotsalainen puutarha-arkkitehti Anders Fredrik Rydberg saapui Forssaan vuonna 1861. Hänen vastuulleen kuului puutarhat ja puistot monta vuotta. Rydberg oli Forssayhtiön palveluksessa neljännesvuosisadan, kunnes yhtiö myönsi Rydbergille eläkkeen hänen omasta pyynnöstään vuonna 1885.²⁶⁷ Rydberg työskenteli myös kauppaneuvos A.G.Wahrenin puutarhurina Forssassa. Rydberg suunnitteli Forssan alueen tehtaiden ja asuntoalueiden puistot ja puutarhat. Lisäksi hän suunnitteli Viksbergin kartanon pihapiirin.²⁶⁸ Rydberg muutti Forssan jälkeen Turkuun ja avasi Turkuun oman suunnittelutoimiston vuonna 1885. Suunnittelutoimisto sai paljon toimeksiantoja kartano- ja huvilapuutarhoilta. Näistä puistoista esimerkkinä mainittakoon Pernajan Malmgårdin ja Näsen kartanoiden puistot. Rydberg suunnitteli lisäksi esimerkiksi Naantalın kylpyläpuiston ja Loviisan kylpylälaitoksen istutukset. Rydbergin puisto- ja puutarhasuunnitelmat eivät rajoittuneet vain kaupungin laitosten ja kartanoiden maisemiin vaan hän suunnitteli lisäksi hautausmaita, kuten Tammelan hautausmaan.²⁶⁹ Rydberg vaikutti myös Turun Sampoalinnanpuiston suunnitteluun²⁷⁰. Rydberg siirtyi suunnittelemaan Malmgårdin puistoa sen jälkeen, kun elokuinen myrsky oli runnellut pahoin puistoa. Myrsky tuhosi suuria osia puistosta.²⁷¹

Rydberg suunnitteli 1890-luvun alussa Malmgårdin uuden päärakennuksen eteläpuolella olevan puiston osan, joka on lähinnä kartanolinnaa. Muu kasvillisuus on istutettu Malmgårdin maisemaan jo 1800-luvun alussa. Puistoa kuitenkin laajennettiin jatkuvasti.²⁷² Malmgårdin uusi suunnitelma, jonka Rydberg suunnitteli, poikkesi Steniuksen suunnitelmasta. Rydberg suunnitteli kartanolinnan eteläiselle sivulle suurikokoisen terassin, joka sijaitsi aurinkoisen altaanin edessä. Hänen suunnitelman mukaan kartanolinnaan rakennettiin myös puistoon johtava portaikko ja suora pääakseli vanhojen renessanssi- ja barokkiaatteiden mukaisesti. Keskiakseli on suunniteltu kohti suoraan tärkeimpiin julkisivuihin.²⁷³

²⁶⁷ Forssan kaupunki 2014, 36-37.

²⁶⁸ Forssan kaupunki 2014, 38.

²⁶⁹ Ruoff 2001, 196.

²⁷⁰ Turun kaupunki.

²⁷¹ Ruoff 2001, 168.

²⁷² Jutikkala & Nikander 1939, 638.

²⁷³ Itä-Uusimaa 2017, 261.

Rydbergin suunnittelema pääakseli korostaa rakennuksen merkitystä kokonaissuunnitelmassa. Steniuksen suunnitelmassa näin ei tapahtunut.²⁷⁴ Steniuksen päänäkymä puistoon kulkee päärakennuksen edestä oikealle. Stenius on luultavasti halunnut, että näkymä kulkee juuri päärakennuksen edestä oikealle tärkeimpänä näkymäkulmana, koska toisella suunnalla on hyötypuutarha. Rydbergin suunnitelma ja sen keskiakseli tuntuvat edustavan aikaisempia tyyliisuuntia, joten luultavasti tilaaja Carl Magnus Creutz on halunnut puistolle perinteisemmän maisematyylin kuin Stenius oli suunnitellut.

Sisääntulopihalle Rydberg oli suunnitellut muun ohella lammikon, jonka ympärillä oli kuvioistutuksia ja neljä pientä puuta symmetrisesti istutettuna²⁷⁵. Rydberg suunnitteli kasvillisuutta myös päärakennuksen ympärille yhtä paljon kuin Stenius oli suunnitellut. Suunnitelmista voidaan kuitenkin huomata, että kasveja on ryhmitelty eri tavalla. Pääjulkisivujen edessä kummallakin suunnittelijalla oli kasveja saman verran, mutta Steniuksella oli seinän vieressä enemmän pensasistutuksia sivuilla. Rydbergin suunnitelmassa ei ole rakennuksen päätysivuilla ollenkaan kasvillisuutta.

Puistoon päin Steniuksen suunnitelma oli avoimempi. Rydbergillä on sen sijaan suunniteltu nelirivinen lehtikuja. Rydberg suunnitteli lehtikujan puut kulkemaan limittäin, jolloin syntyi eläväinen vaikutelma, eikä yhtä jäykkä kuin jos puut olisi istutettu kaikki vierekkäin. Rydberg otti huomioon suunnitelmassaan, että istuttaessa puut limittäin puut saavat enemmän valoa.

Rydberg toi Malmgårdin puistoon oman kädenjälkensä. Rydberg suunnitteli Corps de logisin lähimmän ympäristön.²⁷⁶ Hän muutti Steniuksen puistosuunnitelmaa maisemanhuollon puolesta käytännöllisemmäksi. Hän poisti Steniuksen suunnittelemaa käytäviä, joita hän piti tarpeettomana puistoon. Hän kuitenkin suunnitteli puiston pohjoisosaan lisää polkuja. Polut yhtyivät puistossa ja kulkivat yhtenäisesti viheralueen läpi. Polkujen tarkoitus oli saada paremmat kulkuyhteydet pää- ja talousrakennusten välille.

²⁷⁴ Ruoff 2001, 168.

²⁷⁵ Ruoff 2001, 168.

²⁷⁶ Sirén 1985, 175.

Teiden käytössä näkyy hyvin Rydbergin ja Steniuksen suunnittelutapojen eroavaisuus. Stenius oli suunnitellut isoja yhtenäisiä ja avoimia nurmikenttiä, joita näkymälinjat yhdistivät toisiinsa. Rydbergillä puolestaan käytävät ja kasvillisuus jakavat puistomaiseman erillisiksi alueiksi. Alueita sitoo yhteen keskiakselin puukujanne.

Malmgårdiin oli rakennettu kaksi suihkulähdettä Rydbergin suunnitelman mukaan. Suihkulähteiden tarkoitus oli tuoda puistoon näyttävyyttä, jota suosittiin myös muualla Euroopassa 1800-luvulla. Suihkulähteisiin saatiin vesi Veckabyn lähteestä. Lähteen oma paine riitti pitämään suihkulähteet käynnissä. Suihkulähteet sijoitettiin puiston pääakselille lehmuskäytävän alkupisteeksi. Pienempi suihkulähde, jonka koristeena on nuori poika, joka pitelee kalaa, sijaitsi puiston pääakselin ja lehmuskäytävän päässä. Suihkulähde oli tyyliltään antiikkinen ja sen veistos oli tehty pronssista. Nykyinen veistos on lähes identtinen vanhan veistoksen kanssa, mutta veistoksen materiaali on vaihdettu marmoriin. Suihkulähteen vesi lähti aikoinaan ylöspäin kalansuusta, josta nousi korkea vesisuihku. Suihkulähteiden tarkoitus oli saada puistoon liikettä ja kunnioitettavia maisemanäkymiä.²⁷⁷

Osa vanhan kartanorakennuksen puiston koivuista jätettiin Rydbergin suunnitelmassa paikoilleen, kuten myös Steniuksen puistosuunnitelmassa. Tämän lisäksi Rydberg lisäsi puiston pohjoispuolelle ryhminä tammia ja havupuita. Puiston eteläpuolelle suunniteltiin istutettavaksi lehmuksia ja vaahteroita symmetriseen järjestykseen. Ruohokenttien tilalla kasvoi puolestaan 1800-luvun alussa heinää, mutta se viikattiin pois maisemakuvasta puiston uudistusten aikana.²⁷⁸ Ruohokenttien ja metsäpuiston välissä oli lisäksi rotkomainen ja hyvin jyrkkä joenuoma. Ennen nämä kaksi puistoaluetta yhdisti toisiinsa neljä siltaa. Silloilta näkyi tuolloin lähistöllä sijainneelle pienelle saarelle. Puiston virran yli kulkeva puinen silta, korvattiin vuonna 1901 kivisillalla, jossa oli valurauta-aidat. Metsäpuiston alue oli kooltaan yli 10 hehtaaria.²⁷⁹

²⁷⁷ Sirén 1985, 175.

²⁷⁸ Ruoff 2001, 168.

²⁷⁹ Ruoff 2001, 169.

Muun ohessa Rydberg suunnitteli kartanolinnan itäpuolelle hyötypuutarhan, koriste- puutarhan- ja talvipuutarha rakennuksen, joka sai tuulensuojaa viljavarastosta, jonka erotti puistosta korkea kuusiaita. Hyötypuutarha suunniteltiin parinhehtaarin suu- ruiseksi ja hyötypuutarhasta tuli perinteinen vihannestarha, jossa oli mansikkamaa (*Fragaria*) ja vadelpensaita (*Rubus idaeus*). Hyötypuutarhaan suunniteltiin arviolta 130 omena (*Malus*)-, kirsikka (*Prunus*)-ja luumupuuta (*Prunus domestica*) ja arviolta 120 herukka (*Ribes*)- ja karviaispensasta (*Ribes uva-crispa*). Hyötypuutarhaan suunniteltiin lisäksi lavatarha ja tiilinen kasvihuone, jossa kasvatettiin ennen myös fa- saaneja. Voidaan päätellä, että Rydbergin kokonaissuunnitelmaan Carl Mangnus Creutz oli tyytyväinen, koska tämän jälkeen uutta suunnitelmaa ei ole enää puistolle tilattu.²⁸⁰

6.5 Puistosuunnitelmien toteutuksen analyysi

Malmgårdin puistomaisema on suunniteltu niin, että kartanolinnan ylä- ja alakerrassa sijaitsevista saleista avautuu puistoon maisema, jota kartanolinnan ovi ja ikkunat kehystävät. Maisemapuiston syntyyn vaikutti vahingoittumattoman maalaiselämän ihan- nointi, jonka vuoksi puiston ja kartanolinnan läheisyyteen rakennettiin erilaisia talous- rakennuksia.²⁸¹ Ennen oli hyvin tavallista, että kartano tai kartanolinna oli sijoitettu korkeammalle kohdalle esimerkiksi kukkulalle ja hyvin keskelle kaunista maisemaa. Oli myös yleistä, että maa oli alempana joka puolelta rakennusta. Tämän vuoksi hyvin usein kartanon tai kartanolinnan puiston suunnittelussa tuli ottaa huomioon pengerten suunnitleminen, jotta sopiva puistoala saadaan tehtyä rakennuksen ympärille. Malmgårdin puistosuunnittelussa otettiin huomioon muitakin lähtökohtia. Suunnitte- lussa huomioitiin esimerkiksi ilmansuunnat, näköalat ja ajo- ja kulkumahdollisuudet. Malmgårdin suunnittelussa tehtiin yhteistyötä myös kartanolinnan arkkitehdin Sjö- strömin kanssa.²⁸² Tämä näkyy siinä, että puiston suunnittelussa huomioitiin se, että kartanolinnan oleskeluhuoneesta avautuvat näkymät ilta-aurinkoon, jota on aina pi- detty arvossa suomalaisissa kodeissa järvi, viljelys- ja metsämaiseman ohella.

²⁸⁰ Ruoff 2001, 169.

²⁸¹ Lounatvuori 2004, 58.

²⁸² Ruoff 2001, 168.

Malmgårdin puistoon ei ole haluttu liikaa kasvilajeja, veistoksia ja eri tyyliä. Tämä johtuu siitä, että puistoa edustava luonnollinen tyyli on haluttu saada esiin. Malmgårdin luonnollinen maisemapuistotyyli on saatu esiin ruohokentällä. Ruohokenttä antaa puistolle neutraalia väriä. Malmgårdin puistossa on suora keskiakseli, joka leikkaa ruohokentän. Tämä kävelytie oli ennen puiston ornamentaalinen osa, jota pidettiin kauniina.²⁸³ Kartanolinnan puiston kävelytie oli niin leveä, että sitä saattoivat käyttää myös hevosvaunut tai autot. Kuitenkin sen pääasiallinen tehtävä oli toimia perinteisenä kävelytienä, joka johti metsäpuistolle.²⁸⁴ Lisäksi puistoon pystyi kulkemaan Malmgårdin alueelta myös muutamia muita eri reittejä.

Puistossa on esillä suuret marmorileijonaveistokset. Veistokset on sijoitettu niin, että vaaleilla veistoksilla on tumma pensastausta. Tumma tausta saa veistokset erottumaan muusta maisemasta. Veistokset ja suihkulähteet ovat kartanolinnan puiston huipennus. Kartanolinnan omistajat hankkivat aikoinaan puistomaisemaan keisarinistuimen, joka on identtinen kopio Rooman keisarinistuimesta. Nykyään kartanolinnan puistomaisemassa näkyvät edelleen veistetyt marmorileijonat ja keisarinistuin.²⁸⁵

Toteutuneissa suunnitelmissa on korostettu suihkulähteitä. Suihkulähteiden vesi on lukeutunut kartanolinnan puiston tärkeimpiin maisemaelementteihin. Tämän lisäksi usein kartanoiden- ja kartanolinnojen pihoille suunniteltiin 1800-luvulla pyöreähkö istutus. Malmgårdissa pääpihalle suunniteltiin poikkeuksellisesti suuri suihkulähte, jonka ympärille suunniteltiin monivuotisia kasveja. Vesiallas toimi pääpihan suurena monumenttina ja kukkien tarkoitus on lähinnä tukea vesialtaan edustavuutta. Vesiallasta reunustava nurmiympyrää on koristeltu aatelisten 1800-luvulla suosimilla suurilla simpukoilla jo monia vuosia.²⁸⁶ Suihkulähteen ansiosta Malmgårdin puiston vesialtasiin on saatu liikettä, joka elävöittää puistoa. Suomessa 1800-luvulla suosituin ja käytetyin vesialtaan muoto on ollut ympyrä. Ympyrän muotoista allasta on suosittu myös Malmgårdin puistossa. Ympyrän koetaan olevan luonnollisen näköinen maisemapuistossa ja lisäksi käytännöllinen.²⁸⁷

²⁸³ Olsson 1947, 12.

²⁸⁴ Olsson 1947, 13.

²⁸⁵ Purho 2005, 37.

²⁸⁶ Hautamäki 2015, 127.

²⁸⁷ Olsson 1947, 13.

Suunnitelmissa tulee esiin lisäksi se, että Malmgårdin kartanolinnan korkeita ja paljaita seiniä on haluttu peittää suoralinjaisilla kukkaistutuksilla. Lisäksi kartanolinnan seinällä kasvaa köynnöskasvina villiviini (*Parthenocissus*). Köynnös on lisätty kartanolinnan seinälle, koska paljaat seinät saattavat tuoda esiin korkeuserot liian selvästi. Köynnös on luonnollinen ratkaisu seinustalle. Villiviini on seinustalla näyttävä kesällä ja syksyllä se antaa kartanolinnalle ja sen maisemalle väriä. Malmgårdin korkeille seinille villiviini on ollut hyvä ratkaisu, sillä se kiipeää itse seinustalla.

Kartanomaisemalle ominaisia piirteitä erottuu suunnitelmista paljon. Heti tullessa kartanoalueelle johtaa koivupuukujanne kartanolinnalle. Portin jälkeen puukujanne jatkuu lehmuspuukujanteena kartanolinnan pääpiha-alueelle. Koivut muutettiin myöhemmin tammiksi.²⁸⁸ Puukujanteen tarkoitus on ollut kertoa kartanolinnassa vierailijoille kartanolinnan olevan hyvin lähellä. Samalla puukujanne on edustanut arvokkuutta sisääntulossa. Näyttävää sisääntuloa on käytetty hyvin usein 1800-luvun puistossa, sillä se yhdistää kartanon sitä ympäröivään muuhun maisemaan. Puukujanne tuo puistosuunnitelmaan yhden suuremman suoran puistoelementin ja antaa suunnitelmille ryhdikkyyttä. Puukujanteen tarkoitus ei ole ollut pelkästään herättää tunteita katsojassa vaan sen tarkoitus on ollut tuoda esille kartanolinnaa keskikohtana.

Puukujanteeseen on yhdistetty vertauskuvallisia merkityksiä 1800-luvulla. Puukujanne edustaa tilanomistajan valtaa ja sosiaalista asemaa yhteiskunnassa. Puukujanne voidaan nähdä myös edustamassa herrasväen ja työntekijöiden välillä hallintua eroa ja tuoden heidän edustamalleen sosiaaliselle asemalle välimatkaa. Puukujanteen merkitys on erityisesti näkyvissä Malmgårdin avoimessa maisemassa, jossa se erottuu osakseen muusta suunnitelmasta.²⁸⁹

²⁸⁸ Hautamäki 2015, 126.

²⁸⁹ Hautamäki 2015, 130.

Kartanolinnan pääpihalla, joka liittyy kartanolinnan puistoon teiden kautta, oli suunnitelmassa oma merkityksensä. Pääpihaa käytettiin näyttämönä, jossa tapahtui herrasväen lähtö- ja tulo, ajanviettoa ja vieraiden vastaanottamista. Kartanolinnan pääpihan suhde muuhun sitä ympäröivään maisemaan oli merkityksellinen. Kartanolinna näkyi pääpihalta kauas ja kartanolinnaa korosti avoin peltomaisema. Pääpihan erotti talousrakennuksista tiheä kuusiaita. Kartanolinnan pääpiha oli tärkeä sisääntulonsuunta ja myös julkisivu kartanolinnalle. Tämän vuoksi pääpihan maisemaan kiinnitettiin erityisesti huomiota. Pääpihan sommitteluun on vaikuttanut sen näyttävyyden ohella pihan käytännöllisyys. Pääpihan oven edustalle on ollut tarpeellista voida kulkea vaunuilla. Pihan suuren ympyränmallisen istutusryhmän tarkoitus on ollut se, että vaunut ovat pystyneet ajamaan pihan ympäri. Tämä on tuonut osaltaan pääpihaan omaa estetiikkaansa. Pääpiha on suunniteltu avaraksi, sillä leveidenkin vaunujen tuli pystyä kulkemaan pihalla. Lisäksi pääpihalta tuli olla selkeä näköyhteys tilan muihin rakennuksiin, sillä kartanonomistajan tuli pystyä seuraamaan, mitä tilalla tapahtui.²⁹⁰

Malmgårdin kartanolinna pääpihan maisema, joka liittyy kävelyteiden kautta muuhun puistoon, oli Malmgårdin maisemassa selvästi erottuva ominaisuus ja kartanopuiston arvostetuin piirre. Malmgårdin arvokkaasti rakennettu kartanolinna ja pääpiha ovat tuoneet esille kartanomaiseman arvojen tunnistamista ja edesauttavat sen säästymistä sellaisenaan.²⁹¹ Historiallisten tielinjojen käyttäminen ja niiden säilyttäminen on korostanut Malmgårdin kartanomaiseman merkityksellisyyttä.²⁹² Kartanolinnojen tontin pinta-ala on ollut usein suurempi kuin päärakennuksen, sillä tämä asia korostaa puiston osaa kartanolinnan maisemassa.

²⁹⁰ Hautamäki 2015, 127.

²⁹¹ Hautamäki 2015, 127.

²⁹² Hautamäki 2015, 127.

Malmgårdin puiston suunnittelussa on huomioitu etenkin se, kuinka yhdistetään elävää maisemaa ja rakennettua kovaa maisemaa. Kuitenkin puistosta on saatu yhtenäinen kokonaisuus, jonka kaikkiin osa-alueisiin on kiinnitetty huomiota.²⁹³ Rokokoopuutarha, että englantilainen maisemapuisto ovat saaneet vaikutteita kiinalaisesta koriste-
lusta. Malmgårdissa tämä voidaan nähdä puistomaisemaan asetetuista suurista leijonakoristeista ja silloista, joita suosittiin Kiinassa. Kuitenkin puistosta on nähtävissä luonnontunnelmaa, joka tulee metsäpuiston vehreydestä ja puiston suurista puista.²⁹⁴

7 Yhteenveto

Suomessa puistoja ja puutarhoja on suunniteltu 1800-luvulla eniten omakotitalon pihoihin ja suurille maatiloille, kuten Malmgård. Suomen edut suunnitteluun ovat olleet laajat pinta-alat. Puistojen kuntoon ja muutoksiin vaikuttivat tilan talous, maankäyttö ja tilan eri omistajien aikanaan tuomat muutokset.²⁹⁵ Suomen luonto ja ilmasto saattavat olla välillä hyvinkin ankaria, joka vaikutti osalta suunnitelmien kasvivalintojen niukkuuteen.

Malmgårdin puistoalueissa on nähtävissä edelleen sekä Steniuksen, että Rydbergin jättämä kädenjälki. Puistoa on kunnostettu vanhaa kunnioittaen ja puistosta heijastuu edelleen 1800-luvulta peräisin oleva Suomen historialle erityislaatuinen maisemapuisto.²⁹⁶ Malmgårdin kartanolinna, sen pukujanne ja vanhat yksittäispuut antavat katsojan ymmärtää puistomaiseman olevan loistokas ja poikkeuksellisen arvokas kartanokohde Suomessa.²⁹⁷ Suomen kartanoilla, kartanolinnoilla, ruukeilla, sotilasvirkataloilla ja pappiloilla on ollut merkittävä asema uusien puistotyylilien ja niiden toteutusmuotojen laajentumisessa ympäri Suomea.²⁹⁸

²⁹³ RT 2013, 99-11119, Infra 23-710115.

²⁹⁴ Sinisalo 1997, 153.

²⁹⁵ Hautamäki 2000, 6.

²⁹⁶ Hautamäki 2000, 6.

²⁹⁷ Purho 2005, 36.

²⁹⁸ Purho 2005, 32.

Historiallisen ja esteettisen merkityksen lisäksi Malmgårdin puiston arvo on perustunut sen poikkeukselliseen kasvilajistoon, maisemaan ja puiston merkittäviin käyttötapoihin. Malmgårdin puiston arvo näkyy poikkeuksellisena kartanomaisemana, jossa viljavat pellot rikastuttavat kartanomaisemaa. Malmgårdin puiston merkittäviin käyttötapoihin on kuulunut suunnittelijoiden luomat hyvät kulkureitit puiston läpi talousrakennuksiin ja metsäpuistoon. Lisäksi 1800-luvulla puiston yhteyteen kuului hyötypuutarha, josta saatiin satoa kartanolinnan kotitalouteen ja markkinoille.²⁹⁹

Malmgårdin kartanomaisema ja myös muiden 1800-luvun kartanoiden maisemat, antoivat 1800-luvun lopulta asti tähän päivään heijastuksen suurempien esikaupunkien kehitysvaiheista³⁰⁰. Malmgårdin kartanomaiseman säilymistä lähes muuttumattomana on edesauttanut se, että Malmgård sijaitsee kaupungista pois päin. Näin vuosienmittaiset rakentamispaineet eivät ole kohdistuneet Malmgårdin maisemaan. Maiseman säilymistä on edesauttanut se, että peltoja on käytetty viljelykseen ja niille ei ole rakennettu. Lisäksi Malmgård ei ole ollut kaupungin omistuksessa. Useiden Suomalaisten kartanoiden maisemat ovat huonontuneet, koska kartanot ovat sijainneet lähellä kaupunkia ja näin ollen kartanot eivät ole rajoittaneet rakentamista. Useiden kartanomaisemien häviämiseen on vaikuttanut erityisesti se, ettei päärakennus ole erottunut edukseen muusta ympäristöstä. Näin ollen maisemaa ei ole myöskään hoidettu, joka on vienyt kartanomaisemalta arvoa.³⁰¹

Malmgårdin kartanomaisema oli 1800-luvulla ja on edelleen osa Pernajan kunnan ja Loviisan kaupungin identiteettiä. Malmgårdin kartanolinna tuo kaupungille kaupunkikuvallista huomiota. Kartanomaisema tuo osaltaan myös aikakaudellista tunnelmaa muuhun kaupunkirakenteeseen. Kartanomaisema erottuu eduksi maanmerkkinä ja maisema kartanolinnoineen näkyy kauas maisemassa. Kartanomaiseman vaikuttavuus johtuu siitä, että se ei sijaitse välittömän rakentamisen vieressä ja näyttää laajalta alueelta kokonaismittakaavassa.³⁰²

²⁹⁹ Hautamäki 2000, 6.

³⁰⁰ Hautamäki 2000, 143.

³⁰¹ Hautamäki 2000, 144.

³⁰² Hautamäki 2000, 303.

Näkymäsuunnat on otettu Malmgårdin puiston ja pääpihan suunnitelmassa huomioon ja myös puiston taustamaisema. Kartanonpuiston keskeltä leikkaava keskiakseli korostaa kartanolinnan takapihan oleskelupaikan sisääntuloa. Puut tien vierustalla luovat puolestaan tärkeitä näkymälinjoja päärakennukseen ja sieltä pois päin avautuvaan maisemaan.³⁰³

Entiset omistajat ovat kertoneet, että he leikkivät puistossa mieluusti. Puisto on ollut Malmgårdissa kasvaneille lapsille luonteva ja terveellinen oleskelupaikka. Malmgårdin kreivi Carl Johan Creutz kertookin nykyään mielellään Malmgårdin maisemasta ja ajastaan puistossa. Carl Johanin isä kreivi Carl Gustaf Creutz kertoo Svenska Litteratursällskapet i Finlandista saatavassa haastattelussa siitä, kuinka hän ja hänen perheensä muut lapset leikkivät Malmgårdin puistossa ja heillä oli oma piilopaikkansa puiston lehtimajassa, joka muodostui vanhan kuusen juurelle.³⁰⁴

Historialliset puistot kuten Malmgårdin puisto ovat vielä nykypäivänä tärkeä osa kulttuuriperintömaisemaa. Malmgårdin puisto luetaan rakennettuihin kulttuuriympäristöihin. Malmgårdin historiallisen puiston erityisluonne perustuu siihen, että kasvillisuudessa ja puiston suunnittelussa on hyödynnetty luonnon omaa kasvuprosessia ja sen kehittymistä. Luonnon aikaansaamat muutokset kuuluvat olennaisena osana Malmgårdin puistoon.³⁰⁵ Malmgårdin 1800-luvun luonnonmukaisesta maisemapuistosta kertovat yksittäispuut, pensasryhmät ja metsäpuisto sekä taiteelliset elementit kuten suihkulähteet, koristeellinen portti ja leijonaveistokset, myös tiet ja polut kertovat 1800-luvun ajan hengestä.³⁰⁶

Malmgårdin puistomaisemaan kuuluu osana tuotantomaisema. Tuotantomaisemaa ovat pellot, hyötykasviviljelykset ja sen yhteyteen kuuluva hedelmätarha.³⁰⁷ Hyötytarhalla oli kartanolinnalle taloudellinen arvo ja se toi kartanolinnalle merkittävää lisätuloa ja samalla se kuului osana puistomaisemaa.³⁰⁸

³⁰³ Hautamäki 2000, 303.

³⁰⁴ Creutz Carl-Johan haastattelu 1971.

³⁰⁵ RT 2013, 99-11119, Infra 23-710115.

³⁰⁶ Hautamäki 2000, 303.

³⁰⁷ Hautamäki 2000, 139.

³⁰⁸ Hautamäki 2000, 140.

Avara viljelymaisema antaa kartanomaisemalle avoimet näkymät kartanolinnalle päin ja kartanolinnalta pois päin. Lisäksi avoin maisema korosti Malmgårdin kartanolinnan asemaa yhteiskunnassa. Viljelyspellot kertoivat muille kartanolinnan omistajan yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta asemasta.³⁰⁹ Malmgårdin puisto on koettu kuuluvan symbolisesti kartanolinnaan ja sen intiimiin piiriin kuuluvaksi. Osittain puisto on rajannut kartanolinnan yksityistä ja julkista tilaa. Kartanolinnan roomalaistyylinen puutarhataide on ollut puolestaan merkki Creutz-suvun vauraudesta ja puiston vaatimien suurten investointien tuloksesta.³¹⁰

Englantilainen maisemapuistotyyli syntyi 1700-luvun puolessavälissä. Maisemapuistotyyli oli lähtöisin Englannista. Englannista maisemapuisto levisi nopeasti muualle Eurooppaan ja Ruotsin kautta Suomeen 1770-luvulla. Hallitsevana maisemapuisto löi itsensä läpi 1800-luvulla. Englantilainen maisemapuisto oli reaktio 1600-luvun Ranskassa syntyneelle, tiukasti muotoon sidotulle barokkipuutarhalle.³¹¹ Muotopuutarhaa ovat täydentäneet muut maisemapuistotyylit. Maisemapuistosta tuli 1800-luvulla dominoiva puistotyyli ja sen koettiin uudistavan menneen ajan tyyli-ihanteet ja korjaavan entiset erehdykset puistotyyliissä. Maisemapuisto koostui esteettisestä, filosofis-uskonnollisesta, runollisesta ja hyötyajattelu käsitteistä.³¹²

Suomeen eri puistotyylit ovat tulleet lähinnä Ruotsista, johon tyyleistä on otettu mallia Italiasta, Ranskasta, Englannista ja Saksasta. Suomi oli ennen osa Ruotsia ja näin ollen aateliston yhteydet Itämeren yli Ruotsiin olivat tiiviit. Joissain määrin suomalaiset kartanot ottivat mallia 1800-luvulla Pietarista, mutta silloinkin oli hyvin usein kysymys yleiseurooppalaisesta muodista ja uutuuksista, jotka olivat peräisin Saksasta, Ranskasta tai Englannista.³¹³

Maisemapuisto hallitsi 1800-luvulla ja puistoissa näkyi lisäksi ranskalaisen tyylin vaikutus. Englantilaisen ja ranskalaisen tyylin yhteisvaikutusta puistossa kutsuttiin saksalaiseksi tyyliksi, johon kuuluivat 1800-luvun lopulla yleistyneet kuvioidut kukkaisu-
tutukset.³¹⁴

³⁰⁹ Hautamäki 2000, 139.

³¹⁰ Sinerjoki 2008, 279.

³¹¹ Häyrynen et al. 2001, 21; Rosengren et al. 2001, 47, 50, 55.

³¹² Frondelius et al. 2001, 245.

³¹³ Lounatvuori 2004, 32-33, 93, 109, 159.

³¹⁴ Lounatvuori 2004, 32-33, 93, 159.

Istutukset olivat 1800-luvulla yleensä pyöreitä ja niiden kukat olivat istutettu niin, että ne muodostivat monia erilaisia kuvioita³¹⁵. Keskelle istutusta sijoitettiin korkeampia kasveja kuten agaaveja ja palmuja³¹⁶.

Monet Euroopan puistotyylit ovat antaneet vaikutteita istutusten ohella koriste- ja huvipuutarhojen syntyyn ja siihen osaan puistoa, joka on suorassa yhteydessä kartanon päärakennukseen. Englantilainen maisemapuisto hallitseekin monia suomalaisia puistoja, vaikka puistoista näkyisikin eri tyyliä.³¹⁷ Suomen puistoissa englantilainen maisemapuisto ei suosinut linjoja, jotka olivat hyvin suoraa. Ruohokentät ulottuivat näin ollen melkein päärakennukselle asti. Malmgårdin puut on puolestaan istutettu niin, että puistoon ja sitä ympäröivään maisemaan jäivät avarat maisemanäkymät.

Maisemapuistojen sisältöön vaikuttivat paljon 1800-luvun suomalainen kansallisromantiikka, johon kuuluivat esimerkiksi harmaakivimuurit, hirsiseinät ja freskomaalaukset. Nämä suomalaiset elementit kuvasivat suomalaisten uusia ajatuksia. Suomessa haluttiin tuolloin myös tuoda esiin selvemmin puiston ja rakennuksen yhteyttä toisiinsa.³¹⁸

Aatelia kiinnostivat kaukomaat ja tämän vuoksi puistoihin otettiin esimerkkiä kiinalaisesta maisemataiteesta. Kiinalaisia kiinnostivat tuolloin luonnon muodot, yksityiskohtien täydellisyys ja yksityiskohtien vastakohtat. Kiinalaisten maisemaideologia toi eurooppalaiseen maisemapuistoon filosofisen lisäyksen. Aatesuuntaus kantoi nimeä angelo-chinois. Kiinalaisesta puistotaiteesta lainattiin vesielementtejä, kallioiden vuorottelua ja siltoja.³¹⁹ Malmgårdin puistosuunnittelussa hyödynnettiin vesielementtejä, siltoja sekä metsäpuiston kalliomaisemaa. Suunnittelutyylit, joita Suomen maisemassa on suosittu ovat tulleet lähes aina kiertoteitä pitkin Suomeen³²⁰.

³¹⁵ Lounatvuori 2004, 93.

³¹⁶ Uino et al. 1989, 68.

³¹⁷ Häyrynen et al. 2001, 20-22.

³¹⁸ Sinisalo 1997, 178.

³¹⁹ Lounatvuori 2004, 68.

³²⁰ Hautamäki 2000, 126.

Englantilainen luonnonmukainen maisemapuisto oli käytännönläheisempi suomalaisissa puistoissa kuin muut tyyllisuunnat, joten se sai nopeasti kasvavaa suosiota pohjolessa. Ihmiset pitivät myös 1800-luvulla asioiden uudelleen asettelusta. Näin myös eri tyyllisuuntien ääripäät ovat päässeet vaikuttamaan toisiinsa. Malmgårdissa kartanolinna edustaa barokkia ja kartanolinnan puisto puolestaan edustaa toista ääripäätä eli luonnonmukaista maisemapuistoa. Malmgårdissa on lisäksi viljelty omia kasveja, joka osoittaa todeksi sen, että puistonomistaja Carl Magnus Creutz on halunnut lähestyä luontoa ja luonnollista tyyllisuuntaa. Malmgårdin puistoa suunniteltaessa, on tultu siihen lopputulokseen, että kasvien on hyvä kasvaa luonnollisesti ja vapaasti. Vapaasti kasvavat kasvit takaavat sen, että kasvien ominaisuudet ja niiden yksilöllisyys pääsevät oikeuksiinsa puistomaisemassa. Kuitenkaan Malmgårdista ei ole hävitetty hiekkakäytäviä.

Malmgårdin puisto on suunniteltu erityisesti maisemapuistoksi ja sen vuoksi puistossa näkykin luonnonmukainen maisematyyli, jota ihannoitiin 1800-luvulla. Maisemapuistosta kertoo Malmgårdin puistossa se, että puisto jatkuu ilman rajausta metsäpuistoon ja sen ympärillä kasvavaan luontoon. Ainoa puiston nähtävissä oleva rajausta on pensasaita, jolla erotetaan hyötypuutarha-alue puistosta. Malmgårdin puistossa on hyödynnetty lisäksi maaston omia maisemia ja näköalapaikkoja. Puistoon rakennettiin 1800-luvun lopulla Ättkanten-niminen huvimaja, mutta se purettiin vuonna 1991 ja siirrettiin 1950-luvulla puiston takaosaan. Puistossa on kuitenkin edelleen nähtävissä leikkimökki. Malmgårdin puiston 1800-luvun ominaispiirteitä onkin se, miten hyvin puisto on saatu liitettyä ympäröivään maisemaan³²¹.

³²¹ Hautamäki 2000, 134.

8 Loppusanat

Malmgårdin maisema on luonnon ja ihmisen työn tulos. Malmgårdin maisemaa on muokattu sen mukaan, että ympäristöstä on saatu käytännöllinen ja miellyttävä. Puistomaisema muuttuu jatkuvasti kartanoympäristössä. Puistomaisema on kuitenkin aina täysin yksilöllinen toisin kuin esimerkiksi rakennukset ja näin ollen puistomaisema on syntynyt ja kasvanut eri Malmgårdin omistajien mukaan, heidän vaikuttaessa omien mieltymyksien kautta puistoon. Malmgårdin suunnittelijoiden Steniuksen ja Rydbergin tehtävänä on ollut auttaa saamaan puistosuunnittelu ja kunnostus alkuun.

Malmgårdin puisto kehittyi paljon 1800-luvulla. Kehitykseen vaikutti se, että uusi kartanolinna rakennettiin. Puiston kummatkin suunnittelijat vaikuttivat Malmgårdin puistoon ja edustavat hyvin aikansa puistosuunnittelua. Stenius aloitti puiston suunnittelun ja Rydberg lopetti. Steniuksen suunnitelmassa korostuu erityisesti Meyerin opit. Ajan hallitsema maisemapuistotyöli vaikutti kummankin suunnittelijan työhön, mutta Rydberg käyttää suunnitelmassaan myös vanhempaa maisematyöliä. Steniuksen ja Rydbergin suunnitelmat olivat ensiluokkaisia, sillä heidän jälkeensä Malmgårdissa ei ole enää toteutettu muita puistosuunnitelmia.

Malmgårdissa kehittyi 1800-luvulla puiston ulkotilojen käytännöllisyys ja viheralueiden eri alueet. Suunnittelijat saivat aikaan sen, että he yhdistivät lisäksi Malmgårdin maisemapuistoon arkkitehtuurisia puutarhaelementtejä. Suunnittelijoiden tehtävänä on ollut sopeuttaa muotiin tullut maisematyöli Suomen ilmasto-oloihin ja menettelytapoihin. Usein suunnitelmat eivät ole ehtineet toteutukseen asti, kun herrasväellä on ollut puistolle jo uusia tarpeita. Tämän vuoksi Malmgård käytti kahta suunnittelijaa Steniusta ja myöhemmin uusien tarpeiden tullessa ajankohtaisiksi suunnittelija Rydberg otti vastuun Malmgårdin uudesta puistosuunnitelmasta. Malmgårdin puisto on alue, jossa näkyy puiston maisematyölien historiallinen arvo.

Tutkimuskirjallisuudesta ilmeni, että puutarhaharrastajilla oli valtava merkitys uusien kasvien leviämässä ja vaikutus siihen, että kartanopuistoja alettiin rakentamaan ja kunnostamaan. Naiset vaikuttivat puistojen leviämiseen ja kunnostamiseen miesten ohella, mutta hiukan sivummalta. Kartanon puutarhurilla oli hänelläkin lisäksi suuri merkitys puistojen kunnostamisessa ja suunnittelemisessa. Puutarhuri teki yleensä yhteistyötä niin suunnittelijan kuin kartanon omistajan kanssa. Puutarhureiden koulutus oli Suomessa vielä 1800-luvulla heikkoa, joten puutarhureita palkattiin Ruotsista. Puutarhurikoulutus kuitenkin edistyi vaikuttavien ihmisten tukiessa puutarhakoulutusta, heistä mainittakoon Aurora Karamzin ja Märten Gabriel Stenius. Tutkimuksessa ilmeni, että myös Malmgårdin suvussa oli henkilöitä, jotka olivat innostuneita puutarhaharrastajia ja halusivat edistää puiston kehittymistä.

Tutkimuksen pohjalta Malmgårdista pystytään tekemään tarkempia inventointeja, kohdistuen inventoinnit esimerkiksi kasvillisuuteen. Tutkimuksen tarkoituksena oli kerätä Malmgårdin puistosta riittävästi tietoa mahdollisten jatkotoimien lähtökohdaksi. Malmgårdin maiseman pienet ratkaisut ovat vaikuttaneet tilan kokonaiskuvaan. Malmgårdin kartanolinna ja sen puisto ovat näkyneet katselijalle pitkänä puukujan-teenä, laajana puistoalueena ja suurena peltojen reunustamana maisemana.

Lähdeluettelo

Arkistolähteet

Forst, Nylund 1971: *Malmgårds kvarn, Creutz Carl-Johan*. Signum 1971:230. Haettu SLS:n arkiva-palvelusta 19.1.2018. <arkiva.sls.fi/search/?q=SLS+979&start_year=&end_year=>.

Rydberg, Anders Fredrik 1890: *Puistosuunnitelma*, Loviisan kirjasto.

Stenius, Mårten Gabriel 1884: *Puistosuunnitelma*, Loviisan kirjasto.

Åkerblom, Rud 1878: *Öljymaalaus alkuperäisen kartanon piha-alueesta*, Malmgård.

Haastattelut

Maatalousyrittäjä, Creutz Henrik haastattelu Malmgårdissa 13.9.2017 (Marie Hammarstjärna).

Maatalousyrittäjä, Creutz Henrik haastattelu Malmgårdissa 5.3.2018 (Marie Hammarstjärna).

Maatalousyrittäjä, Creutz Henrik haastattelu Malmgårdissa 30.5.2019 (Marie Hammarstjärna).

Sanoma- ja aikakauslehdet

Heikkinen, Mikko-Pekka 12.6.2007, s. A5: *Kreivin hautajaiset hiljensivät Pernajan*. Helsingin Sanomat.

Kangas, Sinimaaria 28.6.2014: *Kotini on linnani, kreivi Henrik Creutz*. Helsingin Sanomat.

Paappanen, Outi 28.1.2014: *”Aatelius ei velvoita, mutta se elää sielussa”*, kreivi Johan Creutz avaa sukunsa historiaa yleisölle. Uusimaa.

Quinian, Eija 10.8.2013: *”Tämä paikka on annettu lainaksi jokaiselle sukupolvelle”* kreivi Johan Creutz. Uusimaa.

Toffer-Kares, Leila 2016: *Malmgårdin kartano elää luomuaikaa, kreivi Henrik Creutz*. TID Business, elinkeinotalous, yrittäjyys nro 1.

Kirjallisuus

Ahrland, Åsa 2006: *Den osynliga handen, trädgårdsmästaren i 1700-talets Sverige*. Carlsson, Ruotsi.

Creutz Johan, Haettu 19.6.2019: <http://malmgard.fi/wordpress/?page_id=33>.

Dahl, Kaj & Gardberg C.J 1994: *Suomen kartanoita*. Otava, Keuruu.

Donner, Julia 2006: *Aino Sibeliuksen puutarha*. Multikustannus Oy, Jyväskylä.

Donner Julia 2015: Häyrynen Maunu, Johansson Hanna, Kippola Anna-Kaarina, Kuuluvainen Salla, Seppänen Kimmo, Taupale Ulla, Tarmo Irmeli, Tigerstedt Peter. *Maasta luotua. Menneen ajan puutarhasta biotaiteeseen. Kotipuutarhan tekijät – vuosisadan vaihteen kasvitarhakoulut ja Martta-yhdistyksen puutarhavalistus*. Grano, Kouvola.

Eneroth, Olof 1860: *Kasvutarhakirja rahvaan hyödyksi*. E. W. Wilén, Turku. Haettu 19.6.2018. <https://books.google.fi/books?id=3f4YAAAAYAAJ&pg=PA1&hl=fi&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false>.

Forssan kaupunki 20.10.2014: *Maankäytön suunnittelu, Kaupunkipuisto osayleiskaava, teemaosayleiskaavan selostus*. Haettu 18.6.2019. <<https://www.forssa.fi/client/forssa/userfiles/kaav-kaupunkipuisto-sel.pdf>>.

Frondelius, Satu 2001: *Louhisaaren kartanon puisto*, Hortus Fennicus toim. Häyrynen Maunu, Eskola Taneli, Frondelius Satu, Leskinen Pekka. Forssan Kirjapaino, Forssa.

Gardberg, C.J 1989: *1800-luvun jälkipuoliskon kartanot*. ARS Suomen taide. Otava, Keuruu.

Haikkonen, Iris & Teräväinen Erkki 2011: *Kartanon mailla, sätereitä ja rälssimiehiä*. Karttakeskus, Helsinki.

Hanski, Jari 1.11.2000: *Creutz, Carl Magnus (1821-1893)*. Haettu 29.6.2019. <<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/5937>>.

Hautamäki, Ranja 2000: *Portti puutarhaan, Historiallisten puutarhojen inventointi-
opas. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 21*. Edita Oy, Helsinki.

Hautamäki, Ranja 2015: *Kartanot kaupungissa. Helsingin kartanoympäristöjen kaupunkimaistuminen, säilyttäminen ja yhteensovittaminen kaupunkirakenteeseen*. Unigrafia, Helsinki.

Häyrynen, Maunu 1994: *Maisemapuistosta reformipuistoon. Helsingin kaupunkipuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1930-luvulle*. Helsinki-seura, Helsinki

Häyrynen, Maunu 2001: *Suomalainen puutarha*, Hortus Fennicus toim. Häyrynen Maunu, Eskola Taneli, Frondelius Satu, Leskinen Pekka. Forssan Kirjapaino, Forssa.

Häyrynen, Maunu 2005: *Kuvitettu maa, Suomen kansallisen maisemakuvaston rakentuminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Frenckellin kirjapaino, Espoo.

Häyrynen, Maunu 23.3.2007: *Stenius, Mårten Gabriel (1844-1906) puutarhasuunnittelija, kaupapuutarhuri, Haagan huvilakaupungin perustaja*. Haettu 22.3.2019. <<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/8443>>.

Häyrynen Maunu 2015: Donner Julia, Johansson Hanna, Kippola Anna-Kaarina, Kuuluvainen Salla, Seppänen Kimmo, Taupale Ulla, Tarmo Irmeli, Tigerstedt Peter. *Maasta luotua. Menneen ajan puutarhasta biotaiteeseen. Kouvola, puutarhakaupunki*. Grano, Kouvola.

Itä-Uusimaa, 2007: *Itä-Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys*. Haettu 18.6.2019 <https://www.uudenmaanliitto.fi/files/6049/Ita-Uudenmaan_rakennetun_kulttuuriympariston_selvitys.pdf>.

Jutikkala, Eino & Nikander Gabriel 1939: Porvoo: *Suomen kartanot ja suurtilat I-III*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.

Kivilaakso, Aura 2010: *Puutarhasuunnittelun ammatillistuminen*. Arkkitehtuurimuseo. Haettu 4.6.2019. <http://www.mfa.fi/maisema-arkkitehtuuri_ammattillistuminen>.

Kouluhallitus 1919: *Kertomus Suomen kansakoulutoimen kehityksestä lukuvuosina 1910-1915*. Haettu 26.6.2019. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/95739/xkansak_a_1910-1915_1919_dig.pdf?sequence=1>.

Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki.

Lappalainen Mirkka 6.6.2003: *Creutz (1400-)*. Haettu 29.6.2019.

<<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/6598>>.

Lappalainen, Mirkka 2005: *Suku, Valta, Suurvalta, Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.

Leikola, Anto. *Carl Gustaf Mannerheim, kovakuoriaiskreivi. Helsingin emeritusprofessorin Leikkola Antolan esitelmä Suomen Oppihistoriallisessa Seurassa 24.9.*

Haettu 24.4.2019. <file:///C:/Users/Marie/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/58628-Artikkelin%20teksti-59816-1-10-20160617%20(1).pdf>.

Linnei, Caroli 1761: *Fauna Svecica*. Sumtu & Literis Direct Laurentii Salvii, Stockholmie.

Lounatvuori, Irma 2004: *Fagervikin puutarhojen vuosisadat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Espoo.

Lounatvuori, Irma & Knapas Marja Terttu 2005: *Louhisaaren kartano*. Museovirasto, Art-Print Oy, Helsinki.

Luostarinen, Katri 1951: *Puutarha ja maisema*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.

Marjomaa, Risto 12.1.2001: *Creutz, Ernst Johan (1619-1684)*. Haettu 29.6.2019. <<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/3764>>.

Olsson, Paul 1947: *Suomen puutarhataidetta*. Otava, Helsinki.

Purho, Hannu 2005: *Rakennusinventoinnin ja dokumentoinnin kehittäminen ja niiden tuotteistaminen. Esimerkkinä Kymenlaakson kartanoalueiden rakennetun ympäristön inventointi*. Oulun yliopisto arkkitehtuurin osasto, Oulu.

Rakennustieto Oy 2013: RT 99-11119. Infra 23-710115. *Historiallisten puistojen ja puutarhojen suojeleminen, hoito ja kunnostus*. Rakennustietosäätiö RTS, Helsinki.

Ruoff, Eeva 2017: *Vanhoja Suomalaisia Puutarhoja*. Otava, Helsinki.

Roos, E. John 1950: *Haagan kauppalan historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapainon Oy, Helsinki.

Rosengren, Camilla 2001: *Kolme vanhaa suomalaista puutarhaa*, Hortus Fennicus toim. Häyrynen Maunu, Eskola Taneli, Frondelius Satu, Leskinen Pekka. Forssan Kirjapaino, Forssa.

Schübeler, F.C. 1884: *Kasvitarha, sen hyöty ja arvo taloudessa*. Haettu 29.6.2019. <file:///C:/Users/Marie/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosofEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/1884_Schubeler_Kasvitarha%20(1).pdf>.

Seppä, Anita 2012: *Kuvien tulkinta. Menetelmäopas kuvataiteen ja visuaalisen kulttuurin tulkitsijalle*. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen. Kirjapaino Gaudeamus, Helsinki.

Seppänen Kimmo 2015: Donner Julia, Häyrynen Maunu, Johansson Hanna, Kippola Anna-Kaarina, Kuuluvainen Salla, Seppänen Kimmo, Taupale Ulla, Tarmo Irmeli, Tigerstedt Peter. *Maasta luotua. Menneen ajan puutarhasta biotaiteeseen. Tutkimattomia ovat puutarhurien polut – Kouvolan seudun kartanopuutarhureita 1768-1910*, Grano, Kouvola.

Sinerjoki, Eeva 2008: *Noormarkun historiaa. Erämaasta eletyksi paikaksi. Muotopuutarhoja ja puistoja*. Toim. Grahn Maarit & Sivula Anna. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.

Sinisalo, Antero 1997: *Puutarhataiteen historian perusteet*. Toimittanut Maunu Häyrynen. Viherympäristöliiton julkaisu 6. Tekninen korkeakoulu arkkitehtiosasto Maisema-arkkitehtuuri, Helsinki/Espoo.

Sirén, Olle 1985: *Malmgård, Grevliga ätten Creutz' stamgods, Folklivsstudier XVII, SLS*. Tryckeri och Tidnings Ab, Borgå.

Sirén, Olle 2003: *Pernajan pitäjän historia, Keskiajalta 2000-luvulle*. Uusimaa Oy, Pernaja.

Soiri-Snellman, Helena 2001: *Turun Vartiovuorenpuisto*, Hortus Fennicus toim. Häyrynen Maunu, Eskola Taneli, Frondelius Satu, Leskinen Pekka. Forssan Kirjapaino, Forssa.

Tarkiainen, Kari 16.9.1997: *Creutz, Gustaf Philip (1731-1785)*. Haettu 29.6.2019. <<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/3706>>.

Uino, Pirjo 1989: *Puutarhataide 1810-1910. ARS Suomen taide*. Otava, Keuruu.

Uudenmaan liiton julkaisuja 2011: E 113-2011. *Näkymiä maakunnan maisemahistoriaan, Uudenmaan paikkatietoaineistot*. Hansaprint Oy, Helsinki.

Uudenmaan liiton julkaisuja 2012: E 114-2012. *Missä maat on mainiommat*. Hansaprint Oy, Helsinki.

Vainio-Korhonen, Kirsi 2008: *Sophie Creutzin aika. Aateliselämää 1700-luvun Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Öhman, Marie 2015: *Qvidjan kartanolinnan ja kartanon piha-alueiden kasvillisuuden kehittämissuunnitelma*. Hämeen ammattikorkeakoulun maisemasuunnittelu. Unigrafia, Helsinki.